

40

43

2. 12/10/10

αρ. 54

Αθήνα 5. 10. 1910

2

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΙ ΤΙΝΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων

τὸ δεύτερον διὰ τὴν πενταετίαν 1906—1911

ἡ ἰσχύουσα κατὰ τὸν ΓΣΑ' νόμον διὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1909—1910, 1910—1911:

Ἐγκριθεῖσα ὡσαύτως ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἐπὶ τετραετίαν

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΘΗ

- α') Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.
- β') Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως.
- γ') Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Νέας Εὐρώπης αἱ ἐφευρέσεις, αἱ ἀνακαλύψεις, ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσεις καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔτι δὲ τὰ κυριώτερα τῆς νεωτάτης ἱστορίας.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Δ. Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ καὶ Δ. ΔΕΛΗ

8 — Ὅδος Πραξιτέλους — 8

1909

18460

18460
1900-1911
1910-1911

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίου

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΑΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΙ ΤΙΝΑ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ
ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ἐν τῷ διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων

τὸ δεύτερον διὰ τὴν πενταετίαν 1906—1911

σχύουσα κατὰ τὸν ΓΣΑ' νόμον διὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1909—1910, 1910—1911.

Ἐγκριθεῖσα ὡσαύτως ὑπὸ τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἐπὶ τετραετίαν

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΤΗ

- α') Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς
ὑπὸ τῶν Τούρκων.
- β') Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν
καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως.
- γ') Ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Νέας Εὐρώπης αἱ ἐφευ-
ρέσεις, αἱ ἀνακαλύψεις, ἡ ὀρησκευτικὴ μεταρρύ-
θμισις καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐτι δὲ τὰ κυ-
ριώτερα τῆς νεωτάτης ἱστορίας.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Δ. Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ καὶ Δ. ΔΕΛΗ
8 — Ὁδὸς Πραξιτέλους — 8

1909

ΤΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ ΣΥΝΑΔΕΛΦΟΙΣ

Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἔγκρισιν (1904) τῆς ἀνὰ χεῖρας ἱστορίας μου ἡ ἐπιτροπεία τῶν κριτῶν ἀπεφάνητο ὡς ἑξῆς :

«Ἡ ἱστορία αὕτη ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν εἶνε καλὴ καὶ πολλοῦ ἐπαίνου ἄξιον. Καὶ τὴν λέξιν καὶ τὴν φράσιν ἔχει ἐκλεκτὴν καὶ εὐληπτον, τὴν δὲ ἀφήγησιν ἰσορροπὴν καὶ ζῶηράν. Δὲν παραλείπει ὁ συγγραφεὺς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ διεγερῇ τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν. Αἱ περιγραφαὶ εἶνε συνήθως εὐτονοὶ καὶ ἀνθηραί.

«Διδακτικώτατα διὰ πολλῶν ποιεῖται τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν ἐξεχόντων προσώπων τοῦ ἀγῶνος· παρατίθησι δ' ἐνιαχοῦ ἐπικαιρῶς καὶ στίχους ἐκ τῶν δημοτικῶν ᾠδῶν ἢ ἐξ ἄλλων ἔθνικῶν ποιημάτων, ἐτι δὲ καὶ λόγους ἀομιμημένους τῶν πρωταγωνιστησάντων προσώπων.

»Καὶ ἀναφέρει μὲν ἐνίοτε τινα ἥτιον σπουδαῖα γεγονότα, ἀλλὰ τοῦτο κριεῖται λελογισμένως πρὸς ἀνάδειξιν τῶν σπουδαίων, ὡς οἱ καλοὶ συγγραφεὶς σκοπιᾶς παρὰ τὰς κυρίας γραμμὰς. Διὰ τὰς πολλὰς ἀρετὰς κρινόμεν τὴν ἱστορίαν ταύτην δοκιμωτάτην πρὸς διδασκαλίαν».

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔγκρισιν (διὰ τὴν πενταετίαν 1906-1911) ἡ ἐπιτροπεία τῶν κριτῶν ἀποφαίνεται καὶ περὶ τῶν τριῶν τευχῶν τῆς ἱστορίας μου ὡς ἑξῆς :

«Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διὰ τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ἱστορίαν τοῦ κ. Ν Βραχνοῦ, αὕτη ἐξέχει πασῶν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν καὶ πλείονος ἐπαίνου ἄξιον κρίνεται ὁ συγγραφεὺς, διότι καὶ πόνων δὲν ἐφείσθη ἐπιμῶς ἐπεξεργασθεὶς ταύτην καὶ κάτοχος φαίνεται τοῦ ἔργου, εἰς ὃ ἐνηχοολογῆ, καὶ γνώστης τῆς διανοητικῆς δυνάμεως τῶν παιδῶν, δι' οὓς αὕτη ἐξεποίη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου ἐφρόντισεν ἐπιμελῶς καλοῦ χάρτου ἐκτυπώσας καὶ δι' εἰκόνων κοσμησας. Ἐν συνόλῳ δὲ ἐν ἑκῷ ἔργῳ τοῦτω διαφαίνεται μᾶλλον ἢ πρὸς τοὺς μαθητὰς στοργὴ τοῦ συγγραφεὺς ἢ ἢ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ βιβλίον.»

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ σύστημα, ὅπερ ἠκολούθησα ἐν τῇ συγγραφῇ καὶ παρόντος τρίτου τεύχους τῆς ἱστορίας μου, ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα ὅσα ἐν τῇ προλόγῳ τοῦ α' τεύχους γράφω :

«Πάντες οἱ διδάσκοντες τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας γνωρίζουσι βεβαίως πεῖρας ὅτι ἀσφαλὲς μέσον πρὸς ἐμπέδωσιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς μνήμης τῶν μαθητῶν, πλὴν τῆς σαφοῦς καὶ εὐληπτοῦ διδασκαλίας, εἶνε ἡ συχὴ καὶ κατὰ τρόπον μεθοδικὸν ἐπανάληψις τῶν δεδιδασκμένων. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἱστορίων μου ἠκολούθησεν ἡ γαλλικὸν σύστημα· ἔγραψα δηλονότι καὶ «σ υ γ κ ε ν τ ρ ω τ ι κ ᾶ ς ἰ ω τ ῆ σ ε ι ς» ἢ, ὡς τὰς ὀνομάζω, «ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς» μετὰ πάσης ἀκρίβειας, ἀναφερομένης χωριστὰ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον.

»Μετὰ τὴν διδασκαλίαν κεφαλαίων τινῶν ὁ διδάσκαλος θὰ ἀποτείνῃς τοὺς μαθητὰς τὰς εἰς τὸ διδασκέν μέρους ἀναφερομένας ἐρωτήσεις κατεῖραν ἢ καὶ κατ' ἐκλογὴν καὶ ἐνίοτε κατ' ἐπανάληψιν. Οὕτω δὲ ἀνακαλύψονται εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα θάκτορθῶν ἀνευ πολλοῦ κόπου νὰ καθιστᾷ εἰς τοὺς μαθητὰς ἐμπέδους τὰ φορητὰς γνώσεις. Τὸ αὐτὸ δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ κάμῃ καὶ ἐν ἑκάστῳ θήματι· ἀλλὰ πρώτιστα πρέπει ν' ἀπαιτῆ παρὰ τῶν μαθητῶν σαφὴ καὶ τὸ δυνατόν σύντομον ἀπόκρισιν εἰς τὴν ἀπευθυνομένην αὐτοῖς ἐρώτησιν.

Προσέτι δ' ἐκόσμησα τὴν ἀνὰ χεῖρας ἱστορίαν μου καὶ διὰ πλείστονων, κάλλιστα ἐξεργασμένων καὶ ἐπιτηδεύων εἰς τὸ νὰ διεγείρωσι τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἰουλίου 1906.

M. Βραχνοῦ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΠΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (1204 — 1453 μ.Χ.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΛΑΤΙΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

§. 1. Διανομή τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους
μεταξὺ τῶν Λατίνων.

Οἱ Φράγκοι, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ὡς χριστιανούς τῆς Λύσεως ἐκάλουν καὶ Λατίνους, ἅφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1204 καὶ διένευμαν πρὸς ἀλλήλους τὰ πλούσια λάφυρα, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκικὸν κράτος περιλαμβάνον πάσας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀπετέλουν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Προέβησαν λοιπὸν εἰς τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν τούτων ὡς ἐξῆς, σκεπτόμενοι νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηνικῶς εἴτε διὰ τῶν ὀπλων.

Ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλάνδριας, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τῇ 16 Μαΐου 1204· ἔλαβε δὲ τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας ὡς ἕμεσον βασιλικὴν κτῆσιν. Ὁ Ἐνετὸς Θωμᾶς Μοροζίνης ἐχειροτονήθη πατριάρχης. Καὶ ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης ἰδρῦθη τότε χάριν τοῦ Βονιφατίου καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, εἶχε δὲ προτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην.

Οἱ Ἐνετοὶ ἔλαβον ἅπασαν τὴν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος παραλίαν, τὰς νήσους τοῦ Ἴονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνικὴν μὲν οὐδὲν πολὺν δὲ ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ. Ἐλαβον προσέτι καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κων(σταντινου)πόλεως ὡς αὐτοτελῆ ἐνετικὴν ἀποικίαν.

§ 2. Φραγκικά δουκᾶτα, βαρωνίαι καὶ κομητῖαι ἐν Ἑλλάδι.

Ἡ κυρίως Ἑλλὰς παρακολοῦθήσασα καὶ αὐτὴ τὴν τύχην τοῦ Βυζαντιῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Πρῶτος ὁ Βονιφάτιος ὀρμώμενος ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς ἐπιπρατείας εἰς αὐτὸν χώρας. Ἄγων ἰσχυρὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκυρίευσεν ἀμαχητὶ πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν κατατροπώσας δὲ παρὰ τὰς Θερμοπύλας δις τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀργολίδος Δέοντα Σγουρόν, ἐγένετο κύριος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου· ἐλεηλάτησε προσέτι τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἦτοι τὸν ἀρχαῖον Παρθενῶνα.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νέα στίφη Βουργουνδίων καὶ Γάλλων ὑπὸ τὸν εὐγενῆ Γάλλον Γουλιέλμον Σαμπλίτην ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πάτρας. Ὁ Σαμπλίτης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἱππότητος Γοδοφρέδου Βιλλεαρδουίνου κατέκτησαν ὁμοῦ μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἵδρυσαν τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας, τοῦ ὁποῦτου πρίγκιψ ὀνομάσθη ὁ Σαμπλίτης. Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σαμπλίτου εἰς Γαλλίαν τὸ πριγκιπάτον τῆς Ἀχαΐας περιῆλθεν εἰς τὸν Βιλλεαρδουίνον, ὅστις καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτό. Διέμεινε δὲ τοῦτο κληρονομικῶς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βιλλεαρδουίνου.

Τὰ πάντα τότε μετεβλήθησαν κατὰ τὰς φραγκικὰς τοῦ μεσαιῶνος ἰδέας καὶ θεομοθεσίας. Ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς δουκᾶτα, κομητῖας, καὶ βαρωνίας, αἵτινες ψιλῶ ὀνόματι μόνον ἀνεγνώριζον ὡς κυρίαρχην τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλεσαν δουκᾶτον, τὸ ὁποῖον ὁ Βονιφάτιος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Βουργουνδῖον Ὀθωνα Δελαρόσην (*de la Roche*). Βραδύτερον δὲ τὸ δουκᾶτον τοῦτο περιῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βριεννίου.

§ 3. Ἑλληνικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι πάσας τὰς χώρας αὐτῆς. Τοῦναντίον ἀπόγονοί τινες τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσωσι κράτη ἀνεξάρτητα ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Οὕτω ὁ Θεόδωρος Α΄ ὁ Δάσκαρις, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ', ἵδρυσεν τὸ κράτος τῆς Νικαίας, τὸ ὁποῖον ὀλίγον καὶ ὀλίγον ἐπεκταθὲν περιέλαβε τὴν Φρυγίαν, τὴν Μυ-

σίαν, τὴν Ἰωνίαν, καὶ τὴν Λυδίαν.— Ὁ Ἀλέξιος Α΄ ὁ Κομνηνός, ἔργονος Ἀνδρονίκου τοῦ Α΄, ἰδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, περιλαμβάνουσαν τὴν Ἀμισὸν καὶ τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον — Ὁ Μιχαὴλ Α΄ Ἄγγελος Κομνηνός, συγγενῆς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ἰδρυσεν τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠλείου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν Ἠπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρτιαν.

Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἰσχυρότερον ἀπέβη τὸ τῆς Νικαίας, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς συνέχεια τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, διότι ὁ ἰδρυτὴς τούτου Θεόδωρος Δάσκαρις εἶχεν ἀναγορευθῆ ἄυτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως καθ' ὃν χρόνον αὐτὴ ἐκυριεύετο ὑπὸ τῶν Φράγκων, εἰς δὲ τὴν Νίκαιαν εἶχον καταφύγη καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ὄλοι οἱ ἀνώτατοι λειτουργοὶ τῆς Κων)πόλεως.

Πλὴν τούτων ὑπῆρξαν καὶ τινες ἰσχυροὶ Ἕλληγες, οἵτινες εἰς μικρότερα τμήματα ἤσκουν δεσποτικὴν ἐξουσίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν Λέων ὁ Χαμάραιτος ἐν τῇ Λακωνικῇ, Λέων ὁ Σγουρός ἐν Ἀργολίδι καὶ Κορινθία, καὶ ἄλλοι ἄλλαχού.

§ 4. Ἀσθένεια τοῦ λατινικοῦ κράτους.—

Αὐτοκράτορες αὐτοῦ.

Τὸ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ ἰδρυνθὲν λατινικὸν κράτος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὲς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν ἔνεκα τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς τρία τμήματα (εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουίνου, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Βομφατίου, καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἐνετιῶν), ἅτινα πάλιν, ὡς προείπομεν ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας. Ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιεστοιχίζετο ὑπὸ ἐχθρικῶν κρατῶν, ἐν Εὐρώπῃ μὲν ὑπὸ τοῦ νέου βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠλείου, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Πρὸς τούτοις οἱ ἐπῆμοι τοῦ κράτους Ἕλληγες ἐμίσουν τοὺς Λατίνους ἡγεμόνας καὶ οὐδεμίαν δύναμιν ἠθικὴν ἢ ὑλικὴν παρεῖχον εἰς αὐτούς,

Πρῶτος Λατῖνος αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως, ὡς γνωρίζομεν, ὑπῆρξεν ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλανδρίας (1204—1206). Ἡ τύχη τούτου ὡς αὐτοκράτορος ὑπῆρξεν οἰκιστοτάτη. Οἱ Ἕλληγες τῆς Θρά-

κης ἐπιέζοντο σκληρῶς ὑπὸ τῶν Φράγκων· τυφλούμενοι δὲ ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, τὴν ὁποίαν ἠσθάνοντο ἐκ τῶν παρόντων κακῶν, ἐλησμώνησαν ὅσας συμφορὰς εἶχον πάθη ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ὅθεν συνεμάχησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Φράγκων. Κατὰ τούτων ἐπῆλθεν ὁ Βαλδουῖνος. Ἡττηθεὶς ὁμως καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος παρὰ τὴν Ἀνδριανούπολιν ἠκρωτηριάσθη καὶ ἐτάφη ζῶν.

Τὸν Βαλδουῖνον διεδέχθη ὁ ἠρωϊκὸς ἀδελφὸς του Ἐρρῖκος (1206—1216). Οὗτος κατ' ἀρχὰς εἴκνυσε πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων προσιταεύσας αὐτοὺς κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνου Πατριάρχου, ὅστις ἐβίαζεν αὐτοὺς νὰ γείνωσι καθολικοί· ἐπειτα δὲ ἐπιπεθεὶς κατὰ τῶν Βουλγάρων κατειρόπωσεν αὐτοὺς. Περιελθὼν ὁμως ὕστερον εἰς πόλεμον πρὸς τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Ἀγγελον Κομνηρὸν καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τούτου Θεόδωρον, προσέει δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Θεόδωρον τὸν Ἀσκαριν καὶ ἀποτυχόν, ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Τὸν Ἐρρῖκον διεδέχθη ὁ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς του Πέτρος Κουρτεναίης (1217—1220 μ. Χ.). Ὅτε ὁμως οὗτος σιεφθεὶς ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τοῦ Πάπα ἤρχετο, ἵνα λάβῃ τὸ νέον ἀξίωμα, περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ δεσπότη τοῦ Ἠπείρου Θεοδώρου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ.— Τούτον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Ῥοβέρτος (1221—1228). Ὁ Ῥοβέρτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς καιροὺς λίαν χαλεπούς. Ἐπὶ τούτου ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου Θεόδωρος (ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ) νικήσας τὸν υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Βονιφατίου Δημήτριον ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι Ἀνδριανουπόλεως καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος (1222 μ. Χ.). Συγχρόνως δὲ ἐπετέθη κατὰ τοῦ Ῥοβέρτου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Ἰωάννης Βατάσης. Ἐὰν οἱ δύο Ἕλληνες αὐτοκράτορες ὁμονόουν, ἀναντιρρήτως ἤθελον καταλύσῃ τὸ λατινικὸν κράτος. Ἀλλὰ περιήλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἀλλήλους, ὁ δὲ ἑλεεινὸς Ῥοβέρτος δὲν εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης.

Τὸν Ῥοβέρτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλδουῖνος ὁ Β', ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἢ Κωνσταντινουπόλις.

Ἀσκήσεις.

1—3 Πῶς ἄλλως ὠνομάζοντο οἱ Φράγκοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων;—Τι ἀπεφάνισαν οἱ Φράγκοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως;—Πῶς διένειμαν τὸ Βυζαντιακὸν κράτος οἱ Φράγκοι;—Ποίας χώρας ἔλαβον οἱ Ἑνετοί;—Τι γνωρίζεις περὶ κατακτήσεως χωρῶν τῆς κυρίας Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Βονιφάτιου;—Εἰς τί διηρέθη ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς φραγκοκρατίας;—Τι γνωρίζεις περὶ τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν;

3—Ποια ἑλληνικὰ κράτη ἰδρῦθησαν ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ φραγκοκρατίας;—Ποιὸν ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἀπέβη τὸ ἰσχυρότερον καὶ ὡς τί ἐθεωρεῖτο καὶ διὰ τί;—Γνωρίζεις Ἑλληνὰς τινας ἐξασκήσαντας δεσποτικὴν ἐξουσίαν εἰς μικρότερα τμήματα;

4—Τι γνωρίζεις περὶ τοῦ λατινικοῦ κράτους καὶ περὶ τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Βαλδουίνου;—Ποῦ καὶ πῶς ἀπέθανεν ὁ Βαλδουίνος;—Τίς ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ Βαλδουίνου;—Τι γνωρίζεις περὶ Ἑρρίκου;—Τι γνωρίζεις περὶ Πέτρου Κουρτεναίη;—Τίς διεδέχθη τὸν Πέτρον Κουρτεναίην καὶ τί κατώρθωσεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου;—Τίς ἄλλος ἐπιτέθη κατὰ τοῦ Ῥοβέρτου;—Τίς διεδέχθη τὸν Ῥοβέρτον καὶ τί συνέβη ἐπ' αὐτοῦ;

§ 5. Οἱ ἐν Νικαίᾳ Ἑλληνας αὐτοκράτορες.

α) Θεόδωρος Α' ὁ Δάσκαρις (1204—1222). Ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Θεόδωρος Α' ὁ Δάσκαρις ἦτο ἀνὴρ συνετὸς καὶ γενναῖος. Ἐν βραχείᾳ χρόνῳ ἐξέτεινεν οὗτος τὸ κράτος του κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια μέχρι Σμύρνης, καὶ μεσογείως μέχρι Φρυγίας καὶ Λυδίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τοῦ Πόντου. Ἐσωτερικῶς δὲ τόσον καλῶς διωργάνωσεν αὐτὸ καὶ τόσον ἰσχυρὸν τὸ κατέστησεν, ὥστε πᾶσαι αἱ ἐσκορατεῖαι τῶν Φράγκων αἱ γινόμεναι ἐπὶ Βαλδουίνου Α' καὶ Ἑρρίκου πρὸς κατάληψιν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ κράτος τῆς Νικαίας, ἀπέτυχον.

β') Ἰωάννης Δούκας Βατάσης (1222—1254). Θεόδωρον τὸν Δάσκαρον διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς του Ἰωάννης Δούκας Βατάσης. Οὗτος ἦτο ἀνὴρ δέκτικος καὶ φοβερὸς πολέμιος τῶν Φράγκων. Νικήσας τοὺς Φράγκους περὶ τὸ Ποιμανηρὸν κατέλαβε πάσας σχεδὸν τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν. Κατόπιν συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσάν προὐχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κων. πόλεως καὶ θά ἐκυριεύεν αὐτήν, ἂν δὲν ἀνσφύοντο διχόνοιαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων.

Μετὰ ταῦτα ἐστράτευσεν ὁ Βατάσης καὶ κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίᾳ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ἀγγέλου (υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου) καὶ νικήσας αὐτὸν ἠγάγκασεν ἀποθέσθαι τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ ὀνομα-

σθῆ ἀπλῶς δεσπότης καὶ νὰ ἄρχῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ¹,

γ') Τὸν Ἰωάννην Βατάσην διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεόδωρος Β' Δάσκαρις (1254—1258). Οὗτος ἐβασίλευσεν ὀλίγα ἔτη χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ πράξῃ τι ἄξιον λόγου. Ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν ἀνήλικον υἱόν, τὸν δικαστῆ Ἰωάννην Δάσκαριν, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου.

§ 6. Ἀνάκτησις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικου Ἰωάννου τοῦ Δασκάρως, κατήγετο ἐκ τοῦ ἐπιφανοῦς οἴκου τῶν Κομνηνῶν καὶ ἦτο ὁ δεξιώτατος τῶν στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καταπατήσας ἐντὸς βραχείου χρόνου τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνήλικου βασιλόπαιδος περιεβλήθη αὐτὸς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα (1259). Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν δύο πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Νικαίας Θεοδώρου τοῦ Δασκάρως καὶ Ἰωάννου τοῦ Βατάση. Κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου ἐταπείνωσε τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β'. Ἐπεὶ διαπεραιωθείς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Θράκην ἐκυρίευσε τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κων)πολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιόρισε τὸ φραγκικὸν κράτος εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κων)πόλεως. Προτιθέμενος δὲ νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κων)πόλεως, ἐπειδὴ ἔστερεῖτο στόλου, συνέμαχησε μετὰ τῶν Γενοατῶν καὶ ὁ μὲν Παλαιολόγος παρεχώρησεν εἰς τοὺς Γενοάτας πλείστα ἐμπορικὰ προνόμια, οἱ δὲ Γενοῦται ὑπεχρεώθησαν νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν διὰ τοῦ στόλου των εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων)πόλεως. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔλαβεν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου βοηθείας τῶν Γενοατῶν, διότι ἡ ἀνάκτησις τῆς Κων)πόλεως ἐπῆλθεν ἀπροσδοκίτως.

Πρὶν ἐλέλθῃ κατὰ τῆς Κων)πόλεως ὁ Παλαιολόγος ἤθελε νὰ προλάβῃ πάντα ἀντιπερισπασμὸν ἐκ μέρους τοῦ δεσποτοῦ τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Ὅθεν ἐπεμψεν εἰς τὴν

1. ΣΗΜ. Τὸ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὸν κράτος εἶχεν ἤδη διαιρεθῆ εἰς δύο α) εἰς τὴν ἀσθενεστάτην αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣν ὁ Βατάσης ὑπεδί-
 εασεν εἰς ἀπλοῦν ὑποτελὲς δεσποτάτον καὶ β') εἰς τὸ νέον δεσποτάτον τῆς
 Ἠπείρου, ὅπερ περιελάμβανε μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἠπειρον, τὴν Λι-
 τωλίαν καὶ τὴν Ἀχαρνανίαν.

Θράκη τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ μικρᾶς δυνάμεως. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Παλαιολόγος παρήγγειλεν εἰς τὸν Στρατηγόπουλον νὰ παρατηρήσῃ διερχόμενος τί συμβαίνει ἐν Κων)πόλει, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιχειρήσῃ τι.

Ὅτε ἀπεβιβάσθη εἰς Καλλιπόλιν ὁ Στρατηγόπουλος καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Σηλυβρίαν, ἔμαθεν ὅτι ἡ Κων)πολις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν, διότι οἱ Λατῖνοι μεθ' ὅλης τῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως εἶχον ἐσοτρατεύσῃ κατὰ τοῦ οὐχὶ μακρὰν κειμένου Δαφνουσίου. Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπλησίασεν εἰς Κων)πολιν, ἵνα κατοπιτεύσῃ αὐτήν. Συλλαβὼν δὲ ἓνα ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς περιφερόμενον εἰς τοὺς ἀγρούς, ἔμαθεν ὅτι, ἐν ᾧ αἱ πύλαι ἦσαν κεκλεισμέναί, οὗτος ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ, διότι ἡ περὶ τὰ τεῖχη κειμένη οἰκία του συνεκωνώνει μετὰ τῆς ἔξω χώρας δι' ὑπογείου διόδου. Ὁ Στρατηγόπουλος πέμπει διὰ τῆς διόδου ἐκείνης πενήτην ἀνδρας, οἵτινες κυριεύουσι μίαν ἐκ τῶν πυλῶν καὶ ἀνοίγουσιν αὐτήν. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε εἰσέρχεται ἀμέσως καὶ γίνεται κύριος τῆς Κων)πόλεως (26 Ἰουλίου 1261).

Ὁ Βαλδουῖνος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ ἔδραπέτευσεν ἐπὶ ἀκατίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπλανήθη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην μάτην ζητῶν ἐπικουρίας, ἀπέθαιε τέλος τῷ 1272 μ. Χ.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τοῦ Στρατηγούλου ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς μεγασιτᾶνας. Μετὰ τρεῖς ἐβδομάδας, 15 Αὐγούστου, ἐορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, εἰσηλθεν ὁ Παλαιολόγος ἐν πομπῇ εἰς τὴν ἀνακτιθεῖσαν πρωτεύουσαν, προηγούμενης τῆς εἰκόρος τῆς Θεομήτορος.

Ἀσκήσεις.

δ—Τί γνωρίζεις περὶ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως ; — Τίς διεδέχθη Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν ; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Βατάτση κατὰ τῶν Φράγκων ; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ πολέμου τοῦ Βατάτση κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης ; — Τίς ἦτο ὁ διάδοχος τοῦ Ἰωάννου Βατάτση καὶ τί γνωρίζεις περὶ αὐτοῦ ;

δ—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Μιχαῆλ Παλαιολόγου ; — Ποῖον ἐταπείνωσε πρῶτον ὁ Παλαιολόγος καὶ τίνας πόλεις κατέλαθεν ἔπειτα ; — Ποῦ ἐπεμφε τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν καὶ ποίαν ἄλλην παραγγελίαν ἔδωκεν εἰς αὐτόν ; — Ποῦ ἀπεβιβάσθη ὁ Στρατηγόπουλος καὶ τί ἔμαθεν ἐκεῖ ; — Τί ἔκαμεν ὁ Βαλδουῖνος, ὅτε ἔμαθε τὴν ὑπὸ τοῦ Στρατηγούλου ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ; — Πότε καὶ πῶς εἰσηλθεν ὁ Παλαιολόγος εἰς τὴν Κων)πολιν ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

(1261—1453 μ. Χ.)

§ 7. Μιχαήλ Η' ὁ Παλαιολόγος (1261—1282).

Μιχαήλ Η' ὁ Παλαιολόγος καταλαβὼν τὴν Κων)πολιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ 1204 κατεῖχον οἱ Φράγκοι, ἐσιτέφθη αὐτοκράτωρ αὐτῆς ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, παρηγγώνισε δὲ καθ' ὁλοκληρίαν τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην Λάσκαριν καὶ οὕτω ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου.

Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη οὔτε ὁ Παλαιολόγος οὔτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Βυζαντιακὸν κράτος τὴν προτέραν αὐτοῦ ζωὴν. Περιορίζετο τότε τὸ Βυζαντιακὸν κράτος εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, εἰς ὀλίγας νήσους, καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν ἀσιατικὰς κτήσεις. Τὰ ἄλλα μέρη κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Φράγκων, τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ δεσποῦ τῆς Ἠπείρου. Μέγα δὲ μέρος ἐπίσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατεῖχον οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ὁ Κάρολος, δυνεῖς τῆς ἐν Γαλλίᾳ Ἀνδεγαυίας, ἀγοράσας ἀντὶ χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκπτώτου Βελδουίνου Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κων)πόλεως δικαιώματα τούτου καὶ διαθέτων μεγάλας δυνάμεις, ἠτοίμαζε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κων)πόλεως.

Ὁ Παλαιολόγος λοιπὸν περιεστοιχίζετο πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν. Καὶ ἠδύνατο μὲν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀκόμη ἱκανοὺς πόρους· ἀλλ' ὁ κίνδυνος ὁ προερχόμενος ἐκ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ ἐφάνη τόσοσιν μέγας εἰς τὸν Παλαιολόγον, ὥστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Πάπαν περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἠλπίζε δὲ ὅτι διὰ τοῦ Πάπα θὰ ἀφοπλίση τὸν πολέμιον, οὔτινος ὁμως ἡ μελετωμένη ἐκστρατεία ἐμταιωῖθη. Πέμψας λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λουγδούνῳ (Λυὼν) συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (1274) παρεδέχθη τὴν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως προσθήκην ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (*filioque*), καὶ ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἢ προᾶξις αὐτῆ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐπηκόων του καὶ πάντες κατηρῶντο αὐτὸν καὶ τὸν πατριόζοιρον Βέκκον, ὅστις παρεδέχθη τὰ δόγματα τῶν Λατίνων. Τοσοῦτον δὲ ἦτο τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε, ὅτε οὗτος ἀπέθανε μετὰ τινα χρόνον (1282), δὲν ἠξιώθη οὐδὲ τῆς συνήθους βασιλικῆς ταφῆς.

§ 8. Ἀνδρόνικος ὁ Β' (1282—1327).

Ἀνδρόνικος ὁ Β', ὁ διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, ἀπεκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπορρίψας τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖον ὁ πατὴρ του παρεδέχθη κατὰ τὴν ἐν Λουγδούνῳ σύνοδον, περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Πάπα ὡς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ Ἐπειτα δὲ συνεκάλεσε σύνοδον καὶ ἐπέβαλε τρίμηνον ἀργίαν εἰς τοὺς κληρικούς, οἵτινες μετέσχον τῆς πρὸς τοὺς Λατίνους κοινωνίας, καὶ μικρότερα ἐπιτίμια πρὸς τοὺς λαϊκούς.

Αἱ τιμωρίαι ὅμως αὐταί, ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι, τοῦναντίον ἔβλαψαν. Ἐξῆψαν τὰ πάθη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν πρὸ πάντων ἀπρηεῖτο μεγίστη σύμπνοια πρὸς ἀπόκρουσιν νέων ἐχθρῶν, φοβερωτάτων καὶ ἐπικινδυνωτάτων, τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων¹, οἵτινες προήλανον νικηταὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

1) Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, οἵτινες ἔμελλον ἡμέραν τινα νὰ καταλύσωσι τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀνῆκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ὀμοφυλίαν μὲ τοὺς Σελτζουκίδας Τούρκους, κατόπιν δὲ τὸ πάλαι τὰς πέραν τοῦ Ὄξου ποταμοῦ τουρκικὰς χώρας. Εἰς ἀρχηγὸς τουρκικῆς τινος φυλῆς, Σουλεϊμάν καλούμενος, μετενάστευσε μετὰ τῆς φυλῆς του εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὄξου περσικὰς χώρας καὶ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χοβαρσεμιάν, οἵτινες καταλαβόντες πάσας τὰς περσικὰς χώρας εἶχον ἰδρύσῃ ἴδιον κράτος. Ὅτε δὲ τὸ Χοβαρσεμιακὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Σουλεϊμάν ἔφυγεν εἰς Ἀρμενίαν καὶ κατόπιν διαβαίνων τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐπνίγη. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ διαμοιράσαντες τὰ στίφη, ἅτινα ἠκολούθηον τὸν πατέρα των, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐζήτησαν τῆδε κακεῖσε μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν. Ἄλλ' εἰς μόνον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν μνημονεύεται ὁ Ἔρτογρούλ. Οὗτος μετὰ τῶν εὐαριθμῶν ὀπαδῶν του, ἐν οἷς ἦσαν μόνον 400 μαχηταὶ ἵππεῖς, ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Σελτζουκίδῃ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδίν Ἀ'. Βοηθήσας δὲ τὸν Ἀλαεδδίν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἀγῶνάς του, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του (τιμάριον) μικρὰν τινα χώραν εἰς τὰ μεθόρια τοῦ Σουλτζουκικοῦ καὶ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Βιθυνίᾳ, οὐχὶ μακρὰν τῆς Προύσης.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἀντὶ τὰ μεταχειρισθῆ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν ἰθαγενῆ στοιχεῖα, αἷνα δὲν ἀπῆλθον καὶ μεγάλην χορηματικὴν δαπάνην, ἐμίσθωσε ξενικὰ τυχοδιωκτικὰ στοιχεῖα ἰσπανικά, τοὺς λεγομένους Καταλανοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ῥογήρου Δεφλώρ. Ἄλλ' οἱ Καταλανοὶ ὄχι μόνον δὲν παρέσχον οὐδεμίαν σχεδὸν συνδρομὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τοῦναντιον ἀπέβησαν ἢ μάλιστα τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν Ἀσίᾳ, τὰς ὁποίας προωρίσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀντὶ τὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐλήστευσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλαβον τὴν Καλλιπόλιν.

Ἐκ Καλλιπόλεως ὁ Ῥογήρος μετὰ 300 δορυφόρων ἰπέων ἔσπευσεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἵνα ζητήσῃ τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς (διὰ τὰς ληστρικὰς του πράξεις βεβαίως!) παρὰ τοῦ βασιλοῦ παιδος Μιχαήλ, τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του πρό τινος χρόνου εἶχε προσλάβῃ ὡς συμβασιλέα. Ἄλλ' ἐκεῖ συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Μιχαήλ καὶ ἐφρονεῦθη μετ' ὅλων τῶν δορυφόρων του πλὴν τριῶν, οἵτινες διασωθέντες εἰς Καλλιπόλιν ἀνήγγειλαν τὴν προδοσίαν.

Οἱ Καταλανοὶ ἐξαργυρώνοντες διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των ἔσφαξαν τοὺς πλείστους κατοίκους τῆς Καλλιπόλεως καὶ αὐτὰ τὰ νήπια ἀκόμη. Ἐπειτα κατέκλυσαν ἅπασαν τὴν Θράκην, τὴν ὁποίαν ἐλεηλάτησαν φρικωδῶς· προσέλαβον δὲ πρὸς ἐνίσχυσίν των καὶ Τοῦρκους μισθοφόρους ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τινες ἐκχριστιανισθέντες Τοῦρκοι. Ἀκολούθως οἱ Καταλανοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῆς κυ-

---

Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ μέλλοντος ἄχανοῦς ὀθωμανικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὴν συνέρρεον ἐκ τῶν πέριξ πλείστοι Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἀκόμη ἀρησιθρησκοί. Ταῦτα δὲ ἐγένον, ὅτε ἐβασίλευεν ἐν Κωνυπόλει ὁ Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγος, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ παράσχη εἰς τοὺς ἐν Κωνυπόλει οὐδέ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν μέλλοντος κινδύνου καὶ χωρὶς κἄν νὰ γείνη γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς ἀσημότητος αὐτοῦ.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀθωμάν ἢ Ὀσμάν, ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως διὰ διπλώματος παρὰ τοῦ Ἀλαεδδίν Γ' ὡς ὑποτελὴς ἄρχων αὐτοῦ, ἐξέτεινε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ὄρια τῆς μικρᾶς του ἐπικρατείας πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιθυνίας, ἀφαιρέσας διὰ ληστρικῶν μαχῶν φρούρια καὶ πόλιν ἑλληνικὰς· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαεδδίν Γ' καταλυθέντος τοῦ Σελδζουκικοῦ κράτους τοῦ Ἰκονίου ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὀθωμάν ἢ Ὀσμάν ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ ἐγένετο ἀρχηγέτης τοῦ γένους τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντων Ὀθωμανῶν ἢ Ὀσμανιδῶν.

ρίως Ἑλλάδος· καιατροπώσαντες δὲ παρὰ τὴν Κωπαίδα τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Οὐάλερον Βορέννιον ἔγειναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ τινα ὅμως χρόνον περιελθόντες εἰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ τὴν Ἀττικὴν ἀπώλεσαν καὶ αὐτοὶ διελύθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν.

Οἱ μισθοφόροι τῶν Καταλανῶν Τοῦρκοι ἐπὶ δύο ἔτη ἐλαφυραγώγουν ἀνηλεῶς τὴν Θράκην. Τέλος ὁ Φιλῆς Παλαιολόγος συγγενῆς τοῦ αὐτοκράτορος, ἠνάγκασε τὰ βαρβαρικά ταῦτα σίφη νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανὼν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Ε' Μιχαὴλ ἀφῆκεν υἱὸν Ἀνδρόνικον τὸν νεότερον. Ὁ νέος οὗτος ἦτο ὀκνηρὸς καὶ ἄσωτος· περιελθὼν δὲ εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν πάππον του Ἀνδρόνικον τὸν Β' ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ κλεισθῆ εἰς μοναστήριον καὶ νὰ γείνη καλόγηρος (1332).

§ 9. Ἀνδρόνικος Γ' (1332—1341 μ. Χ.).

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ', γενόμενος αὐτοκράτωρ, ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Κατακουζηνόν, αὐτὸς δὲ ἤσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν Ἀσίᾳ κατέλαβον διὰ πολιορκίας τὴν Προῦσαν τῆς Βιθυνίας καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τῶν. Ὀρμώμενοι δ' ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὸν νέον σουλτᾶνον Οὐρχάν, υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ὀθωμάν, κατώρθωσαν νὰ γείνωσι κύριοι ὅλης τῆς Βιθυνίας καὶ ἐξέτειναν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου. Πλὴν τῶν καιακίσεων ὁ Οὐρχάν ἤσχολήθη καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοργάνωσιν τοῦ ὠθωμανικοῦ κράτους. Αὐτὸς συνέστησε καὶ τὸ φοβερὸν τάγμα τῶν γενιτσάρων, περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ἐν τῷ δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ προήγοντο καὶ ὠργανοῦντο, ἀπέθανεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ' τῷ 1341 καταλιπὼν δύο ἀνήλικα τέκνα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ φίλου του Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ.

Ἀσκήσεις

7.—Ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος ἐστέφη αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος;—Εἰς ποίας χώρας περιωρίζετο τότε τὸ Βυζαντιακὸν κράτος καὶ ποιοὶ κατεῖχον τὰς λοιπὰς;—Τί ὄφειλε νὰ πράξῃ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ τί ἐπραξεν καὶ τί προσέκάλεσεν ἢ πράξεις του αὐτῆ;—Ὅποσον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου;

8.—Τίς διεδέχθη τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ τίνι τρόπῳ ἐπέδωξεν οὗτος

τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ;—᾿Οφέλῃσαν αἱ τιμωρίαι τοῦ Ἀνδρονίκου;—Τί γνωρίζεις περὶ τῶν ᾿Οθωμανῶν Τούρκων;—Τίνας ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Ἀνδρόνικος κατὰ τῶν ᾿Οθωμανῶν καὶ τίνας μετεχειρίσθῃ;—Τί ἔπραξαν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Καταλανοί;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ᾿Ρογήρου Δεφλῶρ;—Τί ἔκαμον οἱ Καταλανοί, ὅτε ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγῶ τῶν;—Ποίους προσέλαβον πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν;—Ἔως ποῦ προυχώρησαν οἱ Καταλανοὶ καὶ ποίαν χώραν κατέλαβον;—Τίς ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους μισοφόρους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν;—Τί ἔπαθε καὶ ὑπὸ τίνος ὁ Ἀνδρόνικος Β΄ καὶ ποῦ ἀπέθανε;

9—Τίς διεδέχθη τὸν Ἀνδρόνικον Β΄ καὶ εἰς τίνα ἀνέθηκεν οὗτος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους;—Τί ἔκαμον ἐν τῇ μεταξὺ οἱ ᾿Οθωμανοὶ ἐν Ἀσίᾳ;—Τί γνωρίζεις περὶ Οὐρχάν;—Πόσα τέκνα ἀφῆκεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ΄ ἀποθανῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τίνος;

§ 10. Ἰωάννης Ε΄ ὁ Παλαιολόγος (1341—1391).

Ἰωάννης ς΄ ὁ Καντακουζηνός (1341—1355).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἐγγεαιτῆς υἱὸς τοῦ Ἰωάννης ὁ Ε΄. Ὁ ἐπίτροπος οὖτως αὐτοῦ Ἰω. Καντακουζηνός, περιελθὼν εἰς διχόνοιαν πρὸς τὴν βασιλομήτορα Ἄνναν, ἀνεκέρηυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ. Ἐντεῦθεν ἐξεροράγη μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ τῶν υἱῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Γ΄ ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις πλεῖστα καὶ μέγιστα κατὰ προὔξηνσεν εἰς τὸ κράτος, ἐξαντλήσας καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις αὐτοῦ. Ὁ Καντακουζηνός, ἵνα προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν σουλτᾶνον Οὐρχάν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν δεκατριετῆ κόρην του Θεοδώραν. Μετὰ ἕξαετῆ δὲ ἀγῶνα αἱματηρὸν ὑπερίσχυσεν ὁ Καντακουζηνός τῇ βοηθείᾳ τοῦ γαμβροῦ του Οὐρχάν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν, διένειμε δὲ τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε΄. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἔπαυσαν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες. Ἐνεκα τούτου καταληφθῆς ὑπὸ ἀηδίας ὁ Καντακουζηνός παρήτησε μετὰ τινα χρόνον τὴν ἀρχὴν καὶ εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον γενόμενος μοναχός (1355)· οὕτω δὲ ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε΄.

Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ ᾿Οθωμανοὶ ἔβαλον τὸν πόδα καὶ ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους· ἐν ᾧ δηλ. ἐξηκολούθει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Καντακουζηνοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Ε΄, ὁ Οὐρχάν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν Σησιὸν καὶ τὴν Καλλίπολιν, ἥτις ἦτο ἡ κλεις τοῦ Ἑλλησπόντου.

§ 11. Ἰωάννης Ε΄ ὁ Παλαιολόγος.—Μουράτ Α΄ καὶ Βαγισζήτ.

Τὸν Οὐρχάν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μουράτ ὁ Α΄. Οὗτος

δρμώνονος ἐκ Καλλιπόλεως προὔχωρησε πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης καὶ κατέλαβε τὸ ὄχυρόν φρούριον Διδυμότηχον. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐκυρίευσεν τὴν δευτέραν πόλιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους· διὰ δὲ τῶν στρατηγῶν τοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πᾶσας τὰς πόλεις τῆς βορείου Θράκης.

Ἐν τῷ Ἰωάννηι Ε΄, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐντοήσας ἀμέσως ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῆ πρὸς τὸν Μουράι, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Δύσεως. Πρὸς τοῦτο μετέβη εἰς Ῥώμην τῷ 1369 καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε΄ καὶ ὄλου τοῦ ῥωμαϊκοῦ κλήρου ἐξώμοσε τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πάπας ὡς ἀμοιβὴν τῷ ἔδωκεν εὐλογίας καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ περιῆλθε τὰς αὐτὰς τούτων ματαίως ζητῶν βοήθειαν, ἐπανῆλθεν ἐπὶ τέλους εἰς Κων)πολιν ἄπρακτος. Ἀπελπισθεὶς δὲ νὰ λάβῃ βοήθειάν τινα ἐξ Εὐρώπης, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἐξετελειωτικὴν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράι, ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν εἰρησῶς φόρον ὑποτελείας.

Ἐν τῷ μετὰ τὸν Μουράι προέβαινον εἰς κατακτήσεις καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Κατεπολέμησε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας Λάζαρον καὶ Σίσιμαν καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Σίσιμαν ἐπανεστάτησε. Ἀμέσως τότε ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Σίσιμαν ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἐγένετο ὀθωμανικὴ ἐπαρχία (1388). Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν κατελύθη ἀδόξως τὸ βουλγαρικὸν κράτος.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸν Δούναβιν πρόοδος τῶν Ὀθωμανῶν ἐπέβαλεν εἰς φόβον ὄλους τοὺς περιοικοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς (Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνοὺς, Οὐγγρους). Ὅθεν ἠνώθησαν πάντες οὗτοι μετὰ τῶν Σέρβων ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τῶν ἠρωμένων τούτων ἐχθρῶν ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Μουράι καὶ κατετρόπασεν αὐτοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Μουράι μικρὸν μετὰ τὴν μάχην ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τολμηροῦ Σέρβου. Ὁ Λάζαρος αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη εἰς τὴν σιμνήν

τοῦ Μουράτ, ὅστις, καίτοι ἔπνεε τὰ λοιόθια, διέταξε νὰ τὸν θανατώσω-
σιν ὡς ἠθικὸν αὐτουργὸν τῆς δολοφονίας.

Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ, ὅστις ἔνεκα τῆς ὀρμη-
τικότητός του ἐπωνομάζετο « Ἰλδερίμ » ἦτοι κεραυνός. Ὁ Βαγιαζήτ
σπεύδων νὰ μεταβῇ εἰς Ἀσίαν, ὅπου οἱ διάφοροι μικροὶ Σελδζουκίδαι
ἡγεμόνες εἶχον συνασπισθῆ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν, συναμολόγησεν εἰ-
ρήνην μὲ τὸν υἱὸν τοῦ Δαζάρου Στέφανον, καταστήσας αὐτὸν καὶ πά-
λιν φόρου ὑποεὐλή· ἀνετίθετο δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάν-
νην συνθήκην τῆς ὑποτελείας, ἣτις καθίστα αὐτὸν ἐπὶ πλέον ὑπόχρεων
ν' ἀκολουθῇ τὸν Σουλτάνον μετὰ 12,000 ἀνδρῶν εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς
ἐκστρατείας. Ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ Ἰωάννου Ε' ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον ση-
μεῖον, ὥστε παρεχώρησεν οὗτος εἰς τὸν Βαγιαζήτ καὶ τὴν ἐν Μικρῇ
Ἀσίᾳ ὀχυρὰν πόλιν Φιλαδέλφειαν, τὴν ὅποιαν μόνην ἔσφριζον ἀκόμη οἱ
Ἕλληρες. Καὶ ἐπειδὴ ὁ φρούραρχος τῆς Φιλαδέλφειας, μᾶλλον φιλόπα-
τρις τοῦ Ἰωάννου, ἠρνήθη νὰ τὴν παραδώσῃ, ὁ Βαγιαζήτ, ἀφ' οὗ κα-
τέβαλε τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους ἡγεμόνας, ἐπολιόρησεν ἔπειτα τὴν
Φιλαδέλφειαν. Καὶ τὸ χερίστον εἶνε ὅτι τῆς πολιορκίας μετέσχε καὶ αὐ-
τὸς ὁ Ἰωάννης Ε', ἣ δὲ Φιλοδέλφεια ἐπὶ τέλους ἐκκυρεύθη.

§ 12. Μανουήλ Β' (1381). Βαγιαζήτ.—

Μωάμεθ Α'.—Μουράτ Β'.

Ἀποθανόντις μετὰ τινα χρόνον Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου, ὁ
υἱὸς αὐτοῦ Μανουήλ, ὅστις εὕρισκετο ἐν Προύση ἐν τῇ στρατιωτικῇ ὑ-
πηρεσίᾳ τοῦ Βαγιαζήτ, δραπειεύσας ἦλθεν εἰς Κων)πολιν καὶ ἀνέλαβε
τὴν ἀρχήν.

Ὁ Βαγιαζήτ μαθὼν τὴν φυγὴν τοῦ Μανουήλ ὀργισθῆ καὶ ἀπήτησε
παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κων)πόλει καθῆς (μωαμεθανὸς δικαστής),
ἵνα λύῃ τὰς μεταξὺ Μουσουλμάνων διαφοράς, προσέτι δὲ νὰ κτισθῇ
τζαμίον, ὅπως τελῶσιν ἐν αὐτῷ οἱ Μουσουλμᾶνοι τὰ τῆς λατρείας των.
Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουήλ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ
Σουλτάνου, ὁ Βαγιαζήτ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν
πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσεν ἐπτὰ ἔτη, ὄχι διότι ὁ Βαγιαζήτ δὲν
ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Κων)πολιν, ἀλλὰ διότι, περιορισθεὶς εἰς τὸν
ἀποκλεισμὸν αὐτῆς, ἐπεχείρησεν ἐν τῷ μεταξὺ διαφόρους ἄλλας ἐκστρα-

τείας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, καθ' ὅς κατέστησε φόρον ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, προσέτι δὲ κατέστρεψε τὰ παρὰ τὸν Σαῦον χώρας καὶ ἠπειλεί καὶ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν.

Ἡ ἀκατάσχετος αὐτῇ πρὸς τὰ πρόσω ὁρμὴ τοῦ Βαγιαζήτ ἐνέβαλεν εἰς φόβον τινὰς ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυναστῶν. Ὄθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμουῆδος τῷ 1396 ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως μετὰ 60 χιλ. ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ πολλοὶ Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι εὐγενεῖς, εἰσβαλὼν δὲ εἰς Βουλγαρίαν ἐπολιόρκησε τὴν Νικόπολιν. Ὁ Βαγιαζήτ ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ μετὰ 100 χιλ. στρατοῦ. Παρὰ τὴν Νικόπολιν συνάπτεται μάχη κρατερὰ (1396), καθ' ἣν οἱ χριστιανοί, ἂν καὶ ἠγωνίσθησαν γενναίως, ὅμως κατετροπώθησαν. Πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς, ὁ δὲ Σιγισμουῆδος μόλις ἐσώθη διαβάς τὸν Δούναβιν ἐπὶ πλοιαρίου. Ἐκτοσε τὸ ὄνομα τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸ τροπαιον τοῦτο τοῦ Βαγιαζήτ οὐδὲν ἠδύνατο. νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως. Καὶ ὅμως ὁ Βαγιαζήτ δὲν ἐπέμενεν εἰς τοῦτο· ἀπῆλθε μόνον ν' ἀντικατασταθῇ ὁ Μανουήλ διὰ τοῦ ἀνεπιού του Ἰωάννου, καὶ τούτου γενομένου, ὁ Βαγιαζήτ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Ἰωάννης Ζ' παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐπέτρεψε νὰ κτισθῇ ἰζαμίον ἐν Κων)πόλει καὶ νὰ ἐδορεύῃ καθῆς, ὑπεσχέθη δὲ εἰς τὸν Βαγιαζήτ νὰ πληρώσῃ μεγαλείτερον ἐτήσιον φόρον. Μετὰ δύο ὅμως ἔτη ὁ Βαγιαζήτ μετέβαλε γνώμην καὶ ἀπῆλθε παρὰ τοῦ Ἰωάννου ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κων)πόλεως. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰωάννης ὁ Ζ' οὐλλέξας ἐν τῷ μεταξὺ τροφὰς ἠρονήθη, ὁ Βαγιαζήτ ἐπεχείρησε δευτέραν πολιορκίαν τῆς Κων)πόλεως τῷ 1400. Ἦδη ὅμως τὰ πράγματα ὡς ἀπὸ μηχανῆς μεταβάλλουσιν ὄψιν.

Ἐν ᾧ ὁ Βαγιαζήτ ἐπολιόρκει τὴν Κων)πολιν, ὁ περιβόητος ἡγεμῶν τῶν Μογγόλων Ταμερλᾶνος, ἀφ' οὗ ἐξέτεινε τὸ μέγα κράτος του κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, εἰσήλασε τέλος μετὰ 800 χιλ. στρατοῦ καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ ὀσμανικὸν κράτος. Ὁ Βαγιαζήτ ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀνιπάλου του. Ἄλλ' εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἄγκυραν (1402) συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην ὁ Βαγιαζήτ κατετροπώθη καὶ ἠχμαλωτίσθη, ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Μετὰ ταῦτα ὁ Ταμερλᾶνος, ἀφ' οὗ διέσχισε πᾶσαν τὴν Μικρὰν

Ἰσσίαν μὲ τὰς ἀγρίας ὁρδὰς του καὶ προὔξενησεν εἰς αὐτὴν φοβερωτά-
τας καταστροφάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ Μανουήλ, ὅστις περιεφέρετο εἰς τὴν Εὐρώπην μάλιστα ζητῶν ἐπι-
κουρίας, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς
Κων)πολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἐξώρυσεν εἰς Ἀθήμνον τὸν ἀν-
τιπῶν του Ἰωάννην Ζ' καὶ κατέλυσε τὸ ἐν Κων)πόλει τζαμίον καὶ δι-
καστήριον τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ ἐξεσπάθη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ
τῶν πολλῶν αὐτοῦ υἱῶν, ὅστις διήρκεσε 10 ἔτη καὶ ἠπειλήσεν τὴν ὑ-
παρξιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Τέλος ὁ Μωάμεθ καταβαλὼν πάν-
τας τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του κατέλαβε τὴν ἀρχὴν (1414). Μετὰ το
Μωάμεθ τοῦ Α' ὁ Μανουήλ ἔζησεν ἐν ἀρμονίᾳ.

Ἀποθανόντος Μωάμεθ τοῦ Α', ἀνέβη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον
ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Β'. Οὗτος περιήλθεν ἀμέσως εἰς ὄψιν πρὸς
τὸν Μανουήλ, δι' ὃ καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Κων)πολιν. Ὁ Μανουήλ ὁ-
μως δι' ἀδράς δαπάνης ἐπεισεν ἕνα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μουράτ νὰ στα-
σιάσῃ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Μουράτ τότε ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν.
Καὶ κατέβαλε μὲν τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ δὲν ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀσκήσεις.

10—11. Πῶς προέκυψεν ὁ μεταξὺ Ἰωάννου Ε' καὶ Καντακουζηνοῦ ἐμφύ-
λιος πόλεμος;—Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον;—Ποῦ ἀπεσύρθη ἡ
τέλεια ὁ Καντακουζηνός καὶ διατί;—Τίς διεδέχθη τὸν Οὐρχάν;—Ποίαν κα-
τέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ὁ Μουράτ Α' καὶ ποίαν ἄλλην πόλιν
τῆς Θράκης ἐκυρίευσεν;—Τί γνωρίζεις περὶ μεταβάσεως τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς
Ῥώμην;—Τί ἔκαμεν ὁ Ἰωάννης, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Κων)πολιν;—Ποίους ἡ-
γεμόνας κατέστησε φόρον ὑποτελεῖς ὁ Μουράτ;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς κα-
ταλύσεως τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς μεγάλης μάχης τῆς
Κοσσυφοπέδου;—Τίς διεδέχθη Μουράτ τὸν Α' καὶ τί ἔκαμεν οὗτος ἀμέσως
—Ποίαν νέαν ὑποχρέωσιν ἀνέλαβεν ἀπέναντι αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης;—Τί γνω-
ρίζεις περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς ἐν Ἀσίᾳ Φιλαδελφείας ὑπὸ Βαγιαζήτ;

12—Τίς καὶ πῶς διεδέχθη τὸν Ἰωάννην Ε';—Τί ἀπήτησε παρὰ τοῦ Μ-
νουήλ τοῦ Β' ὁ Βαγιαζήτ;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Κων)πο-
λεως ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ;—Τίς δυνάστης τῆς Εὐρώπης ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Βα-
γιαζήτ;—Ποῦ συνεκροτήθη ἡ μεταξὺ αὐτῶν μάχη καὶ τί γνωρίζεις περὶ τῆς
μάχης ταύτης;—Πῶς ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Κων)πόλεως ὁ Βαγιαζήτ;
—Τί ἐπέτρεψεν ὁ Ἰωάννης Ζ' εἰς τὸν Βαγιαζήτ;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς
πολιορκίας τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ Βαγιαζήτ;—Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὸν Βαγιαζήτ
καὶ Ταρμελάνον;—Τί συνέβη ἐν τῇ βυζαντιακῇ καὶ τί ἐν τῇ ὀθωμανικῇ
κράτει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ;—Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Μουράτ Ε' καὶ
τί γνωρίζεις περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Κων)πόλεως ὑπ' αὐτοῦ;

§ 13. Ἰωάννης Η' ἢ Ἰωάννης Παλαιολόγος
ὁ Β'. (1421—1458).

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Μανουήλ, γέρον ἤδη, καὶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Η'. Ὁ Ἰωάννης Η' ἀπεφάσισε νὰ εἰρηνεύσῃ διὰ πάσης θυσίας πρὸς τὸν Μουράτ τὸν Β'. Ὅθεν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πάσας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις, πλὴν τῶν Δέρκων καὶ τῆς Μεσημβρίας, καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ εἰτήσιον φόρον διαρκούσης δὲ τῆς εἰρήνης ταύτης, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος κατώρθωσαν ν' ἀνακτήσωσιν ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν Φράγκων, πλὴν τῶν πόλεων Μεθώνης, Κορώνης, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, αἰτνες κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ προσέβαλε καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί· ὡσαύτως ἐκυρίευσεν καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα κατεῖχον οἱ Φράγκοι.

Ὁ Ἰωάννης ἠθέλησεν νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς προσκαιροῦ ἐκείνης εἰρήνης πρὸς τὸν Μουράτ. Ὅθεν παραλαβὼν τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικοὺς καὶ λογίους ἄνδρους μετέβη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία συγκροτηθεῖσαν πολυθρόνητον σύνοδον (1439) καὶ μετὰ πολλὰς ἐν αὐτῇ συζητήσεις περὶ ἐμπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων παρεδέχθη ὁ αὐτοκράτωρ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τὰς προτάσεις τοῦ Πάπα καὶ ἐπέγραψαν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἄλλ' ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενικὴ κατακραυγὴ ἐξηγέσθη. Τὸ μῖσος καὶ αἱ ἀραὶ καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐκορυφώθησαν εἰς τρόπον ὥστε οἱ ὑπογράψαντες τὴν ἔνωσιν ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὰς ὑπογραφὰς των, ἰσχυρισθέντες ὅτι διὰ τῆς βίας ἐπέγραψαν.

§ 14. Οὐνιάδης καὶ ἤτται τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἐν τούτοις ὁ πάπας Εὐγένειος Δ' ἐφρόντισεν νὰ ἐμπληρώσῃ τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἐν Φλωρεντία ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην. Τῇ προτροπῇ λοιπὸν αὐτοῦ ὁ ἥρωϊκὸς στρατηγὸς Οὐνιάδης, μεγιστὰν τῆς Τρανσυλβανίας, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς πρῶτον παρὰ τὸ Βελιγράδιον καὶ ἔπειτα παρὰ τὰς Σιδηρᾶς Πύλας (1442).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Οὐννάδης μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Βλαδισλάου Γ' ἐπεχείρησε τὴν λεγομένην «μακρὰν ἐκστρατείαν». Ὁ ἥρωας τῆς Τρανσυλβανίας ἄγων τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν προήλασε μέχρι τῆς Νίσσης, παρὰ τὴν ὁποίαν συγκροτήσας αἱματηρὰν μάχην πρὸς τὸν μέγαν βεζύρην Χαλήλ κατειρόπωσεν αὐτόν. Ὁ Οὐννάδης κατέλαβε τὴν Νίσσαν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Σόφριαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπετέφρωσεν. Ἐπειτα ὁ Οὐννάδης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Βλαδισλάου, ὅστις ᾠδήγει τὸ κῆρυον μέρος τοῦ στρατοῦ, προὐχώρησεν ἐν μέσῳ βαρυντάτου χειμῶνος καὶ πλείστων δυσκολιῶν καὶ ἔφθασε μέχρι Φιλίππουπόλεως, ἐκπορθήσας δὲ τὰς παρόδους τοῦ Αἴμου κατειρόπωσε καὶ πάλιν τοὺς Ὀθωμανοὺς περὶ τὴν Κουνοβίτσαν. Ὁ Μουράτ ἐντρομος ἐκ τῶν μεγαλοεργημάτων τούτων τοῦ Οὐννάδου συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς Βλαδίσλαον δεκαετῆ εἰρήνην.

§ 15. Διάρρηξις τῆς συνθήκης καὶ ἦττα τῶν Χριστιανῶν παρὰ τὴν Βάρναν (1444).— Ὑποταγὴ τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Μουράτ Β' ἀπανδήσας ἐκ τῶν κυβερνητικῶν μεριμνῶν παρητήθη καὶ παραδώσας τὴν βασιλείαν εἰς τὸν δεκαεταετῆ υἱόν μου Μωάμεθ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Μαγνησίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα διέλθῃ ἐκεῖ τὸν λοιπὸν χρόνον τῆς ζωῆς του. Ἄμα ἐγνώσθη ἡ κυβερνητικὴ αὕτη μεταβολὴ εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ὁ Πάπας καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος παρέστησαν εἰς τὸν Βλαδίσλαον καὶ εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ στρατηγὸν Οὐννάδην ὅτι ἦτο καταλληλοτάτη εὐκαιρία νὰ καταστραφῇ ὁλοσχερῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικὸν κράτος, καθ' ἣν στιγμήν ἡ διάβασις μεγάλου ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην ἦτο ἀδύνατος, διότι τὸν μὲν Ἑλλησποντον κατεῖχεν ὁ παπικὸς ναύαρχος τοῦ ἡνωμένου στόλου, τὸν δὲ Βόσπορον ὁ ἑλληνικὸς στόλος.

Ὁ Βλαδίσλαος καὶ ὁ Οὐννάδης πεισθέντες εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ Πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος διέρρηξαν τὴν συνθήκην καὶ μετὰ 15,000 ἀνδρῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ προελάσαντες μέχρι Βάρνης κατέλαβον ταύτην καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρ' αὐτήν (Νοέμβριος 1444). Ἄλλ' αἴφνης λαμβάνουσι τὴν φοβερὰν ἀγγελίαν ὅτι ὁ Μουράτ ἐδρίσκειται ἐστρατοπεδευμένος μόλις 4,000 βήματα μακρὰν αὐτῶν.

Τῷ ὄντι ὁ Μουράτ, ἅμα ἔμαθε τὴν διάρρηξιν τῆς συνθήκης, λαμβάνει 40 χιλ. στρατοῦ, ἔρχεται εἰς τὸν Βόσπορον καὶ διαπερᾷ αὐτόν

δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων. Παραδόξως δὲ ὁ ἐν τῷ Βοσπόρῳ ἑλλητικὸς στόλος δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Μουράτ εὐρέθη ὄλως ἀπροσδοκίτως πλησίον τοῦ χριστιανικοῦ στρατοπέδου. Τότε συνεκροτήθη ἡ πολυθρόνητος μάχη παρὰ τὴν Βάρναν τῷ 1444, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, φονευθέντες καὶ αὐτοῦ τοῦ Βλαδισλάου.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ὄλην ἐκυβέρενα ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὡς δεσπότης τοῦ Μισσηρά. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀντίστη γενναίως, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ γείνη φόρου ὑποτελής εἰς τὸν Σουλτᾶνον. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ ἐστράτευσεν εἰς Ἀλβανίαν, ὅπου ἀπὸ τετραετίας εἶχεν ἐξεγερθῆ ἕτερος πρόμαχος τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ Σκεντέρμπεης.

§ 16. Γεώργιος Σκεντέρμπεης ἢ Καστριώτης.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος τῆς περὶ τὴν Κορίαν ἀλβανικῆς χώρας. Παραδοθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν Μουράτ ἐξισλαμίσθη. Ἦτο δὲ ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὡραιότατος κατὰ τὴν μορφήν καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ δεξιότατος. Ἐνεκα τῶν πολεμικῶν προτερημάτων του καὶ ἀνδραγαθιμάτων του ἠρθῆ ὑπὸ τοῦ Μουράτ καὶ εἰκοσαετῆς ὢν διωρίσθη ἀρχηγὸς πεντακισχιλίων ἰππέων καὶ χάριν τιμῆς ἐπωνομάσθη Ἰσκεντέρ μπέης (= Ἀλέξανδρος ἡγεμόνων) ἐντεῦθεν προῆλθε καὶ τὸ περίφημον ἐπώνυμον αὐτοῦ Σκεντέρμπεης.

Ἄλλ' ὀσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ εὐνοία τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Σκεντέρμπεην, οὗτος δὲν ἐλησμόνησέ ποτε οὔτε τὴν πατρίδα του οὔτε τὴν θρησκείαν του καὶ τῷ 1443 παρευρεθεὶς εἰς τὴν παρὰ τὴν Νίσσαν μάχην ἠντιομόλησε μετὰ 300 Ἀλβανῶν ἰππέων εἰς τὰς τάξεις τῶν Οὐγγρων καὶ οὕτω συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ἦταν τῶν Ὄθωμανῶν κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων τότε Ὄθωμανῶν ἦτο καὶ ὁ γραμ-

Σκεντέρμπεης

ματεὺς τοῦ Μουράτ, ὅστις ἔφερε τὴν σουλτανικὴν σφραγίδα. Ὁ Σκεντέρμπεης μὲ τὸ ξίφος εἰς χεῖρας ἠνάγκασε τὸν γραμματέα νὰ συντάξῃ φερμάνιον, δι' οὗ διαωρίζετο οὗτος ἡγεμὼν τῆς Κροΐας. Φονεύσας δ' ἔπειτα τὸν γραμματέα, ἀπῆλθεν ὁ Σκεντέρμπεης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς τὴν πατρίδα του Κροΐαν, ὅπου τὸν ἐπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς καὶ τὸν ὠνόμασαν σωτήρα τῆς πατρίδος του.

Ὁ Καστριώτης γενόμενος ἡγεμὼν τῶν Ἀλβανῶν μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος Γεώργιος, ὠχύρωσε τὴν Κροΐαν καὶ ἐπὶ βραχυτάτου χρόνου ἐγένετο κύριος ὄχι μόνον τῆς Ἀλβανίας. ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου ὅλης. Ὁ Μουράτ εἰσβαλὼν τρίτην φορὰν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἀλβανίαν μετὰ πολυαριθμὸν στρατιᾶς ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κροΐαν ἀπεκρούσθη ὁμως ὑπὸ τοῦ Καστριώτου μετὰ μεγάλης φθορᾶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας τῷ 1451, ἀφήσας διάδοχον τὸν υἱὸν του Μωάμεθ τὸν Β'.

Ἀσκήσεις

13—15. Διὰ τίνος θυσίας ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος Β' εἰρήνευσε πρὸς τὸν Μουράτ Β';—Τί κατόρθωσαν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς εἰρήνης;—Ποίας πόλεις ἀπέσπασεν ἐν τῷ μεταξῦ ὁ Μουράτ Β' ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ Φράγκων;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐν Φλωρεντία συγκροτηθείσης συνόδου ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον καὶ τι περὶ τῶν συμβάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰωάννου;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Οὐνούδου καὶ Βλαδισλάου Γ' τῆς Οὐγγαρίας;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς παρὰ τὴν Νίσσαν μάχης καὶ τι περὶ τῆς παρὰ τὴν Βάρναν;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Μουράτ Β' εἰς τὴν Πελοπόννησον;

16. Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Γεώργιος Καστριώτης καὶ πόθεν τὸ ὄνομα Σκεντέρμπεης;—Τίνι τρέπη ὁ Σκεντέρμπεης διορίσθη ἡγεμὼν τῆς Κροΐας;—Τίνων χωρῶν ἐγένετο κύριος ὁ Γεώργιος Καστριώτης;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ πολέμου μεταξῦ Μουράτ Β' καὶ Καστριώτου;

§ 17. Ἀλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453).

Τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον τὸν Β' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος (1449), ὅστις μέχρι τοῦδε ἐκυβέρνησε τὴν Πελοπόννησον μὲ τὸν τίτλον τοῦ Δεσπότη. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἦτο δραστήριος, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ μεγαλόψυχος. Ἀφήσας τὸ δεσποτάτον του εἰς τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1449 καὶ περιεβλήθη τὸ στέμμα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εὐρίσκειτο δὲ τότε ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν

εσχάτην παρακμήν. Μόλις είχε 80 χιλ. κατοίκων, ἐν ᾧ ἄλλοτε εἶχε 500 χιλ. Αἱ ὄλαι πρόσδοδοι τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἀνήρχοντο εἰς 3,000,000 δραχμῶν, ἐν ᾧ ἄλλοτε τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσέπρατιεν ἀπὸ μόνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως 500 περίπου ἑκατομύρια δραχμῶν. Καὶ ἐν ᾧ ἄλλοτε πολυάριθμοι στόλοι ἐναυλόχουν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ἤδη μόνον 10 σκάφη ἀπετέλουν τὸν στόλον τοῦ Βυζαντίου.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀθλία καὶ ἀξιοθρήνητος, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον ὁ Μωάμεθ ὁ Β', ἡλικίας 21 ἐτῶν. Ὁ Μωάμεθ Β' ἦτο γενναῖος ἐν τοῖς ὅπλοις, συνετός, μεγαλεπήβολος καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος. Οὗτος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διενεώθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους· ἤρχισε λοιπὸν νὰ προπαρασκευάζεται δραστηρίως.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔβλεπε τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπείλει τὸ κράτος του· ἔβλεπε καὶ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ κράτους του καὶ προσεπάθει ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν ῥῆξιν πρὸς τοὺς Τούρκους· ἦτο ὁμως ἀποφασισμένος νὰ μὴ ὑποταχθῇ εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀποθάνῃ μαχόμενος ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος.

Ἐνεκα τούτου δὲν ἔμεινε διόλου ἀργός, ἀλλ' ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ νὰ εἰσάγῃ τροφάς· περιέμενε δὲ καὶ ἐπικουρίας ἐξ Εὐρώπης, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦλθον τοιαῦται. Μόνον δύο ἐνετικὰ πλοῖα ἦλθον καὶ ὀκτὼ κρητικὰ μετὰ τροφῶν καὶ τρία ἄλλα ἐμπορικὰ ἐνετικά. Ἐπεμψε δὲ καὶ ὁ πάπας Νικόλαος Ε' 50 ἄνδρας μετὰ τοῦ καρδινάλιου Ἰσιδώρου, ὅστις ἀντὶ ὠφελείας μᾶλλον βλάβην προὔξενησε, διότι ἤγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν δῆδα τῆς διχονοίας μεταξὺ ἐνωτικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν. Σπουδαιότερα ὀπωροδήποτε ἐπικουρία ἦτο ἡ τοῦ Ἰουστινιάνη, ὅστις ἦλθεν ἐκ Γενούης ὡς ιδιώτης, ἔχων δύο πλοῖα καὶ 1700 ἄνδρας, καὶ ὅστις διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου ἀρχηγὸς τῆς αἰύνης.

Συμπληρώσας ὁ Μωάμεθ τὰς παρασκευάς του ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 (τὴν Παρασκευὴν μετὰ τὸ Πάσχα), μετὰ 360 χιλ. ἀνδρῶν καὶ 400 πλοίων, καὶ στρατοπεδεύσας ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὴν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀπέναντι δὲ τῶν κολοσσαίων τούτων δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ ὁ Κων-

στατινος δὲν εἶχε νὰ παρατάξῃ εἰ μὴ μόνον 5,000 Ἑλληνας καὶ 2,000 μισθοφόρους ξένους καὶ τούτους ὄχι εἰλικρινεῖς.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ ἑβδομάδας. Πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Μωάμεθ, ὅπως κυριεύσῃ τὴν πόλιν, ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ Κωνσταντινούπολις περιεβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ διπλῆς τάφρου. Μόνον ἀπὸ τοῦ λιμένος ἦτο μᾶλλον εὐπρόσβλητος. Ἡ εἴσοδος ὅμως τοῦ Κερατίου κόλπου ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασπᾶσωσιν. Ὁ Μωάμεθ τότε διενεόθη διανόημα ἀληθῶς μέγα, νὰ ὑπερνεωκλήσῃ, ἦτοι νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖά του κατὰ γῆν ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ὅπου ἐναυλόχουν, εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον.

Ἐκ συνεννοήσεως λοιπὸν μὲ τοὺς ἐν Γαλατῇ κατοικοῦντας Γενοάτας ἐκαθαρίσθη τὸ μεταξὺ διάστημα ἀπὸ τῶν θάμνων καὶ δενδρυλίων, ἐστρώθη μὲ σανίδας ἀηλιμμένας διὰ λίπους βοῶν καὶ προβάτων, καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐσύρθησαν 72 πλοῖα ὑπὸ τὸν ἥχον τυμπάνων καὶ σαλπύγων.

Ἦρὸν ὅμως ἐπιχειρήσῃ γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον ὁ Μωάμεθ, ὅπως διανοεῖτο, ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἀνενόχλητος εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ νὰ ἄρχῃ ἐν αὐτῇ ὡς ἡγεμῶν ἀνεξάρτητος. Ὁ μεγάλοφρων ὅμως Κωνσταντῖνος ἀπέρ-

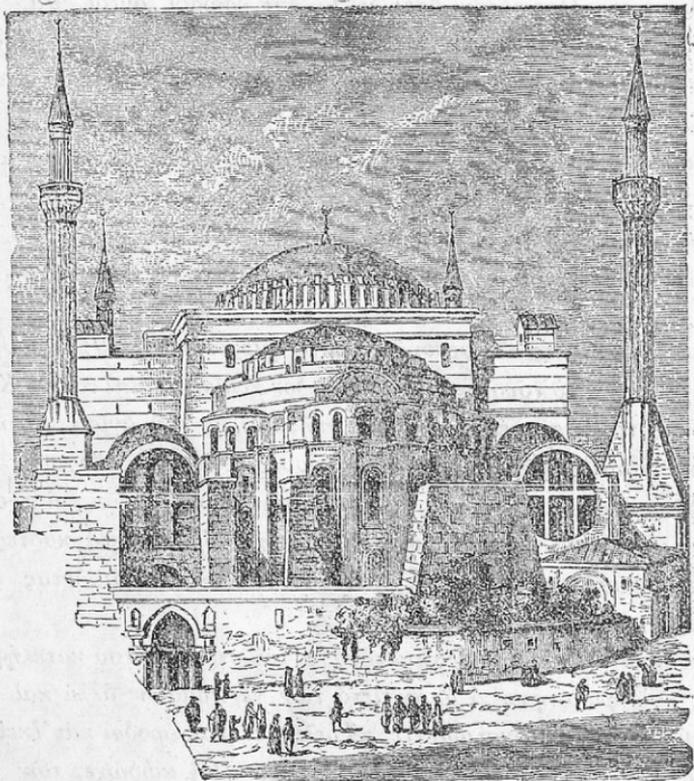
Κωνστ. Παλαιολόγος

πέριψε τὴν πρότασιν τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Μωάμεθ τότε ἀνήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὴν ἐπιχειμένην γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως. Ἴνα δὲ καταστήσῃ προθυμότερους τοὺς στρατιώτας του, ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ λεηλατήσωσι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὴν πόλιν. Χαρὰ λοιπὸν καὶ ἀγαλλίας κατέ-

λαβε τὸν ὀθωμανικὸν στρατὸν, ὅστις ἀνυπομόνως περιέμενε τὴν στιγμὴν τῆς γενικῆς ἐφόδου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔμαθε τὴν μειωμένην ἔφοδον. Τὴν προτεροαίαν τῆς ἀπαισίας ἐκείνης ἡμέρας προσεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς προκρίτους, ἐνεφύχωσεν αὐτοὺς διὰ λόγων, καὶ προέτρυνε ν' ἀντισταθῶσι μέχρις ἐσχάτων· «εἰς χεῖράς σας—εἶπεν—ἐμπιστεύομαι τὸ τετα-

Ἁγία Σοφία

πεινωμένον σκῆπτρόν μου καὶ τὴν ἔνδοξον ταύτην βασίλισσαν τῶν πόλεων, τὴν πόλιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἥτις εἶνε ἡ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων». Οἱ παρρησιῶτες ἀνεβόησαν ἕλοι συγκεκριημένοι «ὡς ἀποθάνωμεν ὑλὲρ πίστεως καὶ πατρίδος».

Μετὰ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ ἐπορεύθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἔπειτα μεταβὰς εἰς

τὰ ἀνάκτορα ἐξήγησε συγχώρησιν παρὰ τῶν θεραπόντων καὶ κατόπιν διηυθύνθη πάλιν εἰς τὰ τείχη, ἐπιθεώρησεν αὐτὰ, καὶ ἔδωκε τὰς τελευταίας περὶ ἀμύνης διαταγὰς καὶ ὁδηγίας.

Ἦτο ἑσπέρα τῆς 28 Μαΐου. Ἀπλειος φωτοχυσία ἐφώτιζε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, φοβερὰ δὲ βοῆ ἀντήχει ἐν αὐτῷ. Δερβίσαι περικυρῆχοντες τὸ στρατόπεδον ἐκήρυττον ὅτι, ὅσοι θὰ φορευθῶσιν εἰς τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἔφοδον, οὗτοι ὀλόσωμοι θὰ γευματίωσιν εἰς τὸν Παράδεισον ὁμοῦ μὲ τὸν Προφήτην, ὅσοι δὲ θὰ ἐπιζήσωσιν, οὗτοι θὰ γείνωσι πλουσιώτατοι. Τοῦναντίον ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς σκοτεινῆς ἐβασίλευεν ἡ κατήφεια καὶ ἡ θλίψις καὶ δὲν ἤκούετο ἄλλο τι εἰμῆ ὁ κλανθμηρὸς ἤχος «Κύριε ἐλέησον!».

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα καὶ ὁ θόρυβος κατέπαυσε βαθεῖα δὲ οἰγὴ ἐπεκράτησε καὶ οἱ ἄνδρες ἀνεπαύθησαν ἐπ' ὀλίγον. Μόνον οἱ φύλακες ἔμειναν ἄγρυπνοι, ὁ δὲ γενναῖος καὶ συμπαθὴς ἀλλ' ὀτυχῆς Κωνσταντῖνος ἔτρεχεν ἀπὸ ἐπάλξεως εἰς ἔπαλξιν καὶ ἐπιθεώρει τὰ τείχη.

Τὴν 2αν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον* (ἐξημέρωνεν ἡ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη) ἅπαν τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον εὗρισκετο ἐπὶ ποδός. Κρότος πυροβόλου τοποθετημένου ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐφόδου. Ἡ ἔφοδος ἤρχισε λυσσώδης. Οἱ βάρβαροι μετὰ μαρίας ἐφόρων κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσεπάθουν διὰ κλιμάκων ν' ἀναβῶσιν οἱ Ἕλληνες ὁμως μετὰ καρτερίας καὶ παραδειγματικῆς γενναιότητος ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας καὶ κατεκροῆμιζον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν.

Ὁ Μωάμεθ βλέπων τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ ἐφόρμησεν ὁ ἴδιος μετὰ τῶν γενιτσάρων ἄλλὰ καὶ οὗτοι ἀπεκροῦσθησαν ἀποδεκαιοσθέντες. Τρεῖς μεγάλοι ἔφοδοι κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἀπέτυχον. Οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἤχουν, ἀντήχουν δὲ αἱ πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν.

Περὶ τὰ ἐξημερώματα πληγώνεται ὁ ἐπὶ τῆς ἀμύνης στρατηγὸς Ἰουστινιάνης καὶ ἀποχωρεῖ, ἵνα δέσῃ τὴν πληγὴν του ἄλλ' ἢ ἀποχώρησις αὐτοῦ ἐμπνέει πανικὸν εἰς τοὺς μαχομένους. Οἱ Τοῦρκοι ἐγνωσάντες τὴν ἐπισυμβῆσαν ταραχὴν ἐπαναλαμβάνουσι πεισματωδῶς τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ ἡ τειάρτη αὕτη ἔφοδος ἀπεκροῦσθη.

Αἴφνης ὁμως ἀπροσδόκητον περιστατικὸν εἰσήγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικρὰν τινα πύλιν καὶ ἀφανῆ «Κερκοπόρταν» καλουμένην, ἀφύλακτον. Διὰ τῆς μικρᾶς ἐκείνης πύλης εἰσῆλθον κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἔπειτα πολλοί. Ἡ φωνὴ «οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν!» διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἕως τότε ἀντεῖχον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἄλλοι ἀνέβαινον διὰ κλιμάκων. Φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι πανταχόθεν προσβαλλόμενοι ἐμάχοντο ἡρωϊκῶς καὶ ἐπιπτον.

Ὁ Κωνσταντῖνος, εὐρισκόμενος ἐν τῇ πύλῃ τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἠγγόει κατ' ἀρχὰς τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Αἴφνης βλέπει ἑαυτὸν περικεκλωμένον. Τότε κεντήσας τὸν ἵππον του ὄριπται εἰς τὸ πυκνότερον στίφος τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀγωνίζεται ὡς ἦρως μὲ τοὺς ὑπασπιστάς του. Πάντες οἱ ὑπασπισταὶ του φονεύονται· μόνος δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἔμεινεν ἄτρωτος. Καθ' ἣν ὁμως στιγμήν ἐφώναζε «δὲν ὑπάρχει κανεὶς Χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου», τραυματίζεται ταυτοχρόνως εἰς τὸ μέτωπον καὶ εἰς τὰ νῶτα καὶ πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ ἀπείρων νεκρῶν.

Πλήθος πολὺν κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐλπίζον νὰ εὕρῃ ἐκεῖ τὴν σωτηρίαν του. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως θραύσαντες τὰς πύλας τοῦ ναοῦ εἰσῆλθον καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισαν καὶ ἐπώλησαν κατόπιν ὡς ἀνδράποδα.

Οἱ ἄγριοι Τοῦρκοι διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔσφαζον καὶ ἐλεηλάτουν καὶ μυρία ἄλλα ἀνοσιουργήματα διέπραττον..

Ὁ Σουλτᾶνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν αὐλικῶν του, τῶν στρατηγῶν καὶ πλείστων ὀπλοφόρων, διηυθύνθη δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ὅστις μετεβλήθη ἀμέσως εἰς τζαμίον, καὶ προσηυχῆθη ἐπὶ τῆς τέως ἱερᾶς Τραπέζης. Κατόπιν γενομένης ἐρεῦνης κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἀναγνωρισθεὶς ἐν τῷ μέσῳ σωροῦ πτωμάτων ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ἀετοφόρων πεδύλων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντῖνου ἀπεκόπη καὶ προσηλώθη ἐπὶ κίονος, τὸ δὲ σῶμά του ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς ταφὴν.

Οὕτω λοιπὸν κατέπεσεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἣτις διήρκεσε 1058 ἔτη (395—1453). Διὰ τῆς πτώσεως δὲ αὐτῆς ἐξέλιπε τὸ μέγα προπύργιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὑπερῆρσισε τὴν Εὐρώπην κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων, καὶ διέσωσε τὸν πολιτισμὸν, τὴν Ὁρθοδο-

ξίαν, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐξ ὧν ἐφωτισθῆ ἡ Εὐρώπη καὶ ἐγεννήθη ὁ νέος πολιτισμός. Διότι μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδίως πολλοὶ λόγιοι, μὴ ὑποφέροντες τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μετέβησαν εἰς Ἰταλίαν καὶ μετέδωκαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὄλιγον κατ' ὄλιγον ἐξῆλθον ἐκ τοῦ οκότους τῆς ἀμαθείας, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκοιτο.

Ἐσκήσεις

17. Ποιὸς διεδέχθη τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον τὸν Β' καὶ πότε;—Ὅποῖός τις ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος; Ὅποια ἦτο τότε ἡ κατάστασις τῆς Κων)πόλεως; Ὅποῖός τις ἦτο Μωάμεθ ὁ Β' καὶ τί διενοήθη οὗτος νὰ πράξῃ εὐθὺς ἅμα ἀνέβῃ εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον;—Πῶς ἐσκέπτετο εἰς τὴν περὶ στασι ταύτην ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ποῖα μέτρα ἐλάμβανεν; Ποίας ἐπιουρίας ἐλάβεν ἐκ τῆς Εὐρώπης ὁ Κωνσταντῖνος;—Πότε ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κων)πόλεως ὁ Μωάμεθ καὶ μετὰ πόσων δυνάμεων;—Ὅποιας δυνάμεις ἀντέταξε κατὰ τοῦ Μωάμεθ ὁ Κωνσταντῖνος;—Πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ πολιορκία καὶ τί ἔκαμε κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Μωάμεθ;—Πῶς ἐπροστατεύετο ἀπὸ ξηρᾶς ἡ Κων)λις καὶ πῶς ἀπὸ θαλάσσης;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ὑπερνεολκίσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου;—Τί ἐπρότεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ὁ Μωάμεθ πρὶν ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἐφοδον, καὶ τί ἀπήντησεν ὁ Κωνσταντῖνος;—Τίνι τρόπῳ κατέστησε προθυμότερους τοὺς στρατιώτας του ὁ Μωάμεθ διὰ τὴν ἐφοδον;—Πῶς ἐνεφύχωσε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς προκρίτους ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτε ἔμαθε τὴν μελετωμένην ἐφοδον;—Ποῦ μετέβῃ ἔπειτα;—Διηγῆθητί μοι τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ τουρκικῇ στρατοπέδῳ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 29 Μαΐου καὶ τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ πόλει;—Πότε ἤρχισεν ἡ ἐφοδος καὶ διὰ τίνος συνήματος;—Ποσάκις ἐπανελήφθη;—Εἶπέ μοι λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἐφοδον, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντῖνου;—Διηγῆθητί μοι τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων διαπραχθέντα ἀνοσιουργήματα;—Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ Σουλτάνος καὶ ποῦ διηυθύνθη;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ σώματος τοῦ Κωνσταντῖνου;—Πόσα ἔτη διήρκεσεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ τί ἐξέλιπε διὰ τῆς πτώσεως αὐτῆς;—Πόθεν καὶ πῶς ἐγεννήθη ὁ νέος πολιτισμός;

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 18 Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.—
Δεινοπαθήματα αὐτῶν.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οἷς ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὄλιγον κατ' ὄλιγον ὑπέταξαν καὶ πᾶσαν τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τοιουτοτρόπως ἡ

ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ἦρχισε λοιπὸν ἡ φοβερὰ τῶν Ἑλλήνων σκλαβιά.

Ἄπασα ἡ χώρα περιήλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ κατακτητοῦ. Τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτερα ἐκ τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἔκειντο εἰς τὰ πεδινὰ μέρη, διεμοίρασεν ὁ Μωάμεθ εἰς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, καὶ εἰς διακεκριμένους Τούρκους, οἵτινες συνήθως ἔκαλοῦντο ἀγάδες. Ἄλλα παρεχόρησεν εἰς τὰ τζαμιά καὶ τὰ τοιαῦτα κτήματα ἔκαλοῦντο «βακούφια». Μόνον τὰ ὄρεινὰ μέρη ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ καλλιεργῶσιν αὐτὰ καὶ νὰ πληρῶνωσι ὡς φόρον τὸ πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων.

Ἄπαντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας των ὑπεβλήθησαν εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸν λεγόμενον «χαράτσι», δι' οὗ ἐξηγόραζον τὴν ζωὴν των· ἕκαστος δηλ. ἐπλήρωνεν εἰς τὸν Τούρκον εἰσπράκτορα καὶ ἐλάμβανεν ἀπόδειξιν, ἐν ἧ' ἐσημειοῦτο ὅτι εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ ἓν ἔτος.

Πολὸν φοβερώτερος ὅμως ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, τὸ κοινῶς καλούμενον «παιδομάζωμα». Ὁ φόρος οὗτος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Οὐρχάν (1329). Ἐκανονίσθη ὅμως ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων χιλιάδες Ἑλληνοπαίδων, ἡλικίας ἐπὶ ἑτῶν καὶ ἄνω, τὰ ὁποῖα ἐξιλαμίζοντο καὶ μέχρι οὗ δυνηθῶσι νὰ φέρωσιν ὄπλα, ἠσχοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκλαραγωγίαν καὶ πρὸ πάντων ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησιμόνουν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ πατρίδα καὶ θρησκείαν, ἔζων δὲ μόνον διὰ τὸν Σουλτάνον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς πατέρα των. Ὁ γάμος ἦτο ἀπγορευμένος εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατῶνα. Ὅτε δὲ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρωσιν ὄπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερὰ καὶ τρομερὰ τάγματα τῶν γενισάρων.

Κατὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδῶν ἐλάμβανον χώραν σπαραξικάρδιοι σκηναί. Αἱ μητέρες ἐν μέσῳ κοπετῶν καὶ ὀδυρμῶν ἔτεινον τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰκέτενον τὸν Θεὸν ν' ἀνακαλέσῃ πλησίον του τὰ τέκνα των, πρὶν περιέλθωσιν εἰς χεῖρας τῶν τυράννων. Ἄλλαι δὲ πάλιν ἀπέπνιγον αὐτὰ εἰς τὰς ἀγκάλας διὰ νὰ μὴ κατασχύνωσι τὴν πατρίδα των.

Υπολογίζεται δι μέχρι τοῦ 1826, ὅποτε κατηγορήθησαν τὰ τάγματα ταῦτα, ἤρπαγῆσαν καὶ ἐξισλαμίσθησαν πλέον τῶν 500 χιλ. Ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοσιδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δευὰ ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης σιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Ἡ ζωὴ ἢ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Τίποτε δὲν ἐπροσιάτευεν αὐτούς. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτωσι πᾶν ὅ,τι πολύτιμον καὶ ὠραῖον εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο εἰς ἐρήμους καὶ ἀκάρπους, ὅπου ζῶντες ἀφανῶς ἠδύνατο ν' ἀποφύγωσι τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

§ 19. Θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια τῶν Ἑλλήνων.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ δευὰ, τὰ ὁποῖα ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τῶν ἀγρίων κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν καὶ προνομία τινα παρὰ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β', τὰ ὁποῖα ἀπειτέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ ὑποδουλωθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Τοῦτο βεβαίως ἔπραξεν ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος. Ἐβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερον εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἢ ἀδιαφορίᾳ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν τύχην τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν ἐφρόντισεν ὁ Μωάμεθ ὄχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ὑφιστάμειον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐρύνη αὐτὸ εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τοῦτο ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, τὸν ἐπονομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἣτις ἐπιμόνως ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς ὡς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων (ἐθνάρχην). Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του ἀλόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Τῷ ἔδωκε προσέει τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν πάσας τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς. Ἀπὴλ-

λαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κληρὸν. (μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους, καὶ ἐπισκόπους.)

Ἐσαύτως εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐπεξήτει δ' ἄλλως νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἡττημένους πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς αὐτοὺς μεταβολήν. Ἐχορήγησε λοιπὸν αὐτοδιοικήσιν τινα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ὄρεινά μέρη. Ἐκαστὸν χωρίον καὶ ἐκάστη κωμόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἣ ὅποια εἶχεν ἰδίους ἀρχοντας Ἕλληνας. Εἰς πᾶν χωρίον προΐσταντο οἱ δημογέροντες καὶ εἰς πᾶσαν κωμόπολιν οἱ προεσιῶτες. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεσιῶτες ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἐπροσάτεινον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν ὑποθέσεων τῆς κοινότητος.

§ 20 Φαναριῶται.

Ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι ἦσαν κωδοὶ καὶ ἡσθάνοντο φυσικὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὴν παιδείαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἦσαν ἐκ φύσεως νοήμονες καὶ ἐπιδέξιοι εἰς πᾶσαν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετέβαινον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐσπούδαζον διαφόρους ἐπιστήμας, διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι μετεχειρίζοντο πεπαιδευμένους Ἕλληνας εἰς διαφόρους θέσεις καὶ μάλιστα εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκαλοῦντο «μεγάλοι διερμηνεῖς» διερμήνευον καὶ μετέφραζον τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα διεξῆγον τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίσημον ἀλληλογραφίαν· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν μεμνημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ἐκαλοῦντο «σύμβουλοι τοῦ κράτους» ἢ «ἐξ ἀπορρήτων.» Πρῶτος μέγας διερμηνεὺς Ἕλληνας ὑπῆρξεν ὁ Παναγιώτης Νικουσίος· ἐπισημύτατος δὲ πάντων ὁ Ἀλέξανδρος Μανροκορδάτις, ὁ πρεσβύτερος, ὅστις πρῶτος ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ «ἐξ ἀπορρήτων».

Οὕτω διεμορφώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας· οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὠνομάζοντο Φαναριῶται ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοικοῦν.

Οἱ Φαναριῶται διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν αὐτῶν, διὰ τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν.

Πολλοὶ Φαναριῶται διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παραδουναβίων χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος.

γλώσσα εἰς τὰς εἰρημένας ἡγεμονίας κατέστη ἡ ἑλληνική, τὸ δὲ Βουκου-
ρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἐγένοντο ἀληθῆ κέντρα Ἑλληνισμοῦ, καὶ αἱ χῶ-
ραι ἐκεῖναι, αἵτινες ἦσαν μᾶλλον ἑλληνικαί, ὑπῆρξαν ἐν τῶν ὀρμητη-
ρίων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ἄσκήσεις.

18. Πῶς διένειμε τὴν ἑλληνικὴν χώραν ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β΄;—
Τί ἦτο τὸ χαρακτῆρ;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ φόρου τοῦ αἵματος;—Πόσοι Ἑλ-
ληγόνπαιδες ἤρπάρησαν μέχρι τοῦ 1326;—Ὅποια ἐν γένει θεινὰ ὑφίσταντο οἱ
Ἕλληνας ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς υποδουλώσεώς των;

19—20 Διὰ τί τοις μέσοις ἐφρόντισεν ὁ Μωάμεθ νὰ εὐρύνη τὸ μεταξὺ Ἄ-
νατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας σχίσμα;—Ποῖα θρησκευτικὰ προνόμια ἐ-
χορήγησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ Μωάμεθ;—Ποῖα πολιτικά;—Τί γνωρίζεις περὶ
μεγάλων διερμηνέων;—Εἰπέ μοι ὀνόματα μεγάλων διερμηνέων;—Τί γνωρίζεις
περὶ Φανάριωτῶν;—Τί γνωρίζεις περὶ ἡγεμόνων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας;

§ 21. Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων, μὴ
ὑποφέροντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἔζων
ἐλεύθεροι. Ὁ Ὀλυμπος, τὸ Πήλιον, τὰ Ἄγραφα, ἡ Ὄσσα, καὶ ἄλλα
τῆς Ἑλλάδος ὄρη ἐδέχθησαν τοὺς φιλελευθέρους καὶ ἀνδρείους Ἕλλη-
νας. Τὰς κατοικίας των οὔτοι εἶχον εἰς μέρη ἀπρόσιτα καὶ ἄβατα, εἰς τὰς
ὄρυχεις δηλ. εἰς τοὺς βράχους καὶ εἰς τὰ σπήλαια ὠνομάζοντο δὲ αἱ κα-
τοικίαι των λιμέρια.

Οὔτοι ἦσαν οἱ περιώνυμοι «κλέφται», οἱ ὅποιοι δὲν ἐνόουν κατ' οὐ-
δένα τρόπον ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν τουρκοικὴν κυριαρχίαν. Τὸ ὄνομα
κλέφτης δὲν εἶχε κακὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐσήμαινε τὸν ἀνδρείον καὶ μι-
σότουρκον Ἕλληνα, ὁ ὅποιος ἔνεκα τοῦ μίσους πρὸς τοὺς Τούρκους
ἄφρων καὶ οἰκίαν καὶ γορεῖς καὶ ἔτρεχεν εἰς τὰ ὄρη.

Ἡ τουρκοικὴ κυβέρνησις πολλάκις ἐπεχείρησε διὰ διαφόρων μέσων
νὰ ὑποτάξῃ τὰ δυσνόητα καὶ πτωχὰ ταῦτα τέκνα τῆς φύσεως, ἀλλ'
ἐστάθη ἀδύνατον. Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετ' αὐτῶν
καὶ ἀπειτέλεσεν ἐξ αὐτῶν τάγματα ἔνοπλα, εἰς τὰ ὅποια ἀνέθηκε τὴν φύλα-
ξιν τῆς χώρας καὶ ἰδίως τῶν μεταξὺ τῶν ὀρέων στενοποριῶν. Τὰ τάγματα
ταῦτα ὠνομάσθησαν «ἀρματωλικά τάγματα» καὶ οἱ ἀποτελοῦντας αὐτὰ ὠ-
νομάζοντο «ἀρματωλοί». Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀρματωλικοῦ τάγματος ὠνομά-
ζετο «καπετᾶνος», οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ τάγματός του «παλληκάρια», καὶ ὁ

πρῶτος κατὰ τὴν ἀνδρείαν μετὰ τὸν ἀρχηγὸν «πρωτοπαλλήκαρον». Τὸ πρωτοπαλλήκαρον ἦτο ἐπαρχηγὸς ἢ ὑπασπιστὴς τοῦ ἀρχηγοῦ.

Περιώνυμοι ἀρματωλοὶ ὑπῆρξαν ὁ Μπουκουβάλας, ὁ Βλαχάβας, ὁ Νίκος Τσάρας, ὁ Κατσαντιώνης καὶ ἄλλοι.

Οἱ ἀρματωλοὶ ὑπειάσσοντο εἰς τοὺς Τούρκους πασσάδες, παρὰ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον διαταγὰς. Πολλάκις ὅμως οἱ πασσάδες ἐφθόνον τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ διὰ τοῦτο μὲ πάντα τρόπον ἐπεδίωκον τὴν καταστροφὴν αὐτῶν. Τότε οἱ ἀρματωλοὶ κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Διὰ τοῦτο τὰ ὀνόματα ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης πολλάκις δὲν εἶχον οὐδεμίαν διαφορὰν.

§ 22. Βίος κλεφτῶν.—Φρόνημα καὶ θρησκευτικὸν αἴσθημα αὐτῶν.—Δημῶδης ποίησις.

Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὸν δίσκον (λιθάρι), εἰς τὴν πύλην καὶ εἰς τὴν σκοποβολήν. Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος καὶ τὴν αὐπνίαν καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ πᾶσαν κακουχίαν. Οἱ κλέφται ἔξω λιτότατα ὀδοποροῦντες καὶ μαχόμενοι ἔφερον πάντοτε εἰς τὸ σακκιδίων των ὡς μόνην τροφὴν ὀλίγας ἐλαίας, τυρὸν καὶ ξηρὸν ἄροτον.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδέποτε κατεδέχοντο νὰ ἔλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν τινα πρὸς αὐτοὺς. Ὁσοῖς δὲ πασσᾶς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην τινα νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως:

πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι·

κάλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θειρά, παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους.

Ὁ κλέφτης μίαν ἐπιθυμίαν εἶχε, νὰ σφάζῃ Τούρκους· τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ τὸ δημῶδες ᾄσμα.

Θά φύγω μάννα, καὶ μὴν κλαῖς, μόν' ὀδός μου τὴν εὐχὴ σου.

εὐχῆσου με μανοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.

Καὶ ἄλλο:

Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὸ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια

διψᾷ κι' ὁ δόλις Ζαχαριάς γιὰ τούρκικα κεφάλια.

Οἱ κλέφται συχνάκις κατήρχοντο ἐκ τῶν ὄρεων, ἤρπαζον τὰ ποίμα τῶν Τούρκων, ἐλήστευον τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ ἐκδικοῦμενοι ἐκακοποιοῦν τοὺς ἐχθρούς. Οὐδέποτε ἐχάριζον τὴν ζωὴν εἰς Τούρκους αἰχ-

μαλώτους. Εἰς τοὺς πολέμους των πρὸς τοὺς Τούρκους ἐπρωτίμων νὰ φονευθῶσι παρὰ νὰ συλληφθῶσι ζῶντες. Ἀλλοίμονον εἰς αὐτούς, ἂν ἐπιπτον ζωντανοὶ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οἱ ἄγριοι τύραννοι ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς στερηλώσεις καὶ φρικώδη ἄλλα βασανιστήρια· ἔθρανον τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἢ ἐξέδερον αὐτοὺς ζῶντας ἢ τοὺς ἀνεσκόλοπιζον. Καὶ ὅμως πάντα ταῦτα τὰ μαρτύρια ὑφίστατο οἱ συλλαμβα-

ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται

νόμενοι κλέφται, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐξέλθῃ οὔτε ἐν ὄχ! ἐκ τοῦ στόματός των. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἢ κυριωτέρα εὐχὴ τῶν κλεφτῶν ἦτο «καλὸ βόλι» ἢ «καλὸ μολύβι». Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐνόουν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον. Εἰς τὰς μάχας δὲ ὁ κλέφτης παρεκάλει τοὺς συντρόφους του «νὰ τοῦ πάρουν αὐτοὶ τὸ κεφάλι του», ὅσκις ἐκινδύνευε νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

Οἱ κλέφται εἶχον ζωηρὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα. Ποτὲ δὲν ἤγγιζον προῶγμα, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς ἐκκλησίας ἢ εἰς μοναστήρια. Θρησκεία καὶ Πατρις διὰ τὸν κλέφτην ἦσαν τὰ ἱερώτερα πράγματα, διὰ τὰ ὁποῖα πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του.

Τοὺς κλέφτας ἀπηθανάτισεν ἡ δημόδης ποίησις εἰς τὰ κλέφτικα ᾄσματα. Τὰ κλέφτικα ᾄσματα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικὴν των χάριν καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημάτων. Τὰ ᾄσματα ταῦτα ἐτραγουδοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ εἰς τὰ συμπόσια μὲ μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον μελωδίαν· εἰκόνοιζον δὲ ταῦτα τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρείων ἐκείνων τέ-

κνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ ἔκαμνον πολλοὺς νὰ ἐγκυριασθῶσι τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου.

Τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν κλεφτῶν κάλλιστα εἰκονίζεται εἰς τὸ ἐξῆς δημῶδες ἄσμα :

Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω·
δὲν ἤμπορῶ, δὲν δύναμαι, ἐμάλιας· ἡ καρδιά μου·
θὰ πάρω τὸ ντουφεκί μου νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης·
νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνά καὶ 'ς τὰς ψηλαὶς βραχούλαις·
νὰ ζω τὸς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριά κουδέντα·
νὰ ζω τὸν οὐρανὸ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεβάτι·
νὰ ζω μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερινὸ λιμέρι.

§ 23. Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1769.

Ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα διέσωσαν τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἔπαρξιν κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακητήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, ὑπὲρ ἧς ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑποσιῶσι πᾶσαν θυσίαν. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ὑπέθαλπε καὶ ἡ ὁμόδοξος Ῥωσσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ περικυβητῆται τοὺς Ἕλληνας. Πολλοὶ Ἕλληνες μεταβαίοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ὄρωσικὸν στρατὸν καὶ στόλον καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς· καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ Ῥωσσία ὑπεκίνηε πάντοτε εἰς ἔπαρξιν πάντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἐντεῦθεν ἐξεργάσθησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων, ἅτινα ὅμως ἦσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο ἐνκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιότερα ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων τούτων, τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσσίας, ἦτο ἡ τοῦ 1769, διενεργηθεῖσα κυρίως ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζογλου.

Ὁ Γρηγόριος Παπάζογλος, Ἕλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ ὄρωσικῷ στρατῷ, τῇ συναίεσει τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσσίας Αἰκατερίνης τῆς Β' περιήλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ συνενοήθη μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκριτῶν, πρὸ πάν-

των δὲ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεσιτώτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη, ὅσις ὑπεσχέθη νὰ ἐπαναστατήσῃ 100 χιλ. Ἑλλήνων, ἂν ἤρχεται εἰς βοήθειαν ὄρσοικὸς στράτος καὶ στόλος.

Μετ' ὀλίγον μοῖρα ὄρσοικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οἶτυλον. Ἡ ὄρσοικὴ αὐτῆ βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου, καὶ ὅμως οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐπεξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Καταφθάνει ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἑτέρα ὄρσοικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅσις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο κίνημα ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν.

Ὁ Σουλτᾶνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος μεγάλης. Ἐπεμψε κατὰ τῆς Πελοποννήσου 15,000 μαχίμων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ δισκορπίσαν τοὺς Ἕλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτῶν κίνημα. Οἱ Ῥῶσοι τότε κατέλιπον τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουον ἔκασαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας.

§ 24. Καταστροφή τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν.—
Φονικὸν βούλευμα τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέστησαν τὰ πάνθενα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἀλλ' ἡ χώρα, ἣτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν ἦτο ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν σιφῶν. Αἱ ἐλαῖαι καὶ αἱ συκομορεαί, ὁ κυριώτατος πλοῦτος τῆς χερσονήσου, ἐξερριζώθησαν. Ἐκ τοῦ ὄλου δὲ πληθυσμοῦ, ἀνερχομένου εἰς 200 χιλ. ἔμειναν μόνον 100 χιλ. Οἱ λοιποὶ ἢ ἐθανατώθησαν ἢ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις, συνανοῦντος καὶ τοῦ Σουλτάνου, ἀπεφάσισε ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἵνα ἐξολοθρεύσωσιν τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Εἰς τὸ φονικὸν ὅμως τοῦτο βούλευμα ἀντίστη ὁ ναύαρχος Χασάν, παραστήσας ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἡ Τουρκία

ἤθελε στερηθῆ τοῦ χαραιοῖου, προσέει δὲ ἤθελον ἐκλίπη αἱ ἀναγκαιό-
ταιαι ἐργατικαὶ χεῖρες.

Ἡ γνώμη τοῦ Χασὰν ὑπερίσχυσε, δι' ὃ καὶ ἀπεισάλη οὗτος εἰς
Πελοπόννησον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξη ἐξ αὐτῆς τοὺς ἀγροί-
ους Ἀλβανούς. Ὁ Χασὰν τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν κλεφτῶν, τὴν ὁποίαν
αὐτὸς οὗτος ἐπεκαλέσθη, ἀπῆλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβεροῦς
ἐκείνης μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

Ἀσκήσεις.

24. Τίνας ἐλέγοντο κλέφται καὶ ποῦ εἶχον τὰς κατοικίας των καὶ πῶς
ὠνομάζοντο αὐται;—Εἶχε κακὴν σημασίαν τὸ ὄνομα κλέφτης;—Τι γνωρίζεις
περὶ ἀρματωλικῶν ταγμάτων;—Εἰπέ μοι ὀνόματα περιωνύμων ἀρματωλῶν;—
Διατί ἀρματωλὸς καὶ κλέφτης ἐσήμαινον πολλάκις τὸ αὐτό;—

22. Εἰς τι ἐγυμνάζοντο οἱ κλέφται καὶ πῶς διητῶντο;—Πόθεν δηλοῦται
τὸ ἀδιάλλακτον μῖσος τῶν κλεφτῶν πρὸς τοὺς Τούρκους;—Ποίαν ἐπιθυμίαν
κυρίως εἶχεν ὁ κλέφτης;—Πῶς συνετηροῦντο οἱ κλέφται;—Τι γνωρίζεις περὶ
τῆς εὐχῆς «καλὸ βόλι» «καλὸ μολύδι»;—Εἶχον θρησκευτικὸν αἰσθημα οἱ
κλέφται;—Τι πρᾶγμα ἀπηθανάτισε τοὺς κλέφτας;—Τι γνωρίζεις ἐν γένει περὶ
τῶν βηρωδῶν ἄσμάτων.

23. Τι κυρίως διέσωσε τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μα-
κρὸν χρόνον τῆς δουλείας;—Τίς ὑπέβαλε τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλ-
λήνων καὶ πῶς;—Τίς ὁ σκοπὸς τῆς Ῥωσσίας καὶ διὰ τίνος μέσου ἐπεδίωκε
τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ;—Τι γνωρίζεις περὶ Παπάζογλου;—Εἰπέ μοι περὶ τοῦ
κατάπλου τῶν Ὀρλώφ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς;—
Πῶς ἐνήργησεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Σουλτᾶνος;—Ποῦ ἐπυρπολήθη ὁ
τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τῶν Ῥώσων.

24. Τι γνωρίζεις περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀλ-
βανῶν;—Ποῖον φονικὸν βούλευμα συνέλαβεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις κατὰ τῶν
Ἑλλήνων καὶ τίς ἐματαίωσε τοῦτο;—Πῶς ἀπῆλλάγη ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ
τῆς μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν;

§ 25. Ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας.

Οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των εἶνε λαὸς ναυτι-
κὸς καὶ ἐμπορικὸς. Κατ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας
ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ἤκμαζεν ἰδίως δ' ἔλαβε καταπλη-
κτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συν-
ωμολογήθη μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ τις συνθήκη, δι'
ἧς ἐπιερόπη εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα γὰ φέρωσι ὤσσοικὴν σημαίαν. Ἐκ-
τοτε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῆς Ὑδρας, τῶν
Σπετσῶν, τῶν Φαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ὤσο-
σικῆς σημαίας διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κρι-

μαίας μέχρι τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐνεκα δὲ τῶν τότε ἐν Εὐρώπῃ πολέμων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Μέγας Ναπολέων, αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, ἐπέβαλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὄλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν τῆς Ῥωσσίας, περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων, οἵτινες θησαυρίζοντες οὕτω κατεσκευάζον μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἴδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν Λονδίῳ, Μασσαλίᾳ, Γεργέστη, Ὀδησοῦ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἤναγκάζοντο ἄγωνίζονται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵτινες ἐμάστιζον τότε τὴν Μεσόγειον, ὄπλιζον τὰ πλοῖα των διὰ πυροβόλων ὄπλων καὶ κανονίων· αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρατῶν ἐξήσκον τοὺς ἡμετέρους ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες διὰ τὸν ὑπὲρ πατριδος ἱερὸν ἀγῶνα.

§ 26. Παιδεία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πάντες σχεδὸν οἱ λόγοι καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀπῆλθον, ὡς εἶπομεν, εἰς ξένας χώρας τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐπὶ 200 δὲ περίπου ἔτη ἐβασίλευεν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἑλληνικῶν σχολείων ἢ ἑλληνικὴ παιδεία περιορίσθη εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας· ὡς διδάσκαλοι δ' ἐχρησίμευον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς, οἵτινες ἐδίδασκον τοὺς Ἑλληνοπαιδας τὰ στοιχειώδη γράμματα εἰς τὰς Μονὰς καὶ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωσιν ὄψιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέρον νὰ φέρηται ἠπιώτερον πρὸς τοὺς ὄραγάδες. Οὕτω δὲ ὀλίγον καὶ ὀλίγον ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς διάφορα μέρη τῆς ἑλληνικῆς χώρας, διὰ τῶν ὁποίων σχολείων ἤρχισεν ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Σμύρῃ, ἐν Πάμφῳ, ἐν Δημητσάνῃ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες,

οἵτινες ὠνομάσθησαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ἐπιφανέστατος δὲ πάντων ἦτο ὁ ἐκ Χίου Ἀδαμάντιος Κοραΐς. Ὁ Κοραΐς ὢν δεινὸς ἑλληνιστὴς ἐπεχείρησε τὸ μέγα καὶ δυσχερὲς ἔργον, νὰ διορθώσῃ τὴν λαλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς προσλήψεως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παντὸς ἐλλείποντος. Οὕτω δὲ ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν μέγας διορθωτὴς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης.

§ 27. Λάμπρος Κατωάνης.

Ὁ Λάμπρος Κατωάνης ὑπῆρξε περίφημος θαλασσομάχος. Ἐγεννήθη ἐν Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας περὶ τὰ μέσα τῆς προπαρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Δεκαοκταετῆς μείνας ὄρφανὸς πατρὸς μετέβη καὶ κατετάχθη εἰς τὸ ὠσεϊκὸν ναυτικόν λαβὼν δὲ μέρος εἰς πολλὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ῥώσων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διαπρέψας ἐν αὐταῖς προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ.

Ἐν τῷ μέσῳ ὅμως τῶν τιμῶν τούτων δὲν ἐλησμόνησε τὴν πατρίδα του τὴν Ἑλλάδα. Τούναντίον διεφλέγειτο ὑπὸ ζωηροῦ ἐνθουσιασμοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ὅθεν τῷ 1788 ἐλθὼν εἰς Τεργέστην καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν στολίσκου ἐκ τριῶν πλοίων, τὸν ὅποιον ἐξώπλισαν οἱ ἐκεῖ ἐγκατεστημένοι ὁμογενεῖς, ἐξῆλθεν εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος ὡς καταδρομεύς. Τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπέβαιναν ὁ Λάμπρος, ὠνομάζετο «Ἀθηνᾶ τῆς Ἀρκτου». Διατρέχων δὲ τὰς θαλάσσας, ὅπου συνήντα τουρκικὰ πλοῖα, ἐπέπιπε κατ' αὐτῶν καὶ συνελάμβανε πολλά. Οὕτω δὲ κατήρτισε λαμπρὸν στόλον ἐκ 15 πλοίων.

Ὁ Σουλτᾶνος, ταραχθεὶς ἐκ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Λάμπρου, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν διὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου Μαυρογένους, δι' ἧς τῷ ὑπέσχετο, ἐὰν ἤθελε παύσῃ τὰς καταδρομὰς του, νὰ τῷ χαρίσῃ μίαν νῆσον τοῦ Ἰκαρίου πελάγους, ὅποιαν αὐτὸς ἤθελεν ἐκλέξῃ, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἡγεμόνα αὐτῆς ἄλλως ἠπεῖλει ὅτι θ' ἀποστείλῃ κατ' αὐτοῦ ἰσχυρὸν στόλον. Ὁ Λάμπρος, ἀναγνώσας τὴν ἐπιστολὴν, κατεφρόνησε καὶ τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Σουλτάνου καὶ οὐδὲ κἄν ἀπήντησεν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὰς καταδρομὰς του

εις τρόπον ὥστε κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ Θαλάσῃ.

Ἦρ' ὠϊκός, ἀλλ' ὁ δὲ λέθριος ἀγὼν τοῦ Λάμπρου. — Τῷ 1790 ὁ Λάμπρος εὐρίσκειτο ἐν Κέα ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἀρματωλὸν Ἀνδρουῖτον μὲ 500 παλληκάρια. Ἐκεῖ ἔμαθεν ὅτι ἤρχοντο κατ' αὐτοῦ δύο στόλοι μεγάλοι, εἰς τοῦ Σουλτάνου

Λάμπρος Κατσώνης.

ἐκ 17 πλοίων, καὶ ἕτερος ἕξ Ἀλγερίας ἐκ 12 πλοίων. Ὁ Λάμπρος ἐπλευσε πρὸς συνάντησιν τῶν στόλων τούτων μὲ 9 μόνον πλοῖα. Τῇ 6 Ἀπριλίου συνήρτησε μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Ἀνδρουῦ τὸν τουρκικὸν στόλον, συνάρας δὲ πεισματώδη ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν καὶ κατεδίωξε μέχρι βαθείας νυκτός.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν κατέφθασε καὶ ὁ ἀλγερικὸς στόλος, ὅστις ἠρώθη μὲ τὰ διασκορπισθέντα τουρκικὰ πλοῖα. Ἡ ναυμαχία ἐπαναλαμβάνεται. Ἀπέναντι τῆς καιαπληκτικῆς δυναμείας τῶν ἐχθρῶν ὁ Λάμπρος ἀντέταξεν ἐ-

πιτὰ μόνον πλοῖα. Ἀλλὰ δὲν ποιεῖται. Οἱ ἐχθροὶ πλησιάζουσιν ἄλλ' ὑπὸ τοῦ εὐστόχου πυρὸς τοῦ Λάμπρου περιέρχονται εἰς ἀταξίαν. Βλέποντες ὅτι ἐκ παρατάξεως ἐνικῶντι, ἐπιλίπτοι κατὰ τοῦ Λάμπρου μαρινωδῶς. Μέγα ἀλγερικὸν πλοῖον, φέρον 30 πυροβόλα, ἐπέπεσε κατὰ τῆς «Ἀθηναῦ τῆς Ἀρκετού». 600 Ἀλγερινοὶ πηδῶσιν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς Ἀθηναῦ, ἀλλὰ πάντες φονεύονται. Ὁ Λάμπρος πληγώνεται εἰς τὴν κεφαλὴν. Τὰ ἄλλα πλοῖα διασκορπίζονται. Ἐμεινε μόνος. Τὸ πλοῖόν του ἦτο ἐν οἰκτροῦ καταστάσει οἱ ἴσοι βεβλαμμένοι τὰ σχοινία κεκομμένα τὸ σκάφος πανταχόθεν διαρρέον. Ἀλλ' ὁ Λάμπρος ἐξακολουθεῖ ἀγώνιζόμενος καὶ δὲν θέλει ν' ἀφήσῃ τὴν ναυαρχίδα. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἐνέδωκε καὶ αἰμόφυρτος μετέβη διὰ λέμβου εἰς ἄλλο πλοῖον, ἀφ' οὗ διέταξε καὶ ἔκανσαν τὴν «Ἀθηναῦ τῆς Ἀρκετού».

Ὁ Λάμπρος λοιπὸν ἠτιμήθη ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἦτα εἶνε ἐνδοξοτέρα καὶ τῆς μεγαλειότητος νίκης. Ἠτιμήθη, ἀφ' οὗ ἐπέφερε τοιαύτας βλάβας εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὥστε οὗτος κατέστη πλέον ἄχρηστος.

Ὁ Λάμπρος ἦλθεν εἰς Μῆλον, ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου κατήρτισε

νέον στόλον. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομάς του, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β' νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας του, διότι συνωμολόγησεν αὕτη εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λάμπρος ὁμως ἀγανακτήσας ἀνεφώνησεν ὑπερηφάνως· «ὣν ἡ Αἰκατερίνη συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Λάμπρος ὁμως δὲν ὑπέγραψεν ἀκόμη τὴν ἰδικήν του». Καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθε μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδρούτσου καὶ ὠχυρώθη εἰς τὸ Ταίναρον καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισε νὰ συνηνοῆται μετὰ τῶν Μανιατῶν περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐκεῖ ὁμως εὐρισκόμενος προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ στόλου. Μάτην προσπαθεῖ ὁ Τοῦρκος ναύαρχος νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Λάμπρον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων του. Τότε ἤρχισε ν' ἀποβιβάξῃ στρατὸν εἰς τὴν ξηράν. Ὁ Λάμπρος οὐδὲν ἐμπόδιον ἔφραεν. Ἄμα ἀπεβιβάσθησαν καὶ οἱ τελευταῖοι, ὁ περίφημος Ἀνδρούτσος μὲ τὰ παλληκάρια του ἐξορμήσαντες ὡς ἀετοὶ ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων ἐπέπεσον ξιφῆρεις καὶ κατέσφαξαν σχεδὸν πάντας.

Ὁ ναύαρχος περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν ἀπήτησε παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν Λάμπρον καὶ τὸν Ἀνδρούτσον καὶ τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἢ νεκροὺς ἢ ζῶντας. Ὁ Ζαννέτος διεμήνυσε τότε εἰς τὸν Λάμπρον ὅτι ἦτο ἡραγασμένος νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ. Ὁ Λάμπρος βλέπων τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς του κατέλιπε τὸν ἀγῶνα καὶ κατέφυγεν εἰς Ἰθάκην· ἐκεῖθεν δὲ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἦλθεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 1804.

Ὁ δὲ Ἀνδρούτσος μὲ τὰ παλληκάρια του, ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Μάνης, διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πολεμῶν ἀδιακόπως κατὰ 6000 Τοῦρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτόν. Μετὰ 40 ἡμέρας ἔφθασεν εἰς Ῥίον καὶ ἐκεῖθεν διὰ λέμβων ἐπέρυσεν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τινα ὁμως χρόνον συνελήφθη ἐν Κερκύρα καὶ δέσμιος ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὗ τῷ ἐπέβαλον μυρία βασανιστήρια, ἐπὶ τέλους τὸν ἐπνίξαν καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὸν Βόσπορον.

Ἀσκήσεις.

25. Τί γνωρίζεις περὶ ναυτιλίας καὶ περὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων;—Πότε ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἑλλήνων καὶ πῶς;—Πότε περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ὅλον τὸ μετὰ τῆς Δύσεως ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς; Ποῦ ἔδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα οἱ Ἕλληνες;—Τί γνωρίζεις περὶ ὀπλισμοῦ τῶν πλοίων καὶ περὶ ἀσκήσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους;

26. Τί γνωρίζεις περί τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας ; — Ἀπὸ πότε οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἰδρῶσι σχολεῖα καὶ τί ἐπῆλθε διὰ τούτων ; — Ποῦ ἰδρῦθησαν ἀνώτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τίνας ἐδίδαξαν ἐν αὐτοῖς ; — Ἡπέ μοι ὀνόματα διδασκάλων τοῦ γένους ;

27. Τί γνωρίζεις περί τοῦ Λάμπρου Κατσώνη ; — Μὲ πόσα πλοῖα ἐξῆλθεν ὁ Λάμπρος ὡς καταδρομὴς εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ ποῦ εὔρεν αὐτὰ ; — Πῶς ἀνομάζεται τὸ πλοῖον, ἐφ' οὗ ἐπέβαιναν ὁ Λάμπρος, καὶ τί γνωρίζεις ἐν γένει περί τῶν καταδρομῶν του ; — Τί γνωρίζεις περί τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Σουλτάνος ἐπεμψεν εἰς τὸν Λάμπρον ; — Τί ἔκαμεν ὁ Λάμπρος μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Σουλτάνου ; — Εἶπέ μοι περί τοῦ μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐδρείας ἡρωϊκοῦ ἀγῶνος τοῦ Λάμπρου ; — Ποῦ ἦλθε κατόπιν ὁ Λάμπρος καὶ τί ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ ; — Ποίαν διαταγὴν ἔλαβε παρὰ τῆς Δικατερίνης τῆς Β' ὁ Λάμπρος καὶ τί ἀπέλητῆσε ; — Τί γνωρίζεις περί τοῦ ἀγῶνος τοῦ Λάμπρου παρὰ τὸ Ταίναρον ἀκρωτήριον ; — Τί γνωρίζεις περί τοῦ Ἄνδρουτσοῦ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λάμπρου ;

§ 28. Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

14

Ἄλλ' ἢ ζωηροτέρα μαρτυρία τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις ἤρχισε νὰ γεννᾶται μεταξὺ τῆς μᾶλλον πεφωτισμένης μερίδος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἶνε ὁ Ῥήγας ὁ Φεραῖος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Βελεστίῳ (ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς) τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1753. Ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ὅπου διεκρίθη διὰ τὴν ἑκτακτὸν ἐπιμέλειάν του, ἐγένετο κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου τὸν Κισσόν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, μετέβη εἰς Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας, ὅπου ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα καὶ ἔμαθε καὶ ξένας γλώσσας, ταχέως δὲ διεφημίσθη ὡς λόγιος, δι' ὃ καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβεν αὐτὸν ὡς γραμματεῖα του.

Μετὰ τρία ἔτη (1789) ἐξεσπάγη ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις διεκῆρυττεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη τοσαύτην ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ῥήγα, ὅσην ἐντύπωσιν ἐνεποίησε τὸ πάλαι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου. Ἐκτοτε ὁ Ῥήγας οὐδὲν ἄλλο ἐσυλλογίζετο εἰ μὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του καὶ πρὸς τοῦτο διηνεκῶς εἰσθάζετο.

Ὁ Μαυρογένης μετὰ τινα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὃ δὲ Ῥήγας διέμεινεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἰδιώτης. Ὅτε ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους ὁ Ῥήγας εἶχε συνδεθῆ διὰ στενῆς φίλλας μὲ τὸν πασοῦν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου, τοῦ ὁποίου ἔσωσε καὶ τὴν

ζωήν, ὅτε διειάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἢ σύλληψις καὶ ἡ ἀσθηρὰ αὐτοῦ τιμωρία. Εἰς τὸν Πασβάνογλου τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος προθύμως ὑπεσχέθη.

Ἡ δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἢ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Ταύτης ἐμελλε νὰ προηγηθῇ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασβάνογλου κατὰ τοῦ Σουλτάνου

Ὁ Ῥήγας συνενόηθη περὶ τοῦ σχεδίου του μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων, καὶ ἄλλων προκοίτων, καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἐταιρείαν. Ἰνα δὲ ἀνάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ψαλλόμενα εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὰ συμπόσια διήγειρον καὶ συνεκίκουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνυον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Κάλιστον ἐκ ποιημάτων τοῦ Ῥήγα εἶνε ὁ θούριος:

Ῥήγας Φεραῖος

ὡς πότε παλληκάρια θὰ ζῶμεν 'ς τὰ στενά,
μονάχοι σὰν λεοντάρια 'ς ταῖς βράχαις 'ς τὰ θουνά,
σπηλαιῖς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
νὰ φεύγωμεν τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαδιά·
καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωῆ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακῆ.

Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν, συνέταξε καὶ χάριτην τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέταξε δὲ καὶ πολιτικὸν κανονισμόν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Ἰνα δὲ διορθώσῃ καλλίτερον τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἵνα τυπώσῃ καὶ τὰ ποιήματά του, μετέβη εἰς Βιέννην, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὁμογεγεῖς ἔμποροι καὶ νέοι σπουδα-

σταί. Συνεννοηθεὶς μετὰ τούτων καιέβη εἰς Τεργέστην σκοπὸν ἔχων νὰ διαπεραιωθῆ εἰς Ἑνετιῶν διὰ νὰ λάβῃ προσωπικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Ναπολέοντος Βοναπάρτου, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων. Ὁ Ναπολέων, ὅστις τότε ἐθριάμβευεν ἐν Ἰταλίᾳ, ἦτο διαθεμιμένος νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τὸν Ῥήγα 20,000 Γάλλων.

Μόλις ὅμως ὁ Ῥήγας ἔφθασεν εἰς Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἕξ ἄλλων συντρόφων του. Ὁ Ῥήγας φοβούμενος μήπως διὰ τῆς βίας ἀποσπασωσιν ἐκ τοῦ στόματός του λέξιν, ἣτις ἠδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ τὰ σχέδιά του καὶ νὰ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τοὺς συντρόφους του, ἀπεπειράθη ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ μαχαιρίου· αἱ πληγαὶ του ὅμως δὲν ἦσαν θανατηφόροι καὶ ἔθαραπεύθησαν.

Κατόπιν ὁ Ῥήγας μετὰ τῶν ἕξ συντρόφων του παρεδόθησαν ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν τουρκικὴν πρεσβείαν καὶ μετηγέχθησαν εἰς Βελιγράδιον τῆς Σερβίας. Ὁ πασῶς τοῦ Βελιγραδίου ἤτοιμάζετο ν' ἀποσιεῖλῃ αὐτοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μαθὼν ὅμως ὅτι ὁ πασῶς τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου κατέλαβε τὰς παρόδους, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὸν Ῥήγα, ἔκρινε καλὸν νὰ φονεύσῃ αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν σύντροφοι τοῦ Ῥήγα ἐροίφθησαν εἰς τὸν Δούναβιν καὶ ἐπνίγησαν· ὁ δὲ ἀθλητικὸς Ῥήγας, ἐπειδὴ ἀντεστάθη καὶ διὰ μιᾶς μόνης πυγμῆς ἔρριψε κατὰ γῆς τὸν φύλακα, ὅστις ἀπεπειράθη ν' ἀπαγάγῃ αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς, ἐπυροβολήθη ὑπὸ δύο φρουρῶν Τούρκων καὶ ἔπεσε νεκρός. Προτοῦ αἱ σφαῖραι διατρύψῃσιν τὸ ἀνδρεῖον στήθος του, ἀνέκραξεν ὁ Ῥήγας «ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν καρπὸν»· καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ πρωτομάρτυς οὗτος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καταλιπὼν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μνήμην ἱεράν. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλὰς ἐγνωμονοῦσα ἀνήγειρεν ἔμπροσθεν τοῦ Πανεπιστημίου τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ῥήγα.

Ἄσκήσεις

28. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Ῥήγα Φεραίου καὶ περὶ τῶν πρώτων αὐτορ σπουδῶν;—Ποῦ μετέβη κατόπιν ὁ Ῥήγας, εἰς τί ἠσχολήθη ἐκεῖ καὶ ὑπὸ τίνας προσελήφθη ὡς γραμματεῦς;—Τί γνωρίζεις περὶ γαλλικῆς ἐπαναστάσεως

καὶ Ῥήγα ; — Μετὰ τίνος συνεδέθη διὰ στενῆς φιλας ὁ Ῥήγας καὶ τί ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτόν ; — Ποῖον ἦτο τὸ σχέδιόν τοῦ Ῥήγα ; — Μετὰ τίνων συνενοήθη ὁ Ῥήγας περὶ τοῦ σχεδίου του καὶ τί κατήρτισε ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ῥήγα ; — Ποῖον εἶνε τὸ κάλλιστον ἐξ αὐτῶν ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ῥήγα ; — Τί εἶπεν ὁ Ῥήγας ἀποθνήσκων καὶ πῶς ἐτίμησεν αὐτόν ἢ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλάς ;

§ 29. Ἀλῆ πασσᾶς. — Σουλιῶται. — Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες
Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν αἰμοβορωτέρων τυράννων, διαπράξας τὰ φρικωδέστερα ἐκ τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Κατήγετο οὗτος ἐκ τοῦ Τεπελενίου τῆς Ἡπείρου. Ἀφ' οὗ δὲ προηγουμένως διέπραξε πλεῖστα ὄσα κακουργήματα, κατώρθωσε τέλος δι' ἀπάτης νὰ γείνη πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Μετὰ ταῦτα διὰ διαφορῶν μέσων (διὰ πολέμων, διὰ δολοφονιῶν, διὰ δηλητηριάσεων) ὑπέταξε τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας, μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Δεβάδειαν) καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὀλόκληρον ἔχων δὲ στρατὸν ἐκ 12,000 περίπου Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, τὸ ὅποιον ἠῦξανε διαρκῶς διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἤρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ, ὅστις συνέκειτο ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ βόρειος Ἑλλάς ἔκλυπεν τὸν ἀγχένα πρὸ τοῦ αἰμοβόρου τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον τὸ Σοῦλι ἔμεινεν ἐλεύθερον.

Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν κατ' ἐξοχὴν λαὸς φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν ἠθιωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον καὶ ἐγκατεσιάθησαν ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων καὶ ἀποκρήμνων ὄρεων τῆς Κασσωπείας (Τσαμουργιάς) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δὲ ἕτερα ἐπτὰ. Ὡς πρωτεῦον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ Σοῦλι, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῦν πολλάκις ὠνομάζοντο ὅλα ὁμοῦ τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ Κιάφα.

Τὸ Σοῦλι ἐπροστάτευον οἱ κρημνώδεις βράχοι καὶ αἱ χαράδραι ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευον αὐτὸ τὸ ἀρεμάνειον φρόνημα καὶ ὁ ἠρωϊσμός τῶν κατοίκων. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ 10ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἤρχιζε ν' ἀσκήται εἰς τὰ ὄπλα, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἀπε-

χωρίζετο. Ἐἵτε ἔβροσκε τὰ ποιμνιά του, εἴτε εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔφερε πάντοτε τὸ τουφέκι του ἐπ' ὤμου, τὸ σπαθί του εἰς τὸ πλευρόν, καὶ τὴν μάχαιραν εἰς τὸ σελάχι του. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος πρὸς τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, πλήρης στεροῦσεως καὶ κακουχιῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν ῥόκαν καὶ ἤρπαζον τὸ καρνοφύλλι καὶ ἐπολέμουσαν παρὰ τὸ πλευρόν τῶν ἀνδρῶν των.

§ 30. Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου.

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὅθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ὑποτάξῃ αὐτό. Ἡ πρώτη ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου γενομένη τῷ 1791 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Οἱ Σουλιῶται καταλαβόντες τὰ στενά, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ διέλθῃ ὁ ἀλβανικὸς στρατὸς τοῦ Ἀλῆ, ἀπέκρουσαν γενναίως αὐτόν, ἐν ᾧ αἱ Σουλιώτισσαι, ἠγρομένης τῆς Μόσχας τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἔρριπτον ἐκ τῶν ὑψωμάτων πέτρας μεγάλας κατὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ προῦξένουν εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Ἐκ τῶν τρισχιλίων Ἀλβανῶν ἐσώθησαν μόνον χίλιοι, τραπέντες εἰς φυγήν.

§ 31. Δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) ὁ Ἀλῆς ἠτοιμάσθη καὶ πάλιν νὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι· ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶτόλμα νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερώς, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς Ἠπείρου, καὶ ἐξήχησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἄδρον μισθόν.

Ὁ περίφημος ὄπλαρχηγὸς Λάμπρος Τζαβέλλας ἀπατηθεὶς ἔλαβεν 70 παλληκάρια καὶ ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλῆ πασοῦ. Κατ' ὁδὸν ὅμως συνελήφθησαν διὰ δόλου ἅπαντες καὶ δέσμοι ἀπήχθησαν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακάς. Ἀμέσως τότε ὁ Ἀλῆς ὤρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον ἠλπίζεν ὅτι θὰ καταλάμβανε ἀπροφύλακτον. Εὐτυχῶς ὅμως εἰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τζαβέλλα διαφυγῶν ἔτρεξεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἀνήγγειλε τὴν προδοσίαν. Ὡστε καὶ πάλιν ὁ Ἀλῆς δὲν καιώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι. Τότε διέταξε καὶ ἔφερον ἐνώπιόν του τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν πολλὰς ἀμοιβάς, ἂν κατορθώσῃ νὰ τῷ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι. Ὁ Λάμπρος

προσεποινήθη ὅτι δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, ἂν τὸν ἀφήσῃ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σούλι, ἵνα συννησθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν αὐτοῦ. Ὁ Ἄλῃς τὸν ἀφήκεν, ἀλλ' ἐκράτησεν ὡς ὄμηρον τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν τοῦ Δάμπρου Φῶνον.

Ἄμα ὁ Δάμπρος ἐπέστρεφεν εἰς τὸ Σούλι, προέτρεψε τοὺς Σουλιώτας ν' ἀνισταθῶσι μετ' ὅλης τῆς δυνάμεώς των· εἰς δὲ τὸν Ἄλῃ πασσᾶν ἔγραψεν ἐπιστολὴν, ἐν ἣ τῷ ἔλεγε τὰ ἐξῆς περίπου: «χαίρω διότι ἐγέλασα ἓνα δόλιον εἶμαι ἐδῶ νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν πατρίδα μου. Ὁ υἱός μου θὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸν θάνατόν του. Ἄν δὲν μένῃ εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, τότε δὲν εἶνε ἄξιος νὰ γνωρίζηται ὡς υἱός μου. . . »

Ἡ ἥρωϊκὴ ἐπιστολὴ τοῦ Τζαβέλλα ἐτάραξε σφόδρα τὸν Ἄλῃν. Ὁ

υἱός τοῦ Ἄλῃ Βελῆς, ὅστις κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πατρός του διόφκει τὰ Ἰωάννινα, ἐκάλεσε τὸν μικρὸν Φῶτον καὶ τὸν ἠπέλιθσεν ὅτι θὰ τὸν ψῆσῃ ζωντανόν. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι—ἀπεκριθῆ ὁ Φῶτος—καὶ ὁ πατήρ μου θὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ εἰς τὸν πατέρα σου, ἂν τὸν λάβῃ εἰς χεῖράς του». Ὁ Βελῆς θαυμάσας τὸν ἥρωϊσμόν τοῦ παιδός, δὲν τὸν ἐφόνευσεν, ἀλλὰ τὸν ἔρριψε καὶ πάλιν εἰς τὴν σκοτεινὴν φυλακὴν.

Ὁ Ἄλῃς, ἀποτυχὼν καὶ πάλιν νὰ κυριεύσῃ τὸ Σούλι, παρουσιάσθη ἔφιππος ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἄλβανῶν καὶ εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶνε ἐντροπῆ αὐτοί, μὲ τοὺς ὁποίους ὑπέταξε τὴν Ῥούμην καὶ κατειρόπωσεν ὄλους τοὺς γειτονικοὺς καὶ μακρινοὺς ἐχθρούς, νὰ μὴ δύναται νὰ νικήσῃσι μὲ φουχία γιδοκλέφταις καὶ γκισούριδες. «Θυμηθῆτε — τοῖς λέγει — τὸ ψωμί καὶ τὸν λουφέ ποῦ σᾶς δίδω. Τώρα φαίνονται τὰ παλληκάρια. Ὅσοι ἀπὸ

Ἄλῃ πασσᾶς.

οἷς πρωτοέμβουν εἰς τὸ Σουλι μὲ τὸ σπαθὶ γυμνόν, ὑπόσχομαι νὰ δώσω εἰς τὸν καθ' ἓνα 500 γροσσία.»

Ὁκτακισχίλιοι Ἀλβανοί, ἐνθουσιασθέντες ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀλῆ, ἔβουρον τὰ ξίφη των καὶ ὠρμήθησαν νὰ μὴ τὰ βάλωσιν εἰς τὰς θήκας, πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σουλι. Ὁρμήσαν λοιπὸν κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἦσαν 1300. Μάχη πεισματώδης συνάπτεται. Οἱ Ἀλβανοὶ μάχονται μαριωδῶς. Οἱ Σουλιῶται, ἵνα μὴ πάθωσι μεγάλην βλάβην, ὑποχωροῦσιν εἰς τὰ στενὰ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς (μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας). Αἱματοχυσία φοβερὰ γίνεται. Τείχη ἐχθρικών πτωμάτων ὑφροῦνται. Αἱ Σουλιώτισσαι βλέπουσαι τὸν κίνδυνον τῶν ἀνδρῶν των, ὡς ἀμαζόνες, ἠγομένης τῆς Μόσχως τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα, ἀρπάζουσι τὰ ὄπλα καὶ ὄριπτονται κατὰ τῶν Ἀλβανῶν. Οἱ Ἀλβανοὶ ὑποχωροῦσι καὶ τέλος τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλῆς λυσσαῖ καὶ ξεροῖς ὡνεῖ τὰ μαλλιά του. Πάραυτα ἱππεύσας τρέχει εἰς Ἰωάννινα, ἀφ' οὗ ἔσκασε καθ' ὁδὸν δύο ἵππους. Μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ του ἐσώθη. Οἱ Ἀλβανοὶ φεύγοντες ἔρριπτον καθ' ὁδὸν τὰ ἐπαργυρωμένα ὄπλα των διὰ νὰ ἀναχαλίσωσι τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν καταδίωξιν. Ὁ πασσᾶς ἐπὶ ποιῆθαι θανάτου διέταξε νὰ μὴ τολμήσῃ κανεὶς ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Ἰωαννίνων νὰ προβάλλῃ τὴν κεφαλὴν του ἀπὸ τὴν παραμικρὰν ὀπὴν τῆς οἰκίας. Δέκα δὲ ἡμέρας ἔμεινε κατάκλειστος καὶ δὲν ἐδέχετο κανένα.

Μετὰ τὴν φοβερὰν ταύτην ἦταν ὁ Ἀλῆ πασσᾶς συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἀπέδωκε τὸν Φῶτον καὶ τοὺς Σουλιώτας, ἐξηγγόρασε δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ 100 χιλ. γροσίων.

Ἐδοκίμεις.

29—30. Τί γνωρίζεις ἐν γένει περὶ Ἀλῆ πασσᾶ;—Τί λαὸς ἦσαν οἱ Σουλιῶται;—Ποῦ ἐγκατεστάθησαν καὶ πότε;—Πόσα χωρῖα ἔκτισαν καὶ ποῖα ἦσαν τὰ γνωστότερα ἐξ αὐτῶν;—Τί ἐπροσπάτευσεν τὸ Σουλι;—Εἶπέ μοι περὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν Σουλιωτῶν;—Εἶπέ μοι περὶ τῆς πρώτης ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.

31. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ;—Πῶς ἠλευθερώθη ὁ Λάμπρος καὶ τί ἔκαμεν, ὅτε ἦλθεν εἰς τὸ Σουλι;—Ὅποιαν ἀπειλὴν ἀπέτεινεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆς πρὸς τὸν μικρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν καὶ τί οὗτος ἀπήντησε;—Τί εἶπεν ὁ Ἀλῆς πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὸ Σουλι;—Τί ἔκαμεν οἱ Ἀλβα-

νοί μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀλῆ;—Εἶπέ μοι τὰ κατὰ τὴν μάχην μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Σουλιωτῶν;—Τί ἔκαμεν ὁ Ἀλῆς μετὰ τὴν τρομερὰν ἡττάν του;— Ὅποιαν εἰρήνην συνωμολόγησε πρὸς τοὺς Σουλιώτας;

§ 32. Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ.— Ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου.

Ἐπὶ ὅτι ἔτι ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι. Τῷ 1880 ὁμως ἐπέρχεται αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ μετὰ 10,000 Τουρκαλιβανῶν. Οἱ Σουλιῶται κατελήφθησαν μὲν ἀπροσδοκῆτως, ἀλλὰ δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Στρατηγὸν εἶχον τὸν νεαρὸν Φῶτον, ὅστις μικρὸς ὢν ὠρκίσθη, ὡς ἄλλος Ἀντίβας, αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος του. Ὁ Φῶτος καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς του τόσον ἀγαπητὸς ἦτο εἰς τοὺς Σουλιώτας, ὥστε οὔτοι ὠρκίζοντο εἰς τὸ σπαθί τοῦ Φῶτου.

Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν λοιπὸν τοῦ Φῶτου οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουσαν πᾶσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἐξ ἐφόδου, ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Μίλια ὀλόκληρα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχέρωντος ποταμοῦ κατηρημώθη ἡ χώρα, ἵνα μὴ ἔχωσι τροφὰς οἱ Σουλιῶται. Οὔτοι ὁμως προλαβόντες ἀπέστειλαν πολλὰ γυναικόπαιδα εἰς τὴν Πάργαν καὶ εἰς τὰς Ἴονιους νήσους.

Ὁ ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου ἐξακολουθεῖ, ὁ χειμὼν ἐγγίζει, καὶ τὸ Σοῦλι μένει ἀκόμη ἀνυπότακτον. Οἱ Σουλιῶται δεινῶς κατατρώχονται ὑπὸ τῆς πείνης, ἀλλ' εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρι θανάτου τὴν πατρίδα των. Ὁ Ἀλῆς ἐν ἀμηχανίᾳ εὐροισκόμενος ἀποπειρᾶται νὰ δωροδοκῆσῃ τὸν ὄπλαρχηγὸν Τζήμαν Ζέρβαν, προσφέρων εἰς αὐτὸν 800 πονγγία¹ καὶ τὰς ἐπίστας τιμὰς, ἐὰν ἤθελε νὰ με-

Φῶτος Τζαβέλλας

1) Τὸ πονγγίον εἶχε 500 γρόσια.

ταβῆ εἰς Ἰωάννινα· ἔλαβεν ὁμως παρ' αὐτοῦ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διαπνέει ἀγνὸν αἰσθημα ὑψίστης φιλοπατρίας.

Βεζύρη Ἀλῆ πασσά.

Σ^ο εὐχαριστῶ πολὺ γὰρ τὴν ἀγάπην ποῦ ἔχεις γιὰτ' ἐμένα· μόν' τὰ πουγιά ποῦ μοῦ γράφεις μὲ τὸν Μπέτσο νὰ μοῦ στείλῃς, παρακαλῶ νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, γιὰτὶ δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρήσω καὶ δὲν ξέρω τι νὰ τὰ κάμω. Μόν' κι' ἂν ἤξευρα, πάλιν δὲν ἤμουν εὐχαριστημένος νὰ σοῦ δίνω οὔτε ἓνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος μου καὶ ὄχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σοῦλι γιὰ τὰ πουγιά σου, καθὼς ὅπου φαντάζεσαι. Τιμαῖς καὶ δόξαις ποῦ μοῦ ὑπόσχουσαι νὰ μοῦ δίνῃς, δὲν μοῦ χρειάζονται, γιὰτὶ σ' ἐμένα πλοῦτος, δόξαις καὶ τιμαῖς εἶν' τ' ἄρματα μου, ὅπου μ' ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου καὶ τιμῶ τὸ ὄνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀπαθανατίζω καὶ τὸ δικό μου ὄνομα.

Σοῦλι 4 Μαΐου 1801

Γεῆμας Ζέβδας.

Τοιοῦτους περιῖπου ἀθανάτους λόγους εἶπε πρὸ δισχιλίων καὶ πέντε ἐτῶν καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀριστείδης πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ Μαρδονίου.

§ 33. Ταλαιπωρία τῶν Σουλιωτῶν.

Ὁ ἀποκλεισμός διήρκεσε 18 μῆνας. Αἱ τροφαὶ τῶν Σουλιωτῶν ἐξέλιπον. Πεῖρα καὶ δίψα ἐμάστιζεν αὐτούς. Ἐτρωγον ῥίζας καὶ φλοιὸν δένδρων καὶ χόρτα. Ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ εἶχον καταλάβῃ τὰς πηγὰς ὕδατος, διὰ νὰ δροσιῶσι τὰ ἀπεξηραμμένα χεῖλη των οἱ Σουλιῶται ἐλάμβανον τὸ ὀλίγον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εὗρίσκετο εἰς τὰς κοιλότητας τῶν βράχων, διὰ σπόγγων, τοὺς ὁποίους κατεβίβαζον ἐκεῖ διὰ σχοινίων, καὶ ἀπερρόφων αὐτό.

Ἐκτεθειμένοι δὲ εἰς τὸ ψῦχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχήν, ἦσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κοίλους καὶ τὰς ὄψεις μαραμμένους. Ἐφαίνοντο ὡς κινούμενα φαντάσματα καὶ ὁ εἰς δὲν διέκρινε τὸν ἄλλον. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἄκαμπτον. Δὲν ἤθελον ν' ἀκούωσι περὶ παραδόσεως. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες, ὅσαι ἔμειναν εἰς τὸ Σοῦλι, ἔλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «κάλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

34. Προδοσία Πήλγου Γούση.—Ἐξοδος Σουλιωτῶν.

Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη. Ὅ,τι δὲν κατώρθωσε διὰ τῶν ὀπλων ὁ Ἀλῆς, ἐπὶ τέλους τὸ κατώρθωσε διὰ τοῦ χρυσίου. Ἐδρέθη εἰς Ἰού-

δας μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων, τὸν ὁποῖον αἰωνίως θὰ βαρύνῃ τὸ ἀνάθεμα τῆς πατριδος του, ὁ Πήλιος Γούσης. Οὗτος ἐν τινι μάχῃ δειλιάσας ἐτρέπη εἰς φυγὴν. Κατὰ τὰ ἔθιμα δὲ τῶν Σουλιωτῶν ἀπεκλείσθη ἐκ τῆς κοινωνίας αὐτῶν. Κανεὶς δὲν τὸν ἐπληροῖαζεν. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἡ σύζυγός του ἐλάμβανε πάντοτε τελευταία ὕδωρ ἐκ τῆς μόνης πηγῆς, ἡ ὁποία ἀπέμεινεν εἰς τοὺς Σουλιώτας. Ἐκ ταύτης αἱ Σουλιώτισσαι ἐλάμβανον ὕδωρ τασσόμεναι κατὰ σειρὰν ἀναλόγως τῆς ἀνδρείας τῶν συζύγων των.

Ὁ Πήλιος Γούσης διὰ τὴν καταφρόνησιν ταύτην ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει λοιπὸν ὅτι θὰ τῷ δώσωσιν 100 πονγγία, ἀδήγησεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος μονοπατίου 200 Τουρκαλβανοὺς καὶ ἔκρουεν αὐτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωΐαν ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, ὅστις διηύθυνε τὴν πολιορκίαν, διέταξε πανταχόθεν ἔφοδον (26 Σεπ. 1809). Οἱ κεκρουμένοι Τουρκαλβανοὶ ἐξώρμησαν καὶ προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νώτων.

Οἱ Σουλιῶται μετ' ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσφύθησαν εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν, ἐπὶ τινος μεμονωμένου βράχου, ὅστις ὀνομάζεται Κιοῦγγι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουήλ, τὸν ὁποῖον οἱ Σουλιῶται ἐθεώρουν ὡς θεόπεμπτον, ἀνέπτυξε τὴν σημαίαν τοῦ Σιαυροῦ καὶ παρεσκεύασεν τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ πᾶσα ἀντίστασις κατέστη πλέον ἀδύνατος.

Ὁ Ἀλῆς θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι πάνοπλοι καὶ νὰ ἀπέλθωσιν, ὅπου θέλουσι. Τὴν 15 λοιπὸν τοῦ Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα μετὰ κοπειτῶν καὶ θερμῶν δακρύων καὶ ἀπῆλθον διαίρεθέντες εἰς τρία τιμήματα. Τὸ ἐν τιμῆμα ὑπὸ τὸν Φῶτον διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκιαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρη πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ μετὰ 5 συναγωνιστῶν ἔμεινεν ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομειναντα πολεμefόδια καὶ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν, ἐπὶ τούτῳ δὲ μετέβη καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἀφ' οὗ δὲ ἐγενε-
νεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ. «Καὶ τώρα, βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλῃ ὁ βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσοσιν ἀνοήτως παρεδόθης;» «οὐδεμίαν», ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέ-

σως ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πυρρίτιδος. Τρομερὰ ἐκρη-
ξις ἐπῆλθεν, ἅπαντες δὲ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Ἁγίας Παρα-
σκευῆς, πλὴν ἑνός.

§ 35. Παρασπονδία τοῦ Ἁλῆ.—Ζάλογγον.

Ἡ ἡρωϊκὴ προᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν
Ἁλῆ πασσᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ
νὰ καταδιώξωσι τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος, ὡς νὰ προησθά-
νετο ἀπενκτιῶν τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ
τμήμα ὅμως, τὸ ὁποῖον διηυθύνετο πρὸς τὸ Ζάλογγον, ἐπρόφθασαν οἱ
Τούρκοι καὶ τὸ περιεκύκλωσαν ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζάλογγον εἶνε
μικρὸν ἀπόκρημνον ὄρος μετὰ ὁμωνύμου χωρίου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου
ῥεεὶ ὀρμητικὸς ὁ Ἁχέρων ποταμός.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουον τοὺς ἐχθρούς. Τέλος ὅ-
μως ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμφοδία αὐτῶν. Πρῶται αἱ γυναῖ-
κες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πλέον πᾶσα ἀν-
τίστασις. Ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, λαβοῦσαι εἰς τὰς ἀγ-
κάλας τὰ τέκνα των ἔδραμον εἰς τινα προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἡσπά-
σθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὸ ἐξεσφενδόνθησαν κάτω εἰς τὴν ἄ-
βυσσον ἔπειτα δὲ ἀπεφάρισαν ν' ἀκολονθήσωσι καὶ αὐταὶ τὰ φίλιαια
τέκνα των, οὐχὶ ὅμως ἐν κλαιθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ
ᾄσμασι. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ἤδουσαι ἤρχισαν νὰ
χορεύωσι τὸν συρτόν. Εἰς ἐκάστην σιροφὴν ἐρρίπτειτο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ
φοβεροῦ κρημνοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἕως ὅτου ἐρρίφθη καὶ ἡ τε-
λευταία. Θυσία καταπληκτικὴ, τὴν ὅποιαν οὐδέποτε θέλουσιν ἐννοήσῃ
αἱ παροῦσαι γενεαί. Οἱ ὑπολειφθέντες 800 Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυ-
κτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν μόνον 150 εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμήμα ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρην ἀπεσύρθη εἰς τὸ μο-
ναστήριον τοῦ Σέλιτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ Ἁχελόφου ποταμοῦ. Καὶ ἐκεῖ
συνέβη ἄλλη καταστροφὴ ἐξ ἴσου τραγικὴ μετὰ τὴν τοῦ Ζαλόγγου. Ἐκ
τῶν 1000 Σουλιωτῶν μόνον 45 ἐσώθησαν καὶ ἐφθασαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἁλῆ πασσᾶ κατὰ τῶν
Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων ἡρωϊσμός προξενεῖ θαυμασμόν καὶ κατάπληξιν.

Ἁδκίσεις

32—33. Ἐπὶ πόσα ἔτη ὁ Ἁλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ ποσοβάλλῃ τὸ Σουλι ἀπὸ
τῆς β' κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείας; — Πότε ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ καὶ πῶς κατελή-

φθησαν οἱ Σουλιῶται;—Ποῖον ἤδη εἶχον ἀρχηγόν οἱ Σουλιῶται καὶ τί γνωρίζεις περὶ αὐτοῦ;—Τί γνωρίζεις περὶ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Σουλίου;—Ποῖον ἀπειραράθῃ νὰ δωροδοκῆσῃ ὁ Ἀλῆς καὶ ποῖαν ἀπάντησιν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ;—Πόσους μῆνας διήρκεσεν ὁ ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου καὶ ὅποιας ταλαιπωρίας ὑπέστησαν κατ' αὐτόν οἱ Σουλιῶται;—Ἐκάμφθη τὸ φρόνημα τῶν Σουλιωτῶν ἐκ τῶν τάλαιπωριῶν;

34—35. Πόσα ἐτὴ διήρκεσεν ὁ ἀγών;—Πῶς κατώρθωσε τέλος ὁ Ἀλῆς νὰ γείνη κύριος τοῦ Σουλίου;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γουσή;—Ποῦ ἀπεσύρθησαν οἱ Σουλιῶται καὶ ἀντέταξαν τὴν τελευταίαν ἀμυναν;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐξόδου τῶν Σουλιωτῶν καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Σαμουήλ;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς παρασπονδίας τοῦ Ἀλῆ;—Εἰπέ μοι λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ Ζάλογκον καὶ τὰ κατὰ τὸ Σέλτσον;

§ 36. Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Κατὰ τὸ ἔτος 1814 τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτις, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ Ἐμμανουήλ Ζάνθος ἐκ Πάμμου, ἴδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ῥωσσίας ἑταιρείαν μυστικὴν, ἣτις ὠνομάζετο «Φιλικὴ Ἐταιρεία». Ἡ ἑταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας της πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατηγήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν Ἐταιρείαν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, ἀρματωλοὶ, κλέφται, προεσιῶτες, ἡγεμόνες καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Πᾶς ἑταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῆ ἄλλους, μετὰ προηγουμένην ὁμῶς ἀοσιτηρὰν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γείνη ἑταῖρος, ὠδηγεῖτο εἰς τι μέρος ἀπόκρυφον καὶ ἐκεῖ γονυπετῆς ὠρκίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νὰ φυλάξῃ πίστιν καὶ σιγὴν καὶ νὰ ἔχῃ τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Τὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας ἐγνωρίζοντο πρὸς ἄλληλα διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημεῖων καὶ ἐκφράσεων.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας δραστηριότητος καὶ μυστικότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδοκίᾶς τοῦ ἔργου· πλείοστα δὲ μέλη τῆς Ἐταιρείας ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ κατήχουν τὸν λαόν καὶ οὕτω παρεσκευάζον τὸ ἔθνος πρὸς τὸν μέγαν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

§ 37. Περιστατικά ἐπιστεύσαντα τὴν ἔκρηξιν
τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἄλλὰ πότε ἐμελλε νὰ ἐκραγῇ ὁ μέγας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων; Τοῦτο ἦτο ἀπροσδιόριστον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὠδήγει εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν. Δύο ὅμως μεγάλα καὶ σπουδαῖα γεγονότα ἐπέσπευσαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν α') ἡ πώλησις τῆς Πάργας καὶ β') ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασοῦ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου.

α') Ἡ Πάργα, πόλις κειμένη ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἡπείρου, ἀπέναντι τῶν Παξῶν, ὑπήγετο εἰς τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν, διαφυγοῦσα τὸν τουρκικὸν ζυγὸν αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους κατεείχοντο ἀπὸ τοῦ 1815 ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν. Ἡ Πάργα ἤκμαζε διὰ τοῦ ἐμπορίου, πολλάκις δὲ παρέσχεν ἄσυλον εἰς τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας καὶ εἰς ἄλλους ἀρματωλοὺς. Ἀλλ' αἰφνης τῷ 1815 ἐπωλήθη αὕτη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸν Ἀλῆ πασοῦν ἀντὶ 150 χιλ. λιρῶν ἀγγλικῶν. Εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους ἔμεινε μόνον τὸ δικαίωμα ν' ἀπέλθωσι γυμνοὶ καὶ νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον ἀλλαχοῦ. Ὅτε οἱ Ἀγγλοὶ κατεβίβαζον ἐκ τῶν πύργων τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν διὰ νὰ ὑψωθῇ ἡ ἡμισέληνος, οἱ δυστυχεῖς φρυγάδες ἤνοιξαν τοὺς τάφους τῶν πατέρων των, συνοίδησαν τὰ ὀστέα αὐτῶν καὶ τὰ ἔκαυσαν ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ, λαβόντες δὲ τὴν ἱερὰν τέφραν ὡς τὸ πολυτιμότερον λείψανον τῆς πατρίδος των, ἀπῆλθον εἰς Κέρκυραν.

Ἡ πώλησις τῆς Πάργας προῦξένησε πανταχοῦ τρομερὰν ἐντύπωσιν. Ἐν Ἑλλάδι ἡ εἰδησις αὕτη ἐνέοκηφεν ὡς κεραυνὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἀναβρασμοῦ τῶν πνευμάτων καὶ ἠῤῥξισε τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως· ἡ δὲ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐνίσχυσε καταλλήλως τὸν ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐκδικήσεως.

β') Τὰ μάλιστα ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασοῦ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Ἀλῆς εὐδοσκομένος εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος του, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Σουλίου κατέρωπε πλέον τὸ προσωπεῖον καὶ ἤρχισε νὰ φέρεται πρὸς τὸν Σουλτάνον ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ ὁ Β', ῥέκτης καὶ μεγαλοφυῆς, κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1820 ἐξέδωκε χάτι-σερίφ, δι' οὗ ἐκήρυτε τὸν Ἀλῆν ἑνοχον προδοσίας

καὶ προγεγραμμένον, ἐὰν ἐντὸς 40 ἡμερῶν δὲν ἐνεφανίζετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀπολογηθῆ. Ὁ Ἄλῆς, ὡς ἦτο ἐπόμενος, δὲν ὑπήκουσε καὶ ἰαίε διωρίσθη πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἄσπονδος αὐτοῦ ἐχθρὸς Ἰσμαήλ Πασσοῦμπεης, ἐπὶ δὲ ἕτεροι πασσάδες μετὰ τοῦ Πασσοῦμπεη διετάχθησαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Ἄλῆ.

Τὸ κίνημα τοῦτο συνεκλόνησεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἄλῆς, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κλέφτας καὶ τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ ὅστις προὔξενησεν ἀνεκδιήγητα κακὰ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, προσβληθεὶς ἤδη ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπεδιώχθη ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν ἐν Ἰωαννίνοις ἀκρόπολιν Ἰτς Καλέ, ὅπου εὐρίσκοντο αἱ γυναῖκές του, οἱ θησαυροὶ του καὶ αἱ πυριτιδαποθήκαι του.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου τῶν Τούρκων οἱ ἄνδρες οἱ Σουλιῶται προσκληθέντες συνηγωνίζοντο μετὰ τοῦ Πασσοῦμπεη, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν πατριδα των Σούλι ἰδόντες ὁμως ὅτι ἠπαίωντο, συννεοθήθησαν κατόπιν μετὰ τοῦ Ἄλῆ διὰ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Τὸ Σούλι κατεῖχον εἰσέτι οἱ ὄπαδοι τοῦ Ἄλῆ. Ὁ Ἄλῆς ὑπεσχέθη νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Σουλιώτας τὸ Σούλι καὶ τὴν 6 Δεκεμβρίου 1820 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὸ ὁσμανικὸν στρατόπεδον καὶ κατέλαβον τὸ Σούλι καὶ ἔπειτα τὴν Κιάφαν. Παρὰ τὴν ἐπόσχεσίν των ὁμως περὶ βοηθείας πρὸς τὸν Ἄλῆν ἔμειναν οὐδέτεροι εἰς τὸν ἔνοχον πόλεμον τοῦ Ἄλῆ πρὸς τὸν Σουλιῶνον. Οἱ Σουλιῶται πάντες ἦσαν μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἐγνώριζον δὲ ὅτι ἐπέκειτο ἡ στιγμή τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως μέγα συμφέρον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἦτο νὰ παραταθῆ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον ὁ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος τῶν ἐχθρῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Πασσοῦμπεης ἀποδειχθεὶς ἀνίκανος ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Χουροῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπὶ τούτου δὲ πολιορκηθεὶς στενωτέρων ὁ Ἄλῆς παρεδόθη καὶ ἐφρονεύθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1822.

Ἐσκήσεις.

36—37. Τίνες ἔδρυσαν τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, ποῦ καὶ πότε;—Τίς ὁ σκοπὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τίνες κατηχήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτήν;—Πῶς ἐγένετο ἡ κατήχησις καὶ ἡ ὀρκωμοσία τῶν νέων ἐταίρων;—Πῶς εἰργάζετο ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία;—Ποῖα περιστατικὰ ἐπέσπευσαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν;—Ἐπέ μοι περὶ τῆς πωλῆσεως τῆς Πάργας;—Ἐπέ μοι περὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἄλῆ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου;—Τίς ἐστάλη κατὰ τοῦ Ἄλῆ

καὶ ποῖον ἀποτέλεσμα ἔσχε τὸ κίνημα τοῦτο;—Ποῦ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ ὁ Ἄλῃς;—Τί γνωρίζεις περὶ τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν;—Τίς ἐπεράτωσε τὸν κατὰ τοῦ Ἄλῃ πόλεμον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

§ 38. Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς παραδουναβίαις Ἡγεμονίαις.—Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Ὁ πόλεμος τοῦ Σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασαῖ ἐθεωρήθη ὡς ἐδκαιρία καταλληλοτάτη, ὅπως λάβωσιν οἱ Ἕλληνες τὰ ὄπλα καὶ θραύσωσι τὰ δεσμὰ τῆς μακρᾶς δουλείας. Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓν πρόσωπον, δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὅθεν

ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας μετέβη εἰς Πετροῦπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὅστις προθύμως ἐδέχθη καὶ τῇ 24 Ἀπριλίου 1820 ἀνηγορεύθη «γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς Ἀρχῆς».

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο ὁ πρεσβύτερος ἐκ τῶν πέντε υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης διετέλεσεν ὡς ἡγεμὸν τῆς Βλαχίας, διαβληθεὶς ὁμως ὡς φίλος τῶν Ῥώσων ἔξε-

ἠθροίσθη καὶ κατέφυγεν εἰς Ῥωσσίαν τῷ 1806.

Ὁ νεαρὸς Ἀλέξανδρος εἰσηλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ ἐξεπαιδεύθη δαπάναις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Ἐξελθὼν ἀξιωματικὸς ὑπηρέτησεν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ συνταγματάρχου. Εἰς τινα δὲ μάχην κατὰ τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος ἐν Δρέσδη τῆς Γερμανίας ἐπολέμησε γενναίως καὶ

ἀπώλεσε καὶ τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Ἔνεκα τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α΄ προὔβριβασεν αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν του στρατηγοῦ καὶ τὸν προσέλαβεν ὡς ὑπασπιστὴν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, δεχθεὶς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων, ἔλαβεν ἀόριστον ἄδειαν ἀπουσίας λόγῳ ὑγείας καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσόν. Διαβὰς δὲ τὸν Προὔθον ποταμὸν ἤλθεν εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821 καὶ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως· συγχρόνως δὲ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐν ἣ ἐκτὸς ἄλλων ἔλεγε καὶ τὰ ἑξῆς: «ἐγερθητε, φίλοι, καὶ μία μεγάλη Δύναμις θὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαιά μας».

Χιλιάδες Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων ἔτρεξαν καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους ὀπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργάκη, Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκη, τὸ Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους· 500 δὲ νέοι σπουδασταί, καταλιπόντες τὰ θρανία, ἔσπευσαν καὶ κατειτάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου ἀποτελέσαντες τὸν ἱερὸν λόχον, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβαίων. Οἱ φιλοπατρίδες οὗτοι νέοι ἐφόρουν μαύρην στολὴν ὡς σημεῖον τῆς δουλείας τῆς πατρίδος, ἐπὶ δὲ τοῦ κράνους ἔφερον ὡς ἐμβλημα κράνιον ἐπὶ δύο ὀστέων χιαστὶ κειμένων καὶ τὴν ἐπιγραφὴν «νίκη ἢ θάνατος».

Ἄλλ' ἢ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχία δὲν ἠὲδοκίμησε παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐν ᾧ οὗτος ἔβραδυνόρει ἀπὸ τοῦ Ἰασίου πρὸς τὸ Βουκουρέστιον, ἔμαθε καθ' ὁδὸν τὸ κεραινοβόλον ἄγγελμα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας διέγραψεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ, διότι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ προέβη εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀπώλεσεν ἀμέσως τὸ θάρος του. Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ οἱ Μολδανοὶ καὶ οἱ Βλάχοι ὄχι μόνον δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ προσέδιδον αὐτὸν συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Τουρκία ἐπεμψε κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου τρεῖς στρατιάς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου, καὶ τῆς Βραΐλας.

§ 39. Μάχη Γαλαζίου (1 Μαΐου) καὶ Σκουλενίου

(17 Ἰουλίου.)

Τῇ 1 Μαΐου 4000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ἰουσοῦφ πασσᾶν τῆς Βρα-

ίλας ἐφώρμησαν κατὰ 700 Ἑλλήνων, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀθ. Καρπενησιώτην καὶ τὸν Καραβίαν ἦσαν ὠχυρωμένοι ἐν Γαλαζίῳ. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Καραβίαν ἐτρόπησαν ἀμέσως εἰς φυγὴν· οἱ δὲ περὶ τὸν Καρπενησιώτην ἀπέκρουσαν γενναίως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων, τὴν δὲ νύκτα διὰ τολμηροτάτου στρατηγήματος ὁ Καρπενησιώτης μετὰ 400 ἀνδρῶν διήλθε ξιφίης ἀνὰ μέσον τῶν πολεμίων ἀποβαλὼν 8 νεκρούς. Τὴν ἐπιούσαν οἱ Τούρκοι εἰσελάσαντες εἰς τὸ Γαλάζιον ἐξετραγηλίσθησαν εἰς τριήμερον σφαγὴν καὶ λεηλασίαν.

Μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Γαλαζίου ὁ ἥρωὸς Καρπενησιώτης ὑποχωρήσας ὠχυρώθη μετὰ 400 γενναίων Ἑλλήνων καὶ 8 τιλεβόλων, ἐν Σκουλενίῳ, ὅπερ ἦτο λόφος παρὰ τὸν Προῦθον. 6000 Τούρκοι ἐφώρμησαν κατ' αὐτοῦ. Ἐπὶ ἄκτῳ ὄρα ὁ Καρπενησιώτης ἀπέκρουε τὰς μαριώδεις ἐφόδους τῶν Τούρκων καὶ ἐφόνευσε περὶ τοὺς χίλιους. Ἐπὶ τέλους πίπτει ὁ Καρπενησιώτης καὶ μετ' αὐτοῦ ἕτεροι 300, μόλις δὲ 100 ἐσώθησαν εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ Προῦθου.

§ 40. Μάχη παρὰ τὸ Δραγατσάνιον (16 Ἰουνίου).

Ἄλλο ἕνα ἔπιπτον ἐπὶ τὴν ἑσπεράδα τῶν Ἑλλήνων ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου, ὁποῦτος ἐπὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ ἑαυτοῦ ἔφερε τὸν ἑαυτοῦ ἑσπερὸν ἄσπερον. Ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου ἦρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια ὄρη. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸ Τιγοβοσίτιον, διέταξε νὰ καταληφθῶσιν ὄχυραί τινα θέσεις παρὰ τὸ Δραγατσάνιον, ὅπως διευκολυνθῆ ἡ ὑποχώρησις. Ἄλλὰ πρὶν ὀχυρωθῶσι καλῶς, οἱ μὲν περὶ τὸν Δούκαν παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Νοσοῆτου προσβληθέντες ὑπὸ τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἰωάννης Ἰωάννου ὑπεχώρησεν εἰς Ῥιμνικὸν προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ 2000 Τούρκοι κατέλαβον τὸ Δραγατσάνιον. Ἄλλ' ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὅστις δὲν ἀπηλπίζετο εὐκόλως, συνέλαβε νέον σχέδιον μάχης. Καταλαβὼν ὅλα τὰ πέριξ τοῦ Δραγατσανίου ἐπίκαιρα μέρη καὶ ἀποκόψας οὕτω πᾶσαν ὑποχώρησιν εἰς τοὺς Τούρκους, περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἀμηχανίαν συγχρόνως δ' ἐκάλεσεν ἐκ Ῥιμνικοῦ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἰωάννου, ἵνα σπεύσῃ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς νίκης.

Ἄλλο ἕνα ἔπιπτον ἐπὶ τὴν ἑσπεράδα τῶν Ἑλλήνων ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου, ὁποῦτος ἐπὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ ἑαυτοῦ ἔφερε τὸν ἑαυτοῦ ἑσπερὸν ἄσπερον. Ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου ἦρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια ὄρη. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸ Τιγοβοσίτιον, διέταξε νὰ καταληφθῶσιν ὄχυραί τινα θέσεις παρὰ τὸ Δραγατσάνιον, ὅπως διευκολυνθῆ ἡ ὑποχώρησις. Ἄλλὰ πρὶν ὀχυρωθῶσι καλῶς, οἱ μὲν περὶ τὸν Δούκαν παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Νοσοῆτου προσβληθέντες ὑπὸ τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἰωάννης Ἰωάννου ὑπεχώρησεν εἰς Ῥιμνικὸν προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ 2000 Τούρκοι κατέλαβον τὸ Δραγατσάνιον. Ἄλλ' ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὅστις δὲν ἀπηλπίζετο εὐκόλως, συνέλαβε νέον σχέδιον μάχης. Καταλαβὼν ὅλα τὰ πέριξ τοῦ Δραγατσανίου ἐπίκαιρα μέρη καὶ ἀποκόψας οὕτω πᾶσαν ὑποχώρησιν εἰς τοὺς Τούρκους, περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἀμηχανίαν συγχρόνως δ' ἐκάλεσεν ἐκ Ῥιμνικοῦ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἰωάννου, ἵνα σπεύσῃ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς νίκης.

Ἄλλο ἕνα ἔπιπτον ἐπὶ τὴν ἑσπεράδα τῶν Ἑλλήνων ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου, ὁποῦτος ἐπὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ ἑαυτοῦ ἔφερε τὸν ἑαυτοῦ ἑσπερὸν ἄσπερον. Ὁ ἥρωὸς Ἰωάννης Ἰωάννου ἦρχισε νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια ὄρη. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὸ Τιγοβοσίτιον, διέταξε νὰ καταληφθῶσιν ὄχυραί τινα θέσεις παρὰ τὸ Δραγατσάνιον, ὅπως διευκολυνθῆ ἡ ὑποχώρησις. Ἄλλὰ πρὶν ὀχυρωθῶσι καλῶς, οἱ μὲν περὶ τὸν Δούκαν παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Νοσοῆτου προσβληθέντες ὑπὸ τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἰωάννης Ἰωάννου ὑπεχώρησεν εἰς Ῥιμνικὸν προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ 2000 Τούρκοι κατέλαβον τὸ Δραγατσάνιον. Ἄλλ' ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὅστις δὲν ἀπηλπίζετο εὐκόλως, συνέλαβε νέον σχέδιον μάχης. Καταλαβὼν ὅλα τὰ πέριξ τοῦ Δραγατσανίου ἐπίκαιρα μέρη καὶ ἀποκόψας οὕτω πᾶσαν ὑποχώρησιν εἰς τοὺς Τούρκους, περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἀμηχανίαν συγχρόνως δ' ἐκάλεσεν ἐκ Ῥιμνικοῦ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἰωάννου, ἵνα σπεύσῃ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς νίκης.

δὲ καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην μετὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἔφοδον.

Οἱ Τοῦρκοι ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τοῦ ἀπονενομημένου ἐκείνου κινήματος ἀντεπεξῆλθον. Καὶ πρῶτον μὲν ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς περὶ τὸν Καραβίαν, ἔπειτα δὲ ὤρμησαν καὶ κατὰ τοῦ ἱεροῦ λόχου.

Οἱ ἱερολοχίται, ἂν καὶ ἦσαν νεανίαι ἀσκληραγώγητοι καὶ ἀπειροπόλεμοι ἐπολέμησαν ὅμως μετ' ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ καθήκον καὶ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν καὶ οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν τηρήσαντες τὸν ὄρκον των. Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ἀντιληφθεὶς τὸ ὀλέθριον ἐκεῖνο κίνημα τοῦ ἀθλίου Καραβία, ἔσπευσεν εἰς τὸν τόπον τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ μόλις κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν σημαίαν τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ 100 ἱερολοχίτας.

Ὁ Ὑψηλάντης συμπαρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα εἰσῆλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας. Ἀναγνωρισθεὶς ὅμως συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτουρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰ φρικώδη καὶ ὑγρὰ δεσμοτεῖρια τῆς Μουγκάστης. Ἐξ ἔτη ἔμεινεν ἐν τοῖς δεσμοτεῖροις ἐκείνοις, ὅπου ὑπέστη τὰ πάνδεινα. Τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη· τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ ἐκ καρδιακοῦ νοσήματος καὶ ἐκ τῆς μεγάλης του λύπης.

§ 41. Θάνατος Ὀλυμπίου καὶ Φαρμάκης.

Ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν δύο ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης, οἵτινες καὶ συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ὅτε ὅμως ἐπέστρεφον μὲ τὴν ἰδέαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ὠσοικὴν χώραν καὶ ἐκεῖθεν νὰ καταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, προδοθέντες κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τῶν ἄλλων συντρόφων των εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκκου. Καὶ ὁ μὲν Γεωργάκης Ὀλύμπιος μετὰ 11 συντρόφων κατέλαβε τὸ κωδωνοστάσιον καὶ ἤρριξε τὴν θύραν· ὅτε δὲ τοῦτο ἐπληρώθη ἐκ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων, ἔθηκε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθησαν ὅλοι εἰς τὸν ἀέρα.

Ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφ' οὗ μετὰ 300 ἀνδρῶν ἐπὶ 11 ἡμέρας ἀντίστη, τέλος, ἐκλιπόντων τῶν πολεμοφοδίων, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν Τούρκων. Ὅτε ὅμως ἐξήρχοντο ἐκ τῆς Μονῆς, οἱ Τοῦρκοι παραβιά-

σαντες τὴν συνθήκην ἐπέπεσον καὶ συνέλαβον αὐτούς. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἄνδρες ἀγρίως ἐφορευήθησαν, ὁ δὲ Φαρμάκης οὐδην ὀδύνην ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ὑπέστη φρικώδη μαρτύρια. Τὸν ἐξέδειραν ζωντανὸν καὶ τὸν ἔσυραν εἰς τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως πρὸς θεῶν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνησαν.

Ἀσκήσεις

38—41. Πῶς ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ὁ πόλεμος τοῦ Σουλτάνου κατὰ τοῦ Ἄλῃ καὶ τί ἀπεφάσισεν αὕτη;—Εἰς ποῖον προσέφερε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος καὶ διὰ τίνας;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντου;—Πῶς ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ Ὑψηλάντης;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς προκηρξέως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς;—Τίνες ὄπλαρχηγοὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Ἰεροῦ λόχου;—Ἡ ὕδοκλήθησεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὑψηλάντου;—Ποῖον κεραυνόβολον ἄγγελμα ἀπεθάρρυνε τὸν Ὑψηλάντην;—Τίνας ἔστειλε κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἡ Πόλις;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς μάχης τοῦ Γαλαζίου;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς μάχης τοῦ Σκουλενίου;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν Δραγάτσανιφ μάχης;—Ὅποσον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Ὑψηλάντου;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τοῦ Φαρμάκη;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ ΤΗ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ

α'. Ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως — 1821

§ 42. Σφαγαὶ ἐν Κων)πόλει καὶ ἀλλαχοῦ.—Ἀπαγχόνιαις Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Ἄν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον οἰκτιρῶς ἀπειύγχανεν ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ, αὕτη ἐξεροράγη ὀρμητικωτέρα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Εἰς τὴν ταχεῖαν δὲ καὶ γενικὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως συνετέλεσαν κατὰ πολὺ καὶ αἱ ἄγριαι σφαγαὶ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν ἀόπλων Χριστιανῶν.

Ἄμα ἐγνώσθη ἡ ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπανάστασις τοῦ Ὑψηλάντου, οἱ Τούρκοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηργιώθησαν καὶ ἤρχισαν νὰ σφάζωσιν ἀδιακρίτως ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παιδιά καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ. Πλεῖστοι στρατιῶται ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἄλλοι συρφετώδης ὄχλος περιέτριχε τὰς ἀγυῖας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐβεβήλωνε τὰς ἐκκλησίας, εἰσῆρχετο εἰς τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἐσφαζε καὶ διέπραττε παντὸς εἶδους ὄργια.

“Οτε δὲ ἀνηγγέλθη καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, ὁ Σουλτᾶνος διέταξε γενικὴν σφαιρὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐφοιεῦθησαν Χριστιανοὶ πλεόν τῶν 30 χιλ. ὡς πρόβατα. Ἴνα δὲ ἐμπνεύσῃ τρόμον καὶ κατάπληξιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὁ Σουλτᾶνος διέταξεν νὰ κτυπήσωσιν αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τὸν Πατριάρχην.

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο τότε Γρηγόριος ὁ Ε΄, ἐκ Δημησιάνης τῆς Πελοποννήσου καταγόμενος. Ὁ Γρηγόριος ἦτο ἐνάρετος καὶ φιλόανθρωπος. Ὅτε ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐκινδύνευεν ἡ ζωὴ τοῦ Πατριάρχου, πολλοὶ συνεβούλευον αὐτὸν νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῆ· ἀλλ’ ὁ ἁγιοδιδμος Γρηγόριος ἀπεκρίθη εἰς αὐτούς· «Μὴ μὲ παρακινεῖτε νὰ φύγω. Ἐὰν φύγω, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐξαγριωθῶσιν ἔτι μᾶλλον καὶ θὰ χυθῆ περισσότερον αἷμα. Εἶναι Πατριάρχης καὶ ποιμὴν καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλίπω τὸ ἔθνος καὶ τὸ ποίμνίον μου.

Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄.

Ἐὰν μὲ φονεύσωσιν οἱ Τοῦρκοι, ὁ θάνατός μου θὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἱερόν ἡμῶν ἀγῶνα». Τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων γευματίζων ἔλεγε εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας του· «σήμερον τρώγομεν ἡμεῖς ἰχθῦς μετ’ ὀλίγας ἡμέρας θὰ φάγωσιν ἡμᾶς οἱ ἰχθῦες».

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821). ἐν ᾧ ὁ Πατριάρχης ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν, ἄγρια στίφη Τούρκων περιεκύκλωσαν τὰ Πατριαρχεῖα. Ὁ Πατριάρχης ἐξηκολούθησε τὴν λειτουργίαν. Ἠνύχθη ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ θλίψεων. Ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐψαλε τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἠνύχθη ἐνδομύχως καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους. Ἀμα ἐτελείωσεν ἡ θεία λειτουργία, οἱ Τοῦρκοι εἰσορμήσαντες συνέλαβον καὶ ἀπήγαγον τὸν Πατριάρχην ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσια-

στηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου, ὅπου χιλιάδες αἰμοδίπων Ὁθωμανῶν τὸν περιστοιχίσαν· Τὸν ὕβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν. Ὁ Πατριάρχης ὁμως ἔδειξεν ἔξοχον μεγαλοψυχίαν. Τέλος ὁ δῆμιος ἐπέρασεν εἰς τὸν τράχηλόν του τὸν βρόχον καὶ ἐκρέμασεν αὐτὸν εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τῶν Πατριαρχείων, ἥτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀσεβοῦς κακουργήματος κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμάμενον τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Πατριάρχου. Ὁ τουρκικὸς ὄχλος περιύβριζεν αὐτὸ καὶ ἔτυπτε διὰ ὀπάλων. Τὴν τρίτην ἡμέραν παρεδόθη τὸ λείψανον εἰς ὑπαρὸν ὄχλον Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι ἔδεσαν αὐτὸ μὲ σχοινίον καὶ ἔσυραν εἰς τὰς βορβορώδεις ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ τέλος δέσαντες μέγαν λίθον εἰς τὸν τράχηλον τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Κατὰ θεῖαν ὁμως εὐδοκίαν τὸ λείψανον ἀνέβη εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ προσέκρουσεν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας πλοιάρχου Σκλάβου. Ὁ Σκλάβος παραλαβὼν κρυφίως τὸ λείψανον μετεκόμισεν εἰς Ὀδησόν, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας ἐκηδεύθη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν.

Τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολλοῦ ἀριθμοῦ ἄλλων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ὅλα ὁμως τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους προὑπολόγιζε καὶ ἠλπίζεν ὁ Σουλτᾶνος. Τοῦναντίον ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου ἦναρην εἰς τὸ στήθος ὄλων τῶν Ἑλλήνων φλόγα ἐκδικήσεως.

Ἡ ἑλενθέρα Ἑλλάς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἔχη εἰς τοὺς κόλπους τῆς τοῦ ἱεροῦ λείψανον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, μετεκόμισεν αὐτὸ εἰς Ἀθήνας τῷ 1871 καὶ τὸ κατέθεσε μετὰ πομπῆς καὶ παρατάξεως ἐντὸς μαρμαρίνης λάρακος ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως εἰς ἔνδειξιν δ' εὐγνωμοσύνης ἔστησαν ἔμπροσθεν τοῦ Πανεπιστημίου μαρμαρίνον ἀνδριάντα τοῦ ἐθνομάρτυρος Γρηγορίου.

ΤΑ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ

§ 43. Ὁ Παπαφλέσσας εἰς τὴν Πελοπόννησον.— Ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως.— Ἀλωσίς τῶν Καλαμῶν.—

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανός.

Ὁ Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ συνήθως καλούμενος Παπαφλέσσας, ἐγεν-

νήθη ἐν Πολιανῇ, τῆς ἐπαρχίας Καλαμῶν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν περιφημον σχολὴν τῆς Δημητσάνης καὶ μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Κων)πολιν, ὅπου ἐγένετο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1820 κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Οὗτος διὰ διαφορῶν μυθωδῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διεγείρῃ καὶ νὰ ἐξάψῃ τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τοῦ λαοῦ, λέγων ὅτι ὀσσοικὸς στρατὸς κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Παπαφλέσσα ἐπήκουσαν πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρματωλῶν, ὁ γέρον Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Νικήτας, οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ μετὰ ταῦτα μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως ἐδόθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρυτίων. Πρῶτος ὁ τολμηρὸς κλέφτης Νικόλαος Σολιώτης, κατὰ παρακίνησιν τοῦ ἀκατασχέτου Παπαφλέσσα, ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων ὀυροκινδύνων συντρόφων ἐφόρευσε ὀκτὼ Τούρκους εἰσπράκτορας. Μετ' αὐτὸν ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ προεσιῶτος Ἀσημάκη Ζαίμη διατελῶν κλέφτης Χονδρογιάννης ἐπυροβόλησε τὸν σπαῖν τοῦ διοικητοῦ τῶν Καλαβρυτίων Ἀρναούτογλου, κομίζοντα χρήματα εἰς Τρίπολιν. Ὁ Ἀρναούτογλος καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τοῦ χαρεμίου του καὶ τῶν ἄλλων Τούρκων ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἀλλ' οἱ προεσιῶτες Χαλαράμπης καὶ Πετμεζαῖοι μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ διὰ συνθήκης (21 Μαρτίου).

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, τῶν ὁποίων τὸ σύνθημα ἦτο «νὰ μὴ μείνῃ Τούρκος ἔς τὸν Μωρητᾶ, μηδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον».

Τῇ 22 Ἀπριλίῳ χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαυρομιχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπεην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτιου καὶ ἐνωθέντες μετὰ τὴν σίφη τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα, καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ ἐπολιόρκησαν τὰς Καλόμας. Ἐπὶ τῆς σημαίας των οἱ Μανιάται εἶχον ἐπιγράφη «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς»· τὸ δὲ σύνθημα τῶν πολιορκητῶν ἦτο «νίκη ἢ θάνατος»· Τὴν ἐπιούσαν (23 Μαρτίου) οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι ἠγαγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἀμέσως τότε ἐψάλη πάνδημος δοξολογία καὶ ἐγένετο

δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταυτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀγίας Λαύρας τῶν Καλαβρῶτων. Ἐκεῖθεν μετὰ τῶν προκοίτων Λόντου, Ζαΐμη, Ρούφου, Παπαδιαμαντοπούλου καὶ ἄλλων ἦλθεν εἰς Πάτρας καὶ ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις φωνὰς τοῦ πλήθους. «Ζήτω ἡ ἐλευθερία ! Ζήτωσαν οἱ ἀρχηγοί ! Καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός !» Πάντες προσήρχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὠρκίζοντο τὸν ὄρκον ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ἐν γένει ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ὡς εἰς ἄνθρωπος ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ θραύσῃ τὰ δεσμὰ καὶ νὰ διεκδικηθῇ τὰ δεινὰ δουλείας τεσσάρων αἰώνων.

Ἀσκήσεις.

39. Τί συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχείαν καὶ γενικὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπαναστάσεως ; — Τί συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἐγνώσθη ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὑψηλάντου ; — Τί συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἐγνώσθη καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἡ ἐπανάστασις ; — Τί γνωρίζεις περὶ Γρηγορίου τοῦ Ε' ; — Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὴν ἀπαρχόνισιν τοῦ Πατριάρχου ; — Πόσας ἡμέρας ἔμεινε κρεμάμενον τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου, εἰς πόλους ἐδόθη ἔπειτα καὶ πῶς τὸ μεταχειρίσθησαν ; — Ποῦ ἐτάφη κατ' ἀρχὰς ὁ Πατριάρχης ; — Ποῦ εὑρίσκειται σήμερον τὸ ἱερόν αὐτοῦ λείψανον ;

40. Τί γνωρίζεις περὶ Παπαφλέσσα καὶ περὶ τῆς καθόδου αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον ; — Τίνες ὑπήκουσαν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Παπαφλέσσα ; — Ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος καὶ πῶς ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναστάσεως ; — Τί ἔκαμεν ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρῶτων ; — Ποῖον ἦτο τὸ σύνθημα τῶν Ἑλλήνων ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Καλαμῶν ; — Τί εἶχον γράφῃ ἐπὶ τῆς σημαίας τῶν οἱ Μανιάται καὶ ποῖον ἦτο τὸ σύνθημα τῶν πολιορκητῶν ; — Ποῦ καὶ πότε ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς καὶ μετὰ τίνων ; — Τί ἐφώναζεν ὁ λαός ; — Πρὸς τί ὠμοίαζε ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ;

§ 44. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — Πολεμικὸν αὐτοῦ σχέδιον.

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦτο υἱὸς τοῦ κλέφτου Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη. Ἡ μήτηρ του παρακολουθοῦσα τὸν σύζυγόν της, τὸν ὁποῖον κατεδίωκον οἱ Τούρκοι, ἐγέννησε τὸν Θεόδωρον κάτωθεν ἐνὸς δένδρου ἐπὶ τινοῦ ὄρους τῆς Μεσοσηρίας τῷ 1770. Ὅτε οἱ Τούρκοι ἐφόρευσαν τὸν πατέρα του καὶ πάντα τοὺς συγγενεῖς του, ὁ Θεόδωρος διεσώθη ὡς ἐκ θαύματος μετὰ τῆς μητρὸς του, ἐν ἡλικίᾳ δὲ 15 ἐτῶν ἀνεκρήχθη ἀρχηγὸς τῶν παλληκαριῶν τοῦ πατρὸς του.

Ὁ νεαρὸς κλέφτης καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων περιεπλανᾶτο ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τότε ἔμαθε μετ' ἀκριβείας ὅλας τὰς κορύπτας καὶ τὰ μονοπάτια καὶ τὰς χαράδρας τῆς Πελοποννήσου, προῦμα τὸ ὁποῖον πολὺ ὠφέλησεν αὐτὸν κατόπιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ μυριάς καταδιώξεις καὶ κινδύνους κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅπου κατετάχθη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατόν. Διαπρέπας δ' εἰς πολλὰς κατὰ τῶν Γάλλων μάχας προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ὅτε ἀπεφασίσθη ἡ ἐπανάστασις, ἤλθεν εἰς τὴν Μάνην τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821. Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ ἐθεωρήθη ὡς προάγγελος φοβερᾶς καταγίγδος. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν οἱ μὲν ἄλλοι ὅπλαρχηγοὶ ἐστράφησαν πρὸς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης παραλαβὼν 300 Μανιάτας ἐξεστράτευσεν

Θ. Κολοκοτρώνης.

εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατετρόπωσε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. 500 Τούρκοι ἐπνίγησαν εἰς τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν.

Τὸ πρῶτον τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη διεφημίσθη· ἐπιτὸς δὲ τριῶν ἡμερῶν (29—31 Μαρτ.) προσῆλθον περὶ αὐτὸν περὶ τοὺς 6000 ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσαν καὶ ἄλλους ὅπλαρχηγούς, ἅπαντες ὀπλισμένοι μὲ ὑπόπαιλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Μόλις ὅμως ἐφάνη τὸ τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δύο χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἰππέων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη ὡς νέφος καπνοῦ.

Οἱ ὅπλαρχηγοὶ μείναντες ἄνευ στρατιωτῶν ἀπεφάσιον νὰ ἐπαέλθωσιν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως φρονῶν ὅτι δὲν ἐπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ ὀχυρὰ ἐκεῖνη θέσις, εἶπε μὲ πόνον τῆς καρ-

δίας του. «Δὲν ἴπαγω πουθενά.» Ἄν θέλετε σεῖς, τραβᾶτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν.» Ἄν χαθῶ, κάλλιο γὰ μὲ φᾶν τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου». Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀνεχώρησαν οἰκτιρόντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ δὲ Παπαφλέσσας εἶπεν εἰς ἓνα στρατιώτην· «βρό, μείνε σὺ μαζὶ του συντροφιά ὡς που ναῦρη τοὺς συγγενεῖς του, γὰ γὰ μὴ τὸν φάη κανένας λόκος». Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, μείνας ὀλομόναχος, εἰσηλθε τὴν νύκτα εἰς τι ἐκεῖ ἐκκλησίδιον καὶ ἐνώπιον τῆς Παναγίας προσηυχῆθη ὁ εὐσεβῆς γέρον ἐκ βάρους ψυχῆς ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους του.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνήθροισε πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης περὶ τοὺς 300 ἄνδρας· ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Παπαφλέσσας. Οἱ διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τότε τὸν μὲν Πετρόμπεην γὰ ὀνομάσῃσι γενικὸν ἀρχιστρατήγον ὅλης τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολὴν ἰδίως γὰ φροντίξῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνη γ' ἀνατεθῆ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ πολεμικοῦ αὐτοῦ σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη γὰ κυριευθῆ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἡ ὁποία ἦτο ἔδρα τοῦ πασοῦ τῆς Πελοποννήσου.

Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπρεπε γὰ περιζωσθῆ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἥτις ἔμελλε ὀλίγον κατ' ὀλίγον γὰ περιορίσῃ στενωτέρον τὴν πόλιν, ἕως οὔτου ἡ καταστροφὴ αὐτῆς ἀποβῆ ἀναλόφρευκος.

Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλιέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσιαναν, τὰ Βέροβανα, τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἰδρυσε δὲ τὸ στρατῆγιόν του εἰς τὸ Βαλιέτσι, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ Μαινάλου, ὁπόθεν ὡς ἀετὸς ἠδύνατο γ' ἀτενίσῃ τὴν λείαν

Πετρόμπεης

του. Ἀπὸ τῆς σιγμῆς σιγμῆς ταύτης ἀρχεται τὸ ἀληθὲς ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιορίσθη ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν στρατευμάτων τόσῃν ἐπιρροῇν, ὅσῃν οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν. Εἶχεν ὅμως προτερήματα σπάνια. Εἶχε σῶμα ῥωμαλέον καὶ ἀθλητικόν, κεφαλὴν μεγάλην, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφερε πάντοτε περικεφαλαίαν εἶχε κόμην μακράν, ὀφθαλμοὺς γοργοὺς καὶ ἀστραπηβόλους, ὄφρυς πυκνάς, μέτωπον εὐρύ, φωνὴν βροντώδη ὡς κεραυνός. Γράμματα πολλὰ δὲν ἐγνώριζε. Μόλις ἀνεγίνωσκε καὶ ἔγραφε. Καὶ ὅμως ἐκ παραδόσεως ἐγνώριζε μετ' ἀκριβείας τὴν ἱστορίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἐνεπνέετο ἐκ τῶν κατορθωμάτων τῶν Μαραθωνομάχων ἐφιλοτιμεῖτο δὲ ν' ἀναδειχθῇ εἰς τὰς μάχας ἐφάμιλλος πρὸς τὸν Μιλτιάδην. Ἐγνώριζε κάλλιστα ν' ἀνακαλύπτῃ καὶ νὰ διακρίνῃ τὰς διαθέσεις καὶ τὰς τάσεις τῶν ἀνδρῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἔζη. Συνήθιζε νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς στρατιώτας του: «Ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πάρῃ τὴν ἐπογραφὴν του ὀπίσω». Ἄλλοτε πάλιν διηγείτο ὅτι εἶδε καθ' ὕπνον τὴν Παναγίαν φοροῦσαν λευκὰ ἐνδύματα καὶ τῷ προσέειπεν ὅτι θὰ νικήσωσι νίκην μεγάλην. Μὲ τὴν ἀπλοϊκὴν δὲ ταύτην εὐγλωττίαν καὶ τὴν πίστιν ὑπερῆετι τὸν ἅγιον σκοπὸν τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 45. Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη (12 Μαΐου).

Ὁ Χουροσί, πασοῦς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὗρισκετο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔπεμψε τὸν Μουσταφάμπην μετὰ 3500 Ἀλβανῶν εἰς Πελοπόννησον, ἵνα κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Μουσταφάμπησ διαβάς ἀκωλύτως τὰ σιενὰ τοῦ Μακρονόρουσ κατέβη εἰς Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς Πάτρας· ἐκεῖθεν προήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἐπυρπόλησε τὸ Αἶγιον, διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον, καὶ τῇ 6 Μαΐου ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τρίπολιν.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Μουσταφάμπη κατεπτόησε τοὺς ἐπαναστάτας, δι' ὃ καὶ ἠθέλησεν οὔτις νὰ ὤφεληθῇ ἐκ τῆς ἐνδοικῆς ἐκείνης σιγμῆς. Ὅθεν

τῇ 12 Μαΐου μετὰ 13,000 ἀνδρῶν ἐφόρμησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς τὸ Βαλτέτσι, ἐν ὄλῳ 845, ὑπὸ τὸν Ἥλιον καὶ τὸν Κυριακούλην Μουρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν γενναίως. Μετὰ τριω-
ρὸν μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Χρυσοβιτίου μετὰ 700 ἀν-
δρῶν. Αναβαίνει ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ λόφου, ὅστις καὶ σήμερον ὀνομάζεται
«βουνὸ τοῦ Κολοκοτρώνη», καὶ μὲ τὴν βροντώδη φωνήν του φωνάζει
«Τούρκοι! εἶμαι ἐγὼ ὁ Κολοκοτρώνης· ἔρχομαι νὰ σᾶς ψήσω ζωντανούς!»
Ἡ φωνὴ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐτάραξε τοὺς Τούρκους, οἱ δὲ ἐν Βαλτεσίῳ
λαβόντες θάρρος διὰ φονικωτάτου πυρὸς ἀπόκρούουσι τὰς λυσσώδεις ἐ-
φόδους τῶν Τούρκων.

Μετ' ὀλίγον ἐπέρχεται ἡ νύξ καὶ καταπαύει τὴν μάχην. Τὴν ἐπι-
οῦσαν ἐπαναλαμβάνεται ἡ μάχη σφοδροτέρα· ἔρχεται δ' ἐκ τῆς Πιάνας
καὶ ὁ Πλαπούτσας μετὰ 800 ἀνδρῶν. Οἱ Τούρκοι τεθέντες μεταξὺ δύο
πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν, ἀφήσαντες πλείστους νεκροὺς.
Πᾶσαι αἱ ἀπισκευαὶ καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ δύο τηλεβόλα καὶ πλείστα λά-
φυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν Βαλτεσίῳ πρώτη νίκη τῶν Ἑλλήνων, ἥτις
ἐνέπνευσε τὴν πεποιθήσιν εἰς αὐτοὺς καὶ ἀφήρσεν ὀλοτελῶς τὸν φό-
βον, τὸν ὅποιον εἶχον πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε τυράννους των. Πρὸ τῆς
ἐν Βαλτεσίῳ μάχης οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ ἄκουσμα ὅτι ἔρχονται οἱ Τούρ-
κοι ἐτρέποντο εἰς φυγὴν μετὰ τὴν νικην ὅμως ταύτην ἠρώτων ἀφό-
βως «ποῦ εἶνε οἱ Τούρκοι».

§ 46. Μάχη ἐν Δολιανοῖς (18 Μαΐου).

Ὁ Μουσταφάμπεης ἠθέλησε ν' ἀποπλύνῃ τὸ ἐκ τῆς ἡττης ὄνειδος.
Ἐξ ἡμέρας λοιπὸν μετὰ τὴν ἐν Βαλτεσίῳ μάχην διέταξε 6000 ἄν-
δρας μετὰ δύο τηλεβόλων νὰ προσβάλωσι τοὺς ἐν Βερβαίνοις Ἕλληνας
καὶ ἐκεῖθεν προελαύνοντες νὰ κυριεύσωσι τὸν Μιστροᾶν. Ἀλλ' ὁ Νική-
τας, ἀνεπιῶς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δεξιῶς βραχίων αὐτοῦ, ὅστις εὐρί-
σκετο ἐν Δολιανοῖς μετὰ 200 ἀνδρῶν, ὠχυρωθεὶς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν,
ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους ἐπὶ ἕνδεκα ὥρας διὰ φονικοῦ πυρὸς. Ὅτε δὲ
ἐφθασεν ἐπικουρίᾳ ἐκ Βερβαίνων, ἐξορμήσας ξιφῆρης μετὰ τῶν ἀνδρῶν
του ἔτρεψε τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἀκατάσχετον φυγὴν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ
πυρὸς καὶ τῆς σφαγῆς ἔλαβε τὸ πρῶτον ἤδη τὸ ἐπώνυμον «Τουρκο-
φάγος».

§ 47. Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου).

Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἕλληνες διὰ νέων ὀχρωμάτων ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσήγγιζον πρὸς τὴν Τρίπολιν καὶ κατέστησαν στενωτέραν τὴν ζώνην περὶ αὐτῆς. Ἡ θείσι τῶν πολιορκουμένων ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίστατο δεινοτέρα διὰ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῶν πᾶσα δὲ ἔξοδος ἀπέβη ἐπὶ τέλος ἀδύνατος, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς δεκακισχιλίους. Ἠρχισαν λοιπὸν νὰ σκέπτονται περὶ τῆς σωτηρίας τῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἐξήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ ὄροι, τοὺς ὁποίους προέτειναν οἱ Ἕλληνες, ἐφάνησαν βαρεῖς.

Ἐν τούτοις πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς σιδηρᾶς ἀνάγκης οἱ πολιορκούμενοι ἀπεφάσιον νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Θέλοντες ὁμως οἱ ἀρχηγοὶ νὰ καλύψωσι τὴν εὐθύνην τῶν ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου, προεκάλεσαν ὀχλαγωγίαν. Τῇ 23 Σεπτεμβρίου ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀποτελούμενος ἐκ πειναλέων γυναικῶν καὶ παιδῶν συνηθροίσθη ἐν συλλαλητηρίῳ ἔξωθεν τοῦ διοικητηρίου καὶ μετὰ φωνῶν ἰκέτευε τοὺς ἀρχηγούς νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν. Ἐν ᾧ δ' ἐγένοντο ταῦτα ἐν τῇ πόλει, ὀλίγοι Ἕλληνες ἀναρριχηθέντες ὁ εἰς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἄλλου ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ πηδήσαντες ἐπὶ τὸς ἠνοιξαν τὴν λεγομένην «πύλιν τοῦ Ναυπλίου». Παρενθὺς ὄλος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσώρμησε καὶ ἀγρία σφαγὴ ἐτηκολούθησεν, ἥτις ἦτο οἰονεὶ ἀπάντησις εἰς τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου. Ἀπερίγραπτοι ὠμότητες διεπράχθησαν ἐκ μέρους τῶν νικητῶν. Οὐδεμιᾶς ἡλικίας καὶ οὐδενὸς γένους ἐφείσθησαν οὗτοι. Πανταχοῦ ἐπεζήτητον θύματα. Οὐδεμίᾳ πειθαρχία καὶ τάξει ὑπῆρχεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τὸ ξίφος καὶ τὸ πῦρ ἐνέμετο τὴν πόλιν. Πανταχοθεν ἠκούοντο οἱ δολογμοὶ τῶν ἀποθησκοπόντων. Καὶ αὐτὸς ὁ Κολοκοιτρώνης ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀναλαβὼν, κατὰ προηγουμένην συμφωνίαν, νὰ σώσῃ τοὺς ἀπερχομένους Ἀλβανούς. Ἀπέστειλε τούτοις μετὰ συνοδείας διὰ Καλαβρύτων εἰς Αἴγιον, ὁπόθεν διεπεραιώθησαν εἰς Ἡπειρον, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν 17 κιβώτια περιέχοντα δλόκληρον θησαυρόν.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανástασιν. Ἐν Τριπόλει οἱ Ἕλληνες εὗρον πλοῦσια λάφυρα καὶ ὄπλα, δι' ὧν ὠπλίσθησαν, ἐν ᾧ πρότερον ἔφερον σφενδόνας, ὄπαλα καὶ δρέπανα συνήθως.

Ἀσκήσεις

44. Εἰπέ μοι ὅ,τι γνωρίζεις περὶ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη μέχρι τῆς ἐκ τῶν Ἴονίων νήσων ἐπανάδου αὐτοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον ;—Πῶς ἐθεωρήθη ἡ ἀφίξις τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Πελοπόννησον ;—Ποῖον εἶνε τὸ α' κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν καὶ ποιοὶ προσήλθον πρὸς αὐτὸν μετὰ τοῦτο ;—Ποία σκηνὴ ἔλαβε χώραν μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ ὄπλαρχηγῶν ἐν Καρυταλίῃ ;—Τι ἔκαμε μετ' ὀλίγον ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ὄπλαρχηγῶν ;—Τι ἔκαμον μετ' ὀλίγον οἱ ὄπλαρχηγοὶ καὶ τί συνεφώνησαν μεταξὺ τῶν ;—Ποῖον ἦτο τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ;—Πῶς ἤρχισε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ὁ Κολοκοτρώνης ;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἤσκησεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπὶ τῶν στρατευμάτων του, περὶ τῶν προτερημάτων αὐτοῦ καὶ ὅ,τι ἄλλο γνωρίζεις σχετικὸν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κολοκοτρώνη ;

45-46. Τι ἔκαμεν ὁ Χουροῦτ, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς πορείας τοῦ Μουσταφάμπεη ;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν Βαλτεταίῳ μάχης ;—Ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐν Βαλτεταίῳ μάχη ;— Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν Δολιανοῖς μάχης :

47. Τι γνωρίζεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πολιορκουμένων ἐν Τριπόλει ;—Τι ἐξήγησαν οὗτοι ;—Τι ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλος οἱ πολιορκουόμενοι καὶ πῶς ἠθέλησαν νὰ καλύψωσι τὴν εὐθύνην τῶν ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου ;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ;—Τι γνωρίζεις περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἐν Τριπόλει Ἀλβανῶν ;—Ποῖον καλὸν ἐπέφερον ἡ πτώσις τῆς Τριπόλεως ;

ΤΑ ΕΝ Τῆ ΣΤΕΡΕΑ Ἑλλάδι ΚΑΤΑ ΤΟ Α' ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

§ 48. Ἐξέγερσις Ἀμφίσης, Δωρίδος καὶ Λεβαδείας.— Ἡρωϊκὸς θάνατος Ἀθανασίου Διάκου.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον ἐπανεστάτησε καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Κατὰ πρῶτον ἡ Ἀμφίσσα ὑπὸ τὸν ἀρματωλὸν Πανουργιάν. Οὗτος ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν 60 κλέφτας, εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον, ἐκάλεσε τοὺς προὔχοντας τῆς πόλεως εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ καὶ ἐκεῖ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας (24 Μαρτίου)· πολιορκήσας δ' ἔπειτα τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίσης ἐξηνάγκασε διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς δειψῆς τοὺς ἐν αὐτῷ κεκλεισμένους Τούρκους νὰ παραδοθῶσιν.

Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐπανεστάτησεν ἡ Δωρίς ὑπὸ τὸν Σκαλτοῦν καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατήγγετο ἔκ τινας χωρίου τῆς Δωρίδος, τῆς Ἀρτονίης. Ὅτε ἀκόμη ἦτο μειράκιον, ἔμεινεν ὄρφανὸς πατρός. Ἡ μήτηρ του εἰσήγαγεν αὐτὸν δωδεκαετῆ ὄντα εἰς μοναστήριον, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη διάκονος. Ὁ νεαρὸς ὁμως Διάκος δὲν ἠδύνατο νὰ

ὑποφέρη τὴν τουρκικὴν τυραννίαν διὰ τοῦτο ἔφυγεν ἐκ τοῦ μοναστηρίου, ἐφόρεσε τὴν στολὴν τοῦ κλέφτου, καὶ ἀνέβη εἰς τὰ ὄρη, ἀφ' οὗ προηγουμένως ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ νὰ πολεμήσῃ μέχρι τελευταίας πνοῆς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

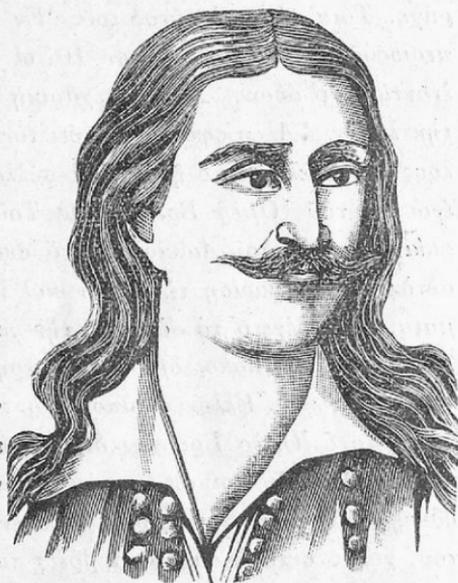
Ἡ ἀνδρεία τοῦ Διάκου ταχέως διεφημίσθη, ὁ δὲ τότε ἀρματωλὸς τῆς Λεβαδείας Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοῦς προσέλαβεν αὐτὸν εἰς τὸ σῶμά του ὡς πρωτοπαλλήκαρον. Ὅτι μετὰ τινα χρόνον ὁ Ὀδυσσεὺς ἤλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ Διάκος ἀντικατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀρματωλικὸν τῆς Λεβαδείας καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ὕψωσεν ἐν αὐτῇ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς προεῖπομεν, πολιορκήσας δὲ τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι μετὰ δύο ἡμέρας. Μετ' ὀλίγον ἄπασα ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς ἐδούλοκετο εἰς τὰ ὄπλα.

Ὁ Χουροῖτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, ἐν ᾧ ἐπολέμει εἰς τὰ Ἰωάννινα κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐπεμφε κατ' αὐτῆς τὸν Ὁμέρ Βριώνην μετὰ 9,000 πεζῶν καὶ ἵππέων.

Ὁ Διάκος μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Πανουργιᾶ καὶ Ἀνοβουνιώτου κατέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέ-

σεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη πρὸς τὴν Φωκίδα. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιᾶς καὶ ὁ Ἀνοβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν γεφυρὰν τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ), οὐχὶ μακρὰν τῶν Θερμοπυλῶν, μετὰ 400 ἀνδρῶν.

Ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐπελθὼν μετὰ πολλῆς πεζικῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἄνδρας τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Ἀνοβουνιώτου· ἔπειτα δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου, καθὼς εἶδον τὴν πολυπληθεῆ στρατιὰν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη πλη-

Ἀθανάσιος Διάκος

σιάζουσαν, κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἐτράπησαν εἰς φουγὴν, ἔμειναν δὲ 40 παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Καὶ φαίνεται τρόπον τινα ὅτι ἡ ἀνάμνησις δισχίλιων ἐτῶν δόξης ἐνέπνεεν εἰς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους ἄνδρας τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιζητήσωσιν ὠραῖον θάνατον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἠγιάσθη ὑπὸ τοῦ Λεωνίδου.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κινδύνου εἰς ἓκ τῶν συντρόφων τοῦ Διάκου ἔφερον εἰς αὐτὸν ἵππον καὶ τὸν παρεκίνηει νὰ φύγῃ. Ἄλλ' ὁ ἥρωσ μεγαλοφρόνως ἀπήρητησεν: «Ὁ Διάκος δὲν φεύγει οὔτε τοὺς συντρόφους του ἀφίνει» καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται ὡς λέων. Τὸ ὄπλον του διεργάγη. Τότε σύρει τὸ ξίφος του. Ἐκ τῶν συντρόφων του πίπτουσιν οἱ περισσότεροι. Μένουσι μόνον 10, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μίαν ὥραν μάχονται ἐναντίον χιλιάδων. Σφαῖρα ἐχθρική θραύει τὸ ξίφος τοῦ Διάκου εἰς τὴν λαβήν. Ἄλλη σφαῖρα θραύει τὸν δεξιὸν αὐτοῦ βραχίονα. Ἐπὶ τέλους περικυκλοῦται ὁ ἥρωσ καὶ συλλαμβάνεται, αἰμόφυτος δὲ σύρεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρ Βριώνη. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγός, θαυμάσας τὴν ὠραῖαν μορφήν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὠραῖόν του παράστημα, προτείνει εἰς αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τῷ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἐὰν ἐδέχεται νὰ ἀρνηθῇ τὴν πίστιν του καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Τούρκους. Ὁ Διάκος ὅμως μὲ ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «ἐγὼ Ἕλληρ γεννήθηκα καὶ Ἕλληρ θ' ἀποθάνω».

Τότε ὁ Ὁμέρ Βριώνης διέταξε νὰ σουβλισθῇ καὶ νὰ ψηθῇ ζωντανός. Ἀπήχθη λοιπὸν εἰς τὴν Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωσ τὸν ὀδυνηρότατον θάνατον, χωρὶς οὔτε ἐν ὄχ! νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός του, χωρὶς οὔτε ἐν δάκρυ νὰ βρέξῃ τοὺς ὀφθαλμούς του (23 Ἀπριλίου 1821). Μόνον δὲ καθ' ἣν στιγμήν ἐσουβλιζέτο, στρέψας τὸ βλέμμα του πρὸς τοὺς χλοερὸς λειμῶνας καὶ τὰ ἀνδισμένα δένδρα εἶπε μετὰ πικρίας, παραπονούμενος διὰ τὸν πρόωρον θάνατόν του.

Γιὰ ἰδῆς καιρὸ τοῦ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουσιν τὰ κλαριά καὶ βγάζει ἡ γῆ χορτάρι.

Ἄλλ' ἀμέσως ἀναλαβὼν τὴν ἀδάμαστον καρτερίαν του καὶ πλήρης πάθους κατὰ τῶν τυράννων τῆς πατρίδος του εἶπεν:

Ἐμέν' ἂν μ' ἐσουδλίσατε, ἕνας γραικὸς ἐχάθη·
ἕς εἶν' καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ καπετὰν Νικήτας·
αὐτοὶ θὰ κάψουν τὴν Τουρκιά κι' ὄλο σας τὸ δοβλετί.

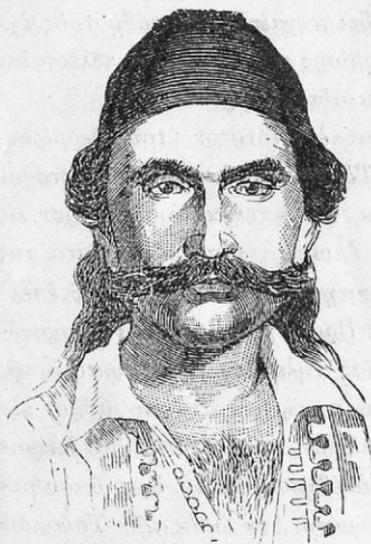
§ 49. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς
(8 Μαΐου 1821).

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρουῦτσου, ἐγεννήθη δ' ἐν Ἰθάκῃ τῷ 1788. Ἀνάδοχος του ἦτο ὁ περιβόητος θαλασσομάχος Λάμπρος Κατσώνης, ὅστις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμηρικοῦ βασιλέως τῆς Ἰθάκῃς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν ἡλικίᾳ 18 ἐτῶν προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸ σῶμα τῶν σωματοφυλάκων του. Ἦτο ὥραϊος τὴν ὄψιν. Εἶχεν ἀνάστημα μέτριον καὶ

ἀρρενωπὸν καὶ ὀφρεῖς δασείας, τὸν μύστακα παχύν, τὸ σιῆθος δασύτριχον, τὸ δὲ βλέμμα δξύ καὶ βλοσυρόν. Ἦτο στρατηγικὸς καὶ πολυμήχανος, ὁμοιάζων κατὰ τοῦτο τὸν ὁμώνυμόν του Ὀμηρικὸν ἥρωα. Ὁ Ἀλῆς ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς ταύτας τοῦ Ὀδυσσεῶς, διώρισεν αὐτὸν ἀρματωλὸν τῆς Λεβαδείας. Ὅτε δὲ ὁ Σουλτᾶνος ἐκέρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἀφήσας ὡς ἀρματωλὸν τῆς Λεβαδείας τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Δὲν ἐπεκαλέσθη ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τὴν τελευταίαν του στιγμὴν ὁ Διάκος ἐκδίκησιν παρὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς. Καθ' ὃν

χρόνον οὗτος ἐπιτεῖν ἡρωικῶς, ὁ Ὀδυσσεὺς εὐρίσκειτο ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ὁ Ὅμηρ Βρωῖνης διαβάς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας διηυθύνειτο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ οὐδὲν κώλυμα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποφασίζει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ. Βλέπων δὲ τὴν στρατηγικὴν σπουδαιότητα τοῦ Χανίου τῆς Γραβιάς εἶπεν εἰς τὰ παλληκάρια του: «αἱ! παιδιὰ, ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἄς πιασθῇ εἰς τὸν χορόν». Ἐκ τῶν 1300 Ἑλλήνων μόνον 118 γενναῖοι ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορόν τοῦτον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου καὶ τραγαροῦντες «κάτω ἔς τοῦ Βάλτου τὰ χω-

Ὀδυσσεὺς

ριά...» εισηλθον εἰς τὸ πλινθόκιστον Χάνι τῆς Γραβιάς, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ταχέως δ' ἐτείχισαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ περιέμενον ἀνυπομόνως τοὺς ἐχθρούς, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ Παπουργιάς καὶ Δουβουρνιώτης κατέλαβον τὰς πέριξ τῆς ὁδοῦ θέσεις.

Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν οἱ Τούρκοι, οἵτινες διεσκόρπισαν τοὺς περὶ τὸν Παπουργιάν καὶ Δουβουρνιώτην ἔπειτα δὲ ὤρμησαν καὶ κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς. Τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς προεπορεύετο ἔφιππος δεοβίσης. Τοῦτον ἐχαιρέτισεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τῆς πολεμιστρᾶς καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν ποῦ πηγαίνει ἐκεῖνος δὲ ἀπήντησεν ὅτι πηγαίνει νὰ σφάξῃ τοὺς ἐχθρούς τοῦ Προφήτου. Πρὶν ὅμως ὁ δεοβίσης τελειώσῃ τὴν τελευταίαν λέξιν, ὁ Ὀδυσσεὺς πυροβολεῖ καὶ ὄπτει αὐτὸν νεκρόν.

Οἱ Τούρκοι μαρινώδες γενόμενοι διὰ τὸν θάνατον τοῦ δεοβίσου, ὤρμησαν ἀκράτητοι κατὰ τοῦ Χανίου. Τὸ πυκνὸν ὅμως καὶ εὐστοχὸν πῦρ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν συντρόφων του σπείρει τὸν ὄλεθρον εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων. Τρεῖς ἐφόδους ἐποίησαν οὗτοι καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἠγναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι κατησχυμένοι. Ἡ νύξ ἐπεληθούσα κατέπλησσε τὴν μάχην. Ὁ Ὀμέρ Βριώνης ἐπιμένων νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι ἔστειλε νὰ φέρωσιν ἐκ Λαμίας τηλεβόλα. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἀνοίξαντες τὴν ἀνατολικὴν θύραν ἐσηλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ ιουρκικῶν πτωμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ἦτο ἐστρωμένος ὁλος ὁ πέριξ τοῦ Χανίου γῶρος, ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, ὅπου μετροθέντες εὐρέθησαν ὀλιγώτεροι κατὰ ἕξ μόνον, ἐν ᾧ ἐκ τῶν Τούρκων ἐφρονεύθησαν πλέον τῶν 400 καὶ ἐλληγώθησαν πολλοὶ περισσότεροι.

Ὁ Ὀμέρ Βριώνης ἤλπιζεν ὅτι ἤθελε διελάσῃ ἀμαχητὶ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς. Ἦδη ὅμως μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν, μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατέλαβε τὴν Δεβάδειαν, τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς τὴν ἡρπαγὴν καὶ εἰς τὰς φλόγας.

§ 50. Ἡ ἐν Βασιλικῶς μάχη (26 Αὐγούστου).

Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν εἰς Λαμίαν δύο νέαι στρατιαί, ἡ μὲν μία ἐκ 2500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ντεμῆρ πασᾶν, ἡ δὲ ἄλλη ὑπὸ τὸν Μπαϊρᾶν πασᾶν, πολὺ μεγαλειτέρα, ἐξ 8000 ἀνδρῶν, ἐρχόμεναι ἀμφότεραι ἐκ

Μακεδονίας. Ἡ δευτέρα ὁμως στρατιά δὲν κατώρθωσε νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Ὁμέρο Βοιώνη.

Ἐνταῦθα ἐγνώσθη ὅτι ὁ Μπαϊράν πασοῦς ἐφθασεν εἰς Λαμίαν, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ἀνοβουνιώτην, τὸν Πανουργιᾶν, καὶ τὸν Γούραν κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀνοβουνιώτου, ὅστις ἐμάντευσεν ὅτι ἐκεῖθεν ἐμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Μπαϊράν. Ὁ Ὀδυσσεὺς εὐρισκόμενος ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἐπρόφρασε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ἐν Βασιλικοῖς συνεκροτήθη μία ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιωμανηγείων μαχῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Τούρκων ἐκ 2000 πεζῶν καὶ ἰππέων προήλασε (25 Αὐγ.) μέχρι τοῦ μέσου τῆς κοιλάδος, τὴν ὁποίαν κατειχον οἱ Ἕλληνες. Φονικὸν ὁμως πῦρ ὑπεδέχθη αὐτὴν ἐκατέρωθεν καὶ ἡ δύναμις ἐκείνη τῶν Τούρκων δεκατισθεῖσα ἐτάπη εἰς ἀκράτητον φυγὴν.

Τὴν ἐπιούσαν (26 Αὐγ.) εἰσύρμησεν εἰς τὴν κοιλάδα πανστρατιᾶ ὁ Μπαϊράν, φιλοτιμούμενος διὰ πάσης θυσίας νὰ διελάσῃ νικηφόρος· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀντίστησαν πεισματωδῶς. Περὶ τὴν Μεσημβριᾶν ἠκούσθη ἡ φωνὴ «ἔρχεται ὁ Ὀδυσσεύς!» καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκπηδήσαντες ξιφῆρεις πανιαχόνθεν ἔτρεψαν εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν τοὺς ἀλαζόνας ἐκείνους ἐχθροὺς καὶ κατεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι βαθείας νυκτός. Ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἐφορεύθησαν περὶ τοὺς 1500, πλείονες δὲ τῶν 100 ἠχμαλωτίσθησαν. Ἀπὸ τηλεβόλα, 800 πολεμικοὶ ἵπποι καὶ ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τοσοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ πανικὸς τῶν Τούρκων, ὥστε τὴν ἐπιούσαν ὁ Μπαϊράν πασοῦς ἐπανῆλθεν ἐσπευσμένως εἰς Λαμίαν, καταλιπὼν πάσας σχεδὸν τὰς ἀποσκευάς, καὶ διαβὰς τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ ἀπέλοψεν αὐτὴν κατόπι, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων.

§ 51. Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ ἐξέγερσις ἐβράδυνεν ὀλίγον. Πρῶτος ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ μῆνα Μάϊου (1821) ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς. Ἀμέσως ἔπειτα ἐπανεστάτησε τὸ Ξηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βόνιτσα, τὸ Ἀργόριον καὶ τὸ Καρπενήσιον.

Ὁ Χουρσίτ μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπέ-

στείλεν ἐξ Ἰωαννίνων τὸν Ἰσμηὴλ πασσᾶν Πλιάσαν μετὰ 1800 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν. Ὁ Πλιάσας ἠγωνίσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἰσκου καὶ τοῦ Γώγου Βακώλα, εἰς δὲ τὸ Κομπότι οἱ Ἀχαρῶνες ὀπλαρχηγοὶ ἐπιπεσόντες ἐνίκησαν αὐτόν.

Ἄδκίθεις.

48. Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Ἀμφίσης, τῆς Δωρίδος καὶ τῆς Λεβαθείας; — Πόθεν κατήγετο ὁ Ἀθανάσιος Διάκος καὶ τί γνωρίζεις περὶ αὐτοῦ; — Ποίον ἀπέστειλε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὁ Χουραϊτ; — Τίνες ἀντετάχθησαν κατὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ ποίας θέσεις κατέλαβον; — Εἰπέ μοι λεπτομερῶς περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ συναφθέντος εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας; — Τί ἐπρότεινε ὁ Ὁμέρ Βριώνης εἰς τὸν Διάκον καὶ τί ἀπήντησεν οὗτος; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διακίου καὶ περὶ τῶν τελευταίων λόγων αὐτοῦ;

49. Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τίς ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ; — Παρὰ τίνι ὑπηρέτησεν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ποῖα προτερήματα εἶχεν; — Ὑπὸ τίνος διωρίσθη ἀρματωλὸς καὶ ποῦ; — Ποῦ εὗρίσκειτο ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅτε ἐπιπτεν ἠρωϊκῶς ὁ Διάκος καὶ τί ἔκαμε μετὰ τοῦτο; — Ποίαν θέσιν κατέλαβεν Ὀδυσσεὺς ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ τί εἶπεν εἰς τὰ παλληκάρια του; — Πόσοι ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ τί ἐτραγῶδουν; — Εἰπέ μοι λεπτομερῶς τὰ περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ συναφθέντος εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς;

50-51. Ποῖαι ἐπικουραὶ ἦλθον εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην καὶ πόθεν; — Τίνες Ἑλλήνες ὀπλαρχηγοὶ προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἔνωσιν τοῦ Μπαϊρᾶν μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ ποίαν θέσιν κατέλαβον; — Ποῦ ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς τότε; — Εἰπέ μοι λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἐν Βασιλικὴς μάχην; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν τῇ θυτικῇ Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως;

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

§ 52. Τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων. — Ἀνδρέας Μιαούλης.
— Τὸ πρῶτον κατὰ θάλασσαν τρόπαιον.

Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπανεσιاتیσθησαν καὶ αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρά καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τοῦτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος. Ἀλλ' εἰς τὰς τελευταίας, προΐόντος τοῦ χρόνου, κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιορίσθη αὕτη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά. Εἰς τὰς τρεῖς δὲ ταύτας νήσους ἀνήκει σύμπασα ἡ τιμὴ τοῦ ὅτι ἀπεφάσισαν ὀριστικῶς τὴν τύχην, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγών.

Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐξώπλισαν αὐταὶ 176 πλοῖα, (92 ἡ Ὑδρα, 44 αἱ Σπέτσαι, καὶ 40 τὰ Ψαρά). Ὁ μεγαλόφρων καὶ φιλόπατρις Ὑδραῖος Δάξαρτος Κουρτουριώτης ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν

του, ἀνερχομένην εἰς 2 ἑκατομμύρια, προσέφερον ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶ-
νος. Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της. Τὰ Ψαρὰ εἶχον
τὸν Ν. Ἀποστόλην, αἱ Σπέτσαι τὸν Γ. Ἀν-
δρουτσοῦν, ἡ δὲ Ὑδρα κατὰ μὲν τὸ πρῶτον
ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε τὸν Ἰάκωβον
Τομπάζην, ἔπειτα δέ, παραιτηθέντος τοῦ
Τομπάζην, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα
νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νή-
σων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἕνα ἀρχιναύαρχον
ὅλου τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγ-
μάτων, ὑπεριτέρα οὔσα πάσης ἄλλης δυνά-
μεως, εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ἐπέβαλλε
τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν
Σπειτῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ὑπειάσσαντο ἐ-
κουσίως εἰς αὐτόν.

Λάζαρος Κουντουριώτης

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μιαούλη τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εἶρε τὸν ἄν-
θρωπὸν του. Ὁ Μιαούλης ἦτο ἀ-
τρόμητος εἰς τοὺς κινδύνους. Διὰ
τοῦ ἀκάμπτου χαρακτῆρός του ἐδά-
μαζε τὰ δυσήνια ναυτικά πλήθη,
διὰ δὲ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς
μεγαλοφυΐας του ὠδήγησε πολλάκις
τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀ-
νενέωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασ-
σαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν
προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπε-
τσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἐπλευ-
σαν μέχρι Χ' οὐ καί, ἀφ' οὗ κατε-
βύθησαν διάφορα πλοῖα, ἐπανήρ-
χοντο εἰς τὰ ἴδια. Τότε ἀνηγγέλθη
ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξέπλευσεν
ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ ἠρωμέ-
νος ἑλληνικὸς στόλος ἔσπευσε πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ.

Ἀνδρέας Μιαούλης

Μία φρεγάτα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, χρησιμεύουσα ὡς προφυλακὸς καὶ φέρουσα 84 τηλεβόλα, ἐφάνη πρώτη, κινουμένη ὡς πλωτὸν ἡφαιστειον. Μόλις ὁμως εἶδε τὸν ἑλληνικὸν στόλον πλέοντα κατ' αὐτῆς, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Τότε οἱ Ἕλληνες ἐπεμφαν κατ' αὐτῆς δύο πυροπολικά τῶν Ψαριανῶν Καλαφάτη καὶ Παπανικολῆ. Τὸ πρῶτον ἀπέτυχε βυθισθέν. Ὁ Παπανικολῆς ὁμως πλησιάσας εἰς τὴν προῶραν τῆς φρεγάτας προσκολλῶ εἰς αὐτὴν τὸν πυροπολικὸν του καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ αἱ φλόγες περιεζύκλωσαν τὸν κολοσσὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὡς φωτεινὸν μετέωρον. Ἄπαν τὸ πλήρωμα ἐκ 1100 ἀνδρῶν κατεποντίσθη. Καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμον ἐπανεπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον· ὁ ὄχλος ὁμως ὁ τουρκικὸς ἐκδικούμενος τὴν καταστροφὴν ταύτην ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἀόπλων κατοίκων τῆς Σμύρνης καὶ τῶν Κυδωνιῶν καὶ ἐπήνεγκεν ἀνηλεῆ σφαγὴν.

§ 53. Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Καλαμῶν συνεκροτήθη κατὰ πρῶτον (28 Μορτίου) ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἀνεκηρύχθη ὁ

Μαυροκορδάτος

Πετρόμπεης. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ ἐν Βερβαίνοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων.

Μετ' ὀλίγον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, πολιτικὸς ἀνὴρ ἐξοχώτατος καὶ διπλωμάτης ἐπιτήδειος. Εἰς

τοῦτον ὁ Ὑψηλάντης ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ διοργανώσῃ πολιτικῶς τὴν

Στερεάν Ἑλλάδα. Πρὸς τοῦτο ἐξήτησεν ὁ Μαυροκορδάτος ὡς βοηθὸν καὶ τὸν φίλον του Θεόδωρον Νέγρη.

Ὁ Μαυροκορδάτος κατήρτισε τὴν «Γερουσίαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος», ἣτις διώρισε δεκαμελὲς συμβούλιον, ὅπως προμηθεύῃ πάντα τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισε τὴν «Γερουσίαν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος», ἣτις ἀνέθηκεν εἰς δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ἣτοι εἰς τὸν περίφημον «Ἄρειον Πάγον» πᾶσαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Τὰ τρία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων πληρεξουσίων συνέστησαν τὴν «πρώτην Ἐθνικὴν Συνέλευσιν», ἣτις συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1821.

Ἡ συνέλευσις αὕτη συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ νέον πολίτευμα καθίστατο τρία πολιτικὰ σώματα α') τὸ Νομοθετικὸν ἢ Βουλευτικὸν ἐξ 70 ἀντιπροσώπων, οὗτος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Δ. Ὑψηλάντης β') τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐκ 5 μελῶν, τοῦ ὁποῖου πρόεδρος ἐγένετο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ γ') τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τοῦ ὁποῖου προήδρευεν ὁ Θεόδωρος Νέγρης.

Ἡ Συνέλευσις κατήργησε τὰ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντιου καθιερωθέντα ἐθνόσημα καὶ ἀντὶ τοῦ φοῖνικος ἐδέχθη ὡς σύμβολον τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς, ἀντὶ δὲ τοῦ μελανοῦ χρώματος τῆς σημαίας τὸ κνανόλεσκον.

Ἄσκήσεις.

52. Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νήσων;—Τίνες νῆσοι ἀπεφάσι-σαν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος;—Πόσα πλοῖα ἐξώπλι-σεν ἡ Ὑδρα, πόσα αἱ Σπέτσαι καὶ πόσα τὰ Φαρά;—Τι γνωρίζεις περὶ Λαζάρου Κουντουριώτου;—Τις ἦτο ναύαρχος τῶν Φαρῶν, τίς τῶν Σπετσῶν καὶ τίς τῆς Ὑδρας;—Τι γνωρίζεις περὶ Μιαούλη;—Ποῖον εἶνε τὸ α' κατὰ θάλασσαν τρόποιον τῶν Ἑλλήνων;—Πῶς ἐξεδικήθη ὁ τουρκικὸς ὄχλος τὴν ἐν τῇ λι-μῆνι τῆς Ἐρεσσοῦ καταστροφὴν τῆς φρεγάτας;

53. Ποῖον πολιτικὸν σῶμα ἰδρῆθη μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Καλαμῶν;—Πότε κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὑπὸ ποίαν ιδιό-τητα καὶ ποίαν ἀρχὴν ἔλαβε;—Τι γνωρίζεις περὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδά-του;—Ποίαν ἐντολὴν ἔδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὁ Ὑψηλάντης καὶ πῶς οὗτος ἐξετέλεσεν αὐτήν;—Τίς καὶ πῶς ὠργάνωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα;—Ποῦ καὶ πότε συνῆλθεν ἡ α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ποῖον πολίτευμα συνέταξεν αὕτη;—Ποῖα ἐθνόσημα κατήργησεν ἡ Συνέλευσις καὶ ἀντ' αὐτῶν ποῖα παρεδέχθη;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1822.

§ 54. Καταστροφή τῆς Χίου.

Ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ταυτοχρόνως ἐξεροράγη καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν καὶ τὰς νήσους, μόνη ἡ Χίος δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἡ νῆσος Χίος, κειμένη ἀπέναντι τῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐθαυμάζετο διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ τὸ ὠραῖόν τῆς κλίμα, ἡ δὲ φιλοπονία καὶ ἡ δραστηριότης τῶν κατοίκων τῆς εἶχε μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς ἀληθῆ παράδεισον.

Ἡ Χίος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρεμίου τοῦ Σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου οἱ κάτοικοι τῆς Χίου οὐδόλως ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοῦναντίον ἡ διοίκησις τῆς νήσου εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς Χριστιανοὺς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φιλήσυχος καὶ ἐμπορικὸς, δὲν ἔλαβον ἀμέσως μέρος εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων. Τὸν Μάρτιον ὅμως τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Δογοθέτης ἀποβίβασθεις εἰς Χίον μετὰ 2500 ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπολιόρησε τὴν τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ τοῦ φρουρίου.

Ὁ Σουλτάνος, οἰε ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου, ἐξεμάνη. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρεμίου ἐφόναζον ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Χίου, οἵτινες κατέστρεψαν τοὺς πλήρεις μαστίχης ὠραίους αὐτῶν κήπους. Στόλος λοιπὸν κραταῖος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ ἐπλενεσε περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς Χίον καὶ ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν πόλιν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς ἀπεβίβασεν 7000 Τούρκους στρατιώτας, οἵτινες διεσκόρπισαν τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡ ἀτυχὴς νῆσος ὑπέστη τρομερὰν ἐκδίκησιν. Ὁ στρατὸς καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀπέναντι ἀσιατικῆς παραλίας ἐπιδραμόντα αἰμοβόρα σίφη, τὰ ὅποια ἐξηρέθιζον ἀδιακόπως οἱ δερβίσαι, διεχύθησαν εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον καὶ τότε ἤρχισεν ἀγρία σφαγὴ κατὰ τῶν ἀθῶων καὶ ἀδυνάτων. Οὐδεὶς τόπος, οὐδεμίαι οἰκίαι, οὐδὲν κρησφύγετον παρέσχεν ἄσυλον εἰς τὰ ἀθῶα ἐκεῖνα θύματα. Πανταχοῦ

σφαγή. Χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παίδων εἶχον καταφύγη εἰς τὸ δυτικὸν ἀκρωτήριον τῆς νήσου καὶ μὲ δακρυβρέκτους ὀφθαλμούς καὶ συντειοιμμένην καρδίαν περιέμενον σσιτηρίαν ἐκ τῶν Ψαρῶν. Οὐδὲν ὅμως πλοῖον ἐφαίνετο. Ἐντὶ τῶν πλοίων ἀπήστρασαν τὰ ξίφη τῶν αἰμοβόρων δημίων. Τὸ ἀκρωτήριον μετεβλήθη εἰς μακελλεῖον. Ἡ θάλασσα εἰς μεγάλην ἔκτασιν κατέστη ἐρυθρὰ ἐκ τοῦ αἵματος.

Τὰ ἀνθρωπόμορφα ἐκεῖνα τέρατα δὲν ἐφείσθησαν οὐδενός τόπου. Καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον καὶ εἰς τὸ βρεφοκομεῖον καὶ εἰς τὸ τυφλοκομεῖον καὶ εἰς τὸ κατάστημα τῶν κωφολάλων εἰσώρμησαν καὶ κατέσφαξαν πάντας τοὺς ἀσθενεῖς ἀνηλεῶς. Μόνον ὁ κάματος ἐπέφερε τὴν κατάπαυσιν τῆς σφαγῆς. Ἐπέδωκε τὰς 30,000 ἐσφάγησαν, πολλοὶ δὲ περισοότεροι ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἐκεῖ, ὅπου πρῶτον ἐβασίλευεν ἡ εὐτυχία, ἐξηπλώθη ἤδη ἡ δυστυχία. Ἡ ὠραία καὶ ἀνθοστόλιτος νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἐρειπίων. Οἱ πρὸ ὀλίγου ἀνθοβολοῦντες κήποι μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων. Ἐκ τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων ἐσώθησαν μόνον 2000 ! Ἀπαισία καὶ φρικώδης εἰκὼν καταστροφῆς, ἣτις ἐγένετο τὴν Μεγάλην ἐβδομάδα, ἦτοι ἔν ἔτος μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Πατριάρχου.

§ 55. Πυρπόλησις τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν τῷ λιμένι τῆς Χίου.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς Χίον κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος ἔνεκεν ὅμως τῶν ἐναντίων ἀνέμων δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, ἀλλὰ προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὐρισκόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν.

Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ῥαμαζανίου καὶ ἐξημέρωνε τὸ Βαϊράμιον τῶν Τούρκων. Τὸ Ῥαμαζάνιον εἶνε θρησκευτικὴ νηστεία τῶν Τούρκων, καθ' ἣν ἐπὶ ἕνα μῆνα τὴν ἡμέραν νηστεύουσι, τὴν δὲ νύκτα παραδίδονται εἰς τὴν κραιπάλην. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Ῥαμαζανίου εἶχε καλέσῃ ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ἡ νύξ ἦτο ζοφερὰ καὶ ἀσέληνος. 3000 Τούρκοι ὀργιστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἡ ὁποία ἀπῆ-

στραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Τὰ τύμπανα, αἱ μουσικαὶ καὶ οἱ ἄγριοι ἀλαλαγμοὶ τῶν δογιαζόντων ἀπετέλουν ἀληθῆς πανδαιμόνιον.

Δύο γενναῖοι πυρποληταὶ Ἕλληνες, ὁ ἐξ Ὑδρου Πιπῖνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κανάρης, κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἀπεφάσισαν

Κανάρης

νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν διὰ τὴν τρομερὰν τῆς Χίου καταστροφὴν. Μέχρι τοῦδε τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη εἰς ὀλίγους ἦτο ἄγνωστόν. Εἰς τὸν μικρόσωμον καὶ ἄσημον ἐκεῖνον ἄνδρα οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐκρύπτετο ἥρωσ. Καὶ ἀληθῶς ὁ Κανάρης ὑπῆρξεν ἀτρόμητος ἥρωσ τῆς θαλάσσης, φοβερὸς πυρπολητὴς, τοῦ ὁποῦ ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμόν ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ Πιπῖνος καὶ ὁ Κανάρης, ἀφ' οὗ ἐκονώνησαν τῶν Ἀρχάντων Μυστηρίων, εἰσῆλθον φαιδροὶ καὶ ἀτρόμητοι μὲ τοὺς ἑργοκινδύνους συντρόφους των εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ ἐξέπλευσαν ἐν καιρῷ νυ-

κτὸς πρὸς τὴν Χίον, ἔτοιμοι νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Αἴφνης εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοῦ κατελήφθησαν ὑπὸ νηρεμίας καὶ εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ τηλεβόλα δύο φρεγατῶν. Τὸ πλήρωμα τοῦ Κανάρη ἐξώρκιζεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω. Ὁ Κανάρης ὁμως ἀπήντησεν «ὄσοι φοβεῖσθε, πέσετε εἰς τὴν θάλασσαν καὶ σωθῆτε κολυμβῶντες· ἐγὼ θὰ καύσω τὸν καπετὰν πασσᾶν». Τὸ πλήρωμα ἐσιώπησε. Τέλος μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους εἰσῆλθον ἀπαρατήρητοι εἰς τὸ στενὸν τῆς Χίου.

Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑποναραρχίδα, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη ὁμως τὸ πυρπολικὸν ὡς μελανὴ σκιά διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ὡς προείπομεν, ὑπῆρχε πανδαιμόνιον. Ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς προσεκόλλησε τὸ πυρπολικὸν του εἰς τὴν πλευρὰν

τῆς ναυαρχίδος καὶ ἤγραφεν αὐτὸ ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ, ὠθούμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἀνέμου, περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Τελευταῖος ἐπήδησεν ὁ Κανάρης ἐκ τοῦ καιομένου πυρπολικοῦ καὶ ἀνέκραξε: «νά, παληότουρκοι, ώραία φωτοχουσία διὰ τὸ μπαϊράμι σας». Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἡφαιστειον. Αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τῶν Τούρκων ἀνεμιγνύοντο μὲ τὸν συριγμὸν τῶν φλογῶν καὶ μὲ τὸν τριγμὸν τῶν καιομένων ξύλων. Οἱ σφαγεῖς τῆς Χίου ἔτρεχον πανταχοῦ ζητοῦντες τὴν σωτηρίαν· ἀλλὰ πανταχοῦ εὗρισκον τὸν θάνατον, διότι εὗρισκοντο ἐντὸς πυρίνου δυκτίου. Ἠρχισαν νὰ δρίπτωνται εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὰς λέμβους. Ἄλλ' αἱ λέμβοι ἐκ τοῦ βάρους ἀνετρέποντο καὶ ἐβυθίζοντο. Εἰς μίαν ἐκ τῶν λέμβων ἐπέβη καὶ ὁ Καρᾶ Ἀλῆς· ἀλλὰ κεραία καιομένη ἔπληξεν αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ὅτε τὸν ἀπεβίβασαν, ἐξέπνευσε τὴν μυσσάρην ψυχὴν του.

Τὰ πυροβόλα τῆς ναυαρχίδος θερμοαθέντα ἤρχισαν μόνα τῶν νὰ ἐκπυροσοροσιῶσι, πανηγυρίζοντα τρόπον τινὰ καὶ αὐτὰ τὸν θορίαμβον τοῦ Κανάρη. Μετ' ὀλίγον τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυρραϊδαποθήκην καὶ ὅλος ἐκεῖνος ὁ κολοσσὸς ἀντεινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὡς τὸ λαμπρότερον τρόπαιον τοῦ ἤρωος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βραχίων τοῦ Κανάρη παρέδωκεν εἰς τὸν θάνατον 3,000 ἀπίστους. Ὁλόκληρος δὲ ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος ἔκοψε τὰς ἀγκύρας καὶ ἔντρομος κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὁ ἐνδοξος πυρπολητὴς ἐπέστρεφεν εἰς τὰ Ψαρά, ὃ δὲ λαὸς ὑπεδέχθη αὐτὸν μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Κανάρης μὲ τοὺς συντρόφους του γυμνόποδες καὶ ἀσκεπεῖς διηυδύνθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἤραψαν λαμπάδα εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν.

Ὁ Κανάρης, καθὼς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ἄλλα πολλὰ κατορθώματα κατώρθωσε. Τὸ ὄνομά του ὡς φάσμα Ἐρρινὸς πατεδίωνε τοὺς Τούρκους. Καὶ ὅμως ἦτο τόσοσ μειριόφρων, ὥστε οὐδέποτε ὑπερηφανεύθη διὰ τὰ κατορθώματά του· ἀπλῶς ἔλεγεν ὅτι ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ δὲ παγκόσμιος φήμη του ἐφαίνετο τρόπον τινα ὅτι ἐστενοχόρει αὐτόν.

§ 56. Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ.—Δεύτερον ἀνδραγάθημα τοῦ Κανάρη.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασοῦν ἐθεάθη περὶ τὰς ἀρ-

χὰς Σεπτεμβρίου εισπλέον εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον πρὸς τροφοδότησιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀπετελεῖτο δὲ ἐξ 84 πλοίων. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συμποσούμενος εἰς 60 μικρὰ πλοῖα καὶ 10 πυρπολικά, συνεπλάκη πρὸς τὸν τουρκικὸν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν χάριν ἀσφαλείας νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας καὶ νὰ ἐγκαταλίπῃ εἰς τὴν τύχην του τὸ λιμοκτιονοῦν Παλαμήδιον, ὅπερ βραδύτερον (30 Νβρίου) ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ὁ τουρκικὸς στόλος ἀποπλεύσας ἐκ τῆς Σούδας προσωρμίσθη ἕνεκα τρικυμίας μετὰξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος· Δύο πυρπολικά ἐκπλεύσαντα ἐκ Ψαρῶν παρεισέδυσαν μετὰξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τοῦ ἐνὸς πυρπολικοῦ ἤγειτο ὁ Κανάρης, ὅστις κολλήσας αὐτὸ εἰς τὴν ὑποναορχίδα ἐν ὀψῇ ὀφθαλμοῦ ἀνετίναξεν αὐτὴν πυρρίφλεκτον εἰς τὸν ἀέρα. Ἄπαν τὸ πλήρωμα ἐξ 800 ἀνδρῶν ἀπώλεσθη. Τὸ ἕτερον πυρπολικὸν διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βρατσάνου προσεκολλήθη εἰς τὴν ναορχίδα, ἀλλ' ἀπέτυχε. Μόνος ὁ Κανάρης ἦτο ἀναμόρτητος εἰς τὸ εἶδος τοῦτο. Ἦτο ἥρως ἐπιτήδειος νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν τῶν ποιητῶν καὶ ναύτης, τὸν ὁποῖον οἱ ναῦται ὄλου τοῦ κόσμου δὲν θὰ παύσωσιν ποτε νὰ θαυμάζωσιν. Ὁ τουρκικὸς στόλος περίτρομος κόφας τὰς ἀγκύρας κατέφυγεν ἀτάκτως καὶ ἐν σπουδῇ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου εὔρεν ἄσυλον.

Ἀσκήσεις

54. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς τοποθεσίας καὶ περὶ τῶν φυσικῶν καλλωνῶν τῆς Χίου;—Ὑπὸ τὴν προστασίαν τίνος διετέλει ἡ Χίος καὶ διὰ τί;—Μετέσχεν ἡ Χίος ταυτοχρόνως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἢ ὄχι καὶ διατί;—Τίς ἀνεπέτασεν ἐν Χίῳ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πότε;—Ὅποیان ἐντύπωσιν προξένησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ἐπανάστασις τῆς Χίου;—Τίς ἐστάλη κατὰ τῆς Χίου;—Εἰπέ μοι ἐν λεπτομερείᾳ τὰ τῆς κατατρόφῆς τῆς Χίου;—Πόσους κατοίκους εἶχε πρότερον ἡ Χίος καὶ πόσοι ἔμειναν;—Πότε ἐγένεεν ἡ μεγάλη αὕτη καταστροφή;—

55. Πότε ἐπλευσεν εἰς Χίον ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ποῦ προσωρμίσθη καὶ τί ἀπεφάσισαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες;—Εἰς ποίους ἀνστήθη νὰ λάθωσιν ἐκδικήσιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου καὶ κατὰ ποίαν στιγμὴν ἀκριβῶς;—Τί γνωρίζεις περὶ Κανάρη;—Τί ἔκαμον ὁ Πιπίνος καὶ ὁ Κανάρης πρὶν ἐκκινήσωσιν ἐκ Ψαρῶν καὶ τί συνέβη εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν πλοῦν;—Διηγίθητί μοι λεπτομερῶς τὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς ναορχίδος;—Τί ἔκαμεν ὁ Κανάρης μετὰ τοὺς συντρόφους του, ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ψαρά;—Ὑπερφηανεύετο ὁ Κανάρης διὰ τὰ κατορθώματά του;—

56. Εἰπέ μοι περὶ τῆς ναυμαχίας ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου;—Ποῦ κατέπλευσεν ὁ τουρκικὸς στόλος χάριν ἀσφαλείας;—Ποῖον εἶνε τὸ β' ἀνδραγάθημα τοῦ Κανάρη;—Ὅποιος ὡς ἥρως ἦτο ὁ Κανάρης;—Ποῦ κατέφυγεν ὁ τουρκικὸς στόλος;

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

§ 57. Ἡ ἐν Πέτρα μάχη (4^η Ἰουλίου).

Ὁ Χουροῖτ, καταβαλὼν τὸν Ἀλῆ πασσάν, ἐπῆλθεν ἔπειτα μετὰ 14 χιλιάδων Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τοῦ ὁποῖου ἡ φρουρὰ ἀνῆρχετο εἰς 1000 ὀπλοφόρους. Οἱ Σουλιῶται καταλαβόντες τὰ στενὰ ὑπερήσπιζον γενναίως τὴν πατρίδα των μέχρι τοῦ Ἰουνίου. Ὁ Χουροῖτ ἐκπληκτος πρὸ τῆς ἀνδρείας τῶν Σουλιωτῶν ἀνέκραξεν: «Ὁ Θεὸς ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦς Μουσουλμάνους τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τοὺς ῥαγιαδες» ἀγανακτῆσας δὲ διὰ τὴν παρατάσιν τῆς πολιορκίας καὶ ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονὴν ἀπῆλθεν εἰς Λάρισσαν, ἀφ' οὗ ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὅμηρον Βοιωτῆν.

Οἱ Σουλιῶται στεροσόμενοι πολεμοφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐξήτησαν κατ' ἐπανάληψιν βοήθειαν παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Ὅθεν περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου (1822) παραλαβὼν ἐκ Κορίνθου τὸ σῶμα τῶν τακτικῶν ἐκ 350 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Ταρέλλαν, τὸ σῶμα τῶν Ἰονίων ἐκ 300 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Παπᾶν, καὶ τοὺς δύο λόχους τῶν φιλελλήνων ἔφθασεν εἰς Πάτρας. Τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο λόχων τῶν φιλελλήνων ἠγεῖτο ὁ γηραιὸς Πολωνὸς Μιρζεύσκις, ὅστις διήγαγε τὸν βίον του ὅλον εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὑπὸ τὸν μέγαν Ναπολέοντα· τοῦ δὲ ἑτέρου ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ ἀμφοτέροισι δὲ τοὺς λόχους διώκει ὁ Ἰταλὸς Δάνιας. Ὁ δὲ ἐκ Βυρτεμβέργης στρατηγὸς Νόρμαν ἐτάχθη ὡς συνταγματάρχης ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Μαυροκορδάτου.

Ἐκ Πατρῶν ὁ Μαυροκορδάτος παραλαβὼν 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην καὶ 1000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Γιατράκον διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Εἰς τὴν εὐάριθμον ταύτην δύναμιν τοῦ Μαυροκορδάτου συγκατελέχθησαν καὶ ὀλίγοι Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην.

Ὁ Μαυροκορδάτος προαιτέσειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ 500 Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα 7 ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα προμηθεύσῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σούλι· Ἄλλ' ὁ ἥρωες τοῦ Βαλτεσιῶν Κυριακούλης, μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ, περικινκλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων πολεμίων ἔπεσε βληθεὶς εἰς τὴν καρ-

διαν διὰ σφαίρας, ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς.

Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασε μετὰ θλιβερᾶς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι, ὅπου ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων τρέψας αὐτὸ εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος περιέπεσεν ἤδη εἰς δλέθριον σφάλμα. Ἀντὶ τὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἄρτης ἔφοδον ὠφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦναντίον κατέτεμε τὸν στρατὸν του ἤτοι διέταξε τὸν μὲν Μᾶρκον Μπότσαρην νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Πηγάδιων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ 150 ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα· αὐτὸς δὲ (ὁ Μαυροκορδάτος) ἀπῆλθεν εἰς Λαγκάδαν, ἐξ ὧρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, εὐρῶν τὰ Πέντε Πηγάδια κατεἰλημμένα καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ βέροντος τουρκικοῦ στρατοῦ, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3—4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Ἄρτης ὁ Ῥεσιτ πασᾶς ἢ Κιωνιαχῆς μετὰ 6,000 Ἀλβανῶν καὶ προσέβαλε παναχόθεν τοὺς Ἕλληνας, ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας, εἰς τὸ χωρίον Πέτα. Τὸ πρῶτον πῦρ συνοδευόμενον μετ' ἀγρίων ἀλαλαγμῶν ἀφύπνισε τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες παρατάσσονται ἐν σπουδῇ. Ὁ Νόρμαν δίδει τὸ σύνθημα τῆς μάχης «νίκη ἢ θάνατος». Οἱ Ἕλληνες μάχονται γενναίως ἀποκρούοντες μετὰ μεγίστης φθορᾶς τὰ ἐφορμῶντα στίφη τῶν πολεμίων, μάλιστα δὲ οἱ φιλέλληνες, οἵτινες κατεἶχον τὴν ἐπικινδυνωτάτην θέσιν.

Ἄλλ' αἰφνης ἀπὸ τινος λόφου ἐπέπεσεν ἐκ τῶν νώτων καὶ ἐκ τῶν πλαγίων σῶμα ἀλβανικόν. Οἱ Ἕλληνες νομίσαντες ὅτι ἔλαβε χώραν προδοσία ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε ὁ Ῥεσιτ διατάσσει νέαν γενικὴν ἐπίθεσιν, βοηθουμένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ. Οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες περικυκλοῦνται καὶ πίπτουσιν οἱ πλείστοι ἐνδόξως. Πίπτει ἐπὶ σωροῦ πτωμάτων ὁ γηραιὸς Μιρζεύσκης. Πίπτει καὶ ὁ Δάνιας καὶ ὁ Ταρέλλας. Ὁ δὲ Νόρμαν βαρέως τετραυματισμένος φέρεται ἔξω τῆς μάχης. 25 μόνον φιλέλληνες καὶ εὐάριθμοι τακτικοὶ διεσώθησαν μετὰ τοῦ Νόρμαν εἰς Λαγκάδαν λοχιομαχοῦντες. Ὁ Νόρμαν εἶπεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον: «πρίγκιψ, τὸ πᾶν ἀπώλεσαμεν πλὴν τῆς τιμῆς» ἢ

ἢ δὲ ἀπάντησις τοῦ Ἑλλήνος ἀρχιστρατήγου ἦσαν θεομα δάκρυα.

Οὕτω λοιπὸν ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐματαιώθη. Ἄπασα ἡ Ἀσικὴ Ἑλλάς ὑπετάχθη· οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀφ' οὗ ἀντίστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη· ἐγκαταλιπόντες δὲ καὶ πάλιν τὴν γενναίως ὑπερασπισθεῖσαν πατρίδα τῶν μέρους μὲν κατέφυγε μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅπου εὗρεν ἄσυλον, οἱ δὲ λοιποὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἐξηκολούθησαν ἀγωνιζόμενοι καὶ χύνοντες τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

§ 58. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πῦσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιοιταχῆ ἐπῆλθε μετὰ 11,000 ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσυρθῆ ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ τῶν λευάνων τοῦ Πέτα, καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς, ἐν ᾧ ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς τῶν Πατρῶν τὸ ἀπέκλεισεν ἀπὸ θαλάσσης.

Ὁ τοσοῦτον ἀτυχήσας πρὸ μηνῶν Μαυροκορδαῖος ἠτύχησεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ προσφέρῃ μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὁ Μαυροκορδαῖος μείνας μετὰ 600 τὸ πολὺ ἀνδρῶν ἐν Μεσολογγίῳ εἶπε : «δὲν θὰ ἀπέλθω ἐντεῦθεν, ἐν ὅσῳ εἴς καὶ μόνος ἀνὴρ ὑπάσχει πρόθυμος ν' ἀγωνισθῆ». — «Καὶ ἐγὼ» προσέθηκεν ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης.

Τὰ δαχρῶματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια μόλις ἐπῆρκον δι' ἓνα μῆνα. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοὶ ἐπεχείρουν ἀμέσως ἐφοδόν, πιθανώτατα ἦθελον κυριεύσῃ τὸ Μεσολογγιον. Ἄλλ' οὗτοι κατέτριψαν τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς εἰς μικρὰς ἀφίμαχίας· οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐπιτηδείως παρέτειναν τὰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, ὅτε μοῖρα ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμόν, εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασε ἐπικουρίαν 1000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαΐμην, καὶ τὸν Δηλιγιάννην. Τότε οἱ Ἕλληνες διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνη : «ἂν θέλῃς τὸ Μεσολογγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Οἱ Τοῦρκοὶ ἐξεμάνθησαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Μεσολογγιον διὰ νυκτερινῆς ἐφόδου· ὡς κατάλληλον δὲ νύκτα ἐθσώρησαν

τὴν 24—25 Δεκεμβρίου, διε ἤλιπζον οἱ Ἕλληνες, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, ἤθελον ἀφήσῃ ἀφυλάκτους τὰς θέσεις των. Ἄλλ' ἐπεύσθησαν τῶν ἐλπίδων. Οἱ πολιορκούμενοι εἰδοποιηθέντες ἠγρύπνουν ὄπισθεν τοῦ περικειχίσματος· ἀφήσαντες δὲ τὰ ἀλβανικὰ τάγματα νὰ πλησιάσωσι μέχρι βολῆς πιστοστολίου, ἐθέριον ἔπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Ὁ δομὸς χειμῶν, αἱ παντοειδῆς στερήσεις καὶ κακουχίαι καὶ ἡ ἀγγελία διὰ ὅσονοῦπω καταφθάσει ὁ Ὀδυσσεύς, ἠνάγκασαν τοὺς πολεμίους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσι (31 Δεκεμβρίου) διὰ νυκτὸς εἰς τὸ Ἀργίριον. Ἐκεῖθεν προχωρήσαντες ἔπαθον πολλὰς συμφορὰς· 500 ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρῆσαντα Ἀχελῶον, οἱ δὲ λοιποὶ φθάσαντες εἰς Καρβασαράν διεπεραιώθησαν εἰς Πρῆβεξαν ἡμίνεκροι καὶ ὀιγοῦντες ἐκ τοῦ φόβου, τοῦ ψύχους, καὶ τῶν στερήσεων.

Ἄσκήσεις.

Κατὰ τίνων ἐπῆλθεν ὁ Χουρσίτ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ μετὰ πόσων δυνάμεων;—Τί ἔκαμαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην;—Τί εἶπεν ὁ Χουρσίτ βλέπων τὴν ἀνδρείαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τί ἔκαμεν ἐπὶ τέλους οὗτος;—Ὅποια ἤτο ἡ θέσις τῶν Σουλιωτῶν καὶ παρά τίνος ἐζήτησαν οὗτοι βοήθειαν;—Τίς ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου;—Ποίας δυνάμεις εἶχεν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ὁ Μαυροκορδάτος;—Ποῖον προαπέστειλεν ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τί ἔπαθεν οὗτος;—Ποῦ κατὰ πρῶτον ἐνίκησε τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων ὁ Μαυροκορδάτος καὶ εἰς ποῖον δλέθριον σφάλμα περιέπεσεν ἔπειτα;—Διηγῆθητί μοι λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἐν Πέτᾳ μάχην; Μέχρι τίνος ἐποχῆς ἀντέστησαν οἱ Σουλιῶται καὶ τί ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ κάμωσι;

58. Τί ἔκαμεν ὁ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ τὴν πῦσιν τοῦ Σουλίου;—Ποῖος εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Μεσολόγγιον;—Μετὰ πόσων ἀνδρῶν ἔμεινεν ἐν Μεσολυγγίῳ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τί εἶπε;—Τίς ἀπήντησεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ πῶς;—Τί γνωρίζεις περὶ δχυρωμάτων, τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν περίστασιν ταύτην;—Εἰς τί κατέτριψαν τὸν χρόνον οἱ Τούρκοι καὶ τί ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες;—Πότε καὶ πῶς διεκόπησαν αἱ περὶ παροδόσεως τοῦ Μεσολογγίου διαπραγματεύσεις;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς νυκτερινῆς ἐφόδου τῶν Τούρκων;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας καὶ περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Τούρκων;

§ 59. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Ὁ Σουλιᾶνος, ἅμα ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασοῦ, ἔπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Μαχμοῦτ πασοῦν τῆς Δράμας, τὸν κοινῶς ὀνομαζόμενον Δράμαλην, μετὰ 24 χιλ. πεζῶν καὶ 6 χιλ. ἵππέων καὶ ἰκανοῦ πυροβολικοῦ.

Ὁ Δράμαλης ἐξεκίνησεν ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχάς Ἰουλίου, δι-
ἦλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς ν' ἀπαν-
τήσῃ οὐδαμοῦ οὐδὲν ἐμπόδιον. Ληλατήσας δὲ τὴν Ἀττικὴν προὐχώ-
ρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπόρθητα στενὰ τῶν Γερανίων,
ἅτινα εὔρον ἀφρούρητα, ἐπέρασε τὸν Ἰσθμόν, κατεπλημμύρησε μὲ τὰ
στρατεύματά του τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας, καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστορατο-
πέδευσεν ἀκωλύτως ἐν Ἄργει. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἑλ-
ληνας. Ἡ ἐπαναστασις ἐφαίνετο ὅτι ἔπνεε τὰ λοιπὰ. Ἡ ἑλληνικὴ κυ-
βέρνησις, ἥτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἄργος, κατέφυγε
χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνον ὁ πρόεδρος
τοῦ Βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠρηθήη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σω-
τηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας. Προτιροπούμενος νὰ εἰσέλθῃ καὶ αὐτὸς εἰς
μίαν ἐκ τῶν ἡμιολιῶν ὁπῆτησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ φύγῃ, καὶ ὅτι
εἰς ἐκ τῶν συναγωνιστῶν του τῷ εἶπεν ὅτι αὐτὸς θὰ τὸν λάβῃ εἰς τοὺς
ὤμους του, ὁ Ὑψηλάντης ἔδωκε τὴν βαρυσήμαντον ἀπόκρισιν : «τὸ
σαρκίον μου εἶνε πολὺ ἐλαφρόν, ἀλλ' ἡ καρδιά μου εἶνε πολὺ βαρεία».
Ἐμεινε λοιπὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ συναθροίσας 700 ἄνδρας πλήρεις
τόλμης καὶ ἀποφάσεως ἐνίσχυσε τὴν ὄχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, τὴν
ὁποίαν εἶχε προκαταλάβῃ ὁ Μανιάτης Καραγιάννης. Ὁ Δράμαλης περιέ-
ζωσε σιενώτατα τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἡ πιῶσις αὐτῆς ἦτο ἀναπόφευκτος
ἐνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτῆρ τῆς ἐπαναστά-
σεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου
ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιξ καὶ πλῆθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔτρε-
ξεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ἦτο ὁ μόνος ἀνὴρ, ὅστις ἐγνώριζε τὸ μυ-
στήριον νὰ κινή τὰ εὐγενέστερα αἰσθήματα καὶ νὰ σαγηνέῃ τὰς καρ-
δίας καὶ δι' αὐτῶν ἀκόμη τῶν προλήψεων. Δὲν ἤρκειτο νὰ ὀμιλῇ περὶ
πατρίδος, περὶ θρησκείας, περὶ δόξης· ἀλλ' ἐβεβαίουν ὅτι ἀγνία, περιορι-
εῖραι καὶ κόρακες προσνήγγελλον ἀσφαλῆ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δρά-
μαλη. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἐφώναζον πρὸς τοὺς ἄνδρας τῶν : «τρέ-
ξατε, εἰ δὲ μή, θὰ ὑπάγωμεν ἡμεῖς».

Ὁ Κολοκοτρῶνης κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως ἦλθε καὶ ἴδρυσεν τὸ
στρατήγιόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέσνης καὶ διευκόλυνε τὴν λα-
θραίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκρόπολει τοῦ Ἄργους κεκλεισμένων. Μετ'
αὐτοῦ δὲ ἦσαν ὁ Πειρόμπης, ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ἄλλοι.

§ 60. Καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη.

Ὁ Δράμαλης ἐντὸς ὀλίγου περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν. Ὅπως διῆλθεν εὐχερῶς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Τοῦρκος στρατάρχης, τοιοῦτοτρόπως ἐνόμιζεν ὅτι θὰ περιῆγε θριαμβευτικῶς τὴν στρατιάν του καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐφρόντισεν οὐδόλως ν' ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν. Ἄλλ' ἤδη ἡ πείνα ἤρχισε νὰ μαστίξῃ τὸ στρατόπεδόν του.

Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου ὁ Δράμαλης δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθῆσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δ' ἐξήτησε νὰ ξεπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς ἐπρότεινεν ἀμνηστίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν, ὅτε ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει πρὸς αὐτοὺς δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὰς ὁρεωδὲς διόδους, τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσωσιν αὐτόν.

Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἔπεσον εἰς τὴν σιγηθεῖσαν παγίδα. Μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον, ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος νὰ ἀποκόψωσι τὴν πρὸς τὴν Κόρινθον ὑποχωρητικὴν αὐτοῦ γραμμὴν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτὴ, παραλαβὼν περὶ τοὺς διαχιλίους πιστοὺς συντρόφους ἤλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη. Ὅτε ἀνεχώρει ἐκ Μύλων, ὁ Πετρόμπεης χιευαστικῶς εἶπε: «πληγαίνει νὰ γείνη πάλιν κλέφτης ἔς τὰ βουνά». Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν πόσον δῆξυδεργὲς ἦτο τὸ στρατηγικὸν βλέμμα τοῦ κλέφτου ἐκείνου.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωΐαν τῆς 26 Ἰουλίου (1822) ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διενθυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης διὰ νὰ ξεάψῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν στρατιωτῶν του ἀνέβη εἰς τὴν στέγην καλύβης τινὸς καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς καθ' ὃν τρόπον αὐτὸς μόνος ἐγνώριζε νὰ ὀμιλῇ καὶ νὰ συγκινή. Εἶπεν ὅτι ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὸν καθ' ὕπνον ἡ Παργία καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ νικῆσῃσι νί-

κην λαμπροτάτην, ὁμοίαν τῆς ὁποίας οὐδέποτε ἄλλοτε ἐνίκησαν, καὶ ὅτι θὰ πάρωσιν ἄπειρα λάφυρα καὶ θησαυρούς, τοὺς ὁποίους θὰ μοιράσωσι μὲ τὸ φέσι. «Μὴ ἀνησυχεῖτε — εἶπεν εἰς τὸ τέλος — ὁ Θεὸς εἶνε μαζί μας».

Τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ του ὁ Κολοκοτρώνης ἐτοποθέτησεν εἰς τὰ στενὰ τῶν Δεσβεναζίων καὶ εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ ἁγίου Σώστου, αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἀνικάνους κατέλαβε τὸ ἀπέναντι τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὄρος. Ἴνα δὲ καλύψῃ τὸ ὀλιγαριθμὸν τοῦ στρατοῦ του, συνεκέντρωσεν εἰς μέρος ὄρατὸν ὄλους τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἡμίονους καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ πασσάλων σημαίας, μανδύας, φέσια, εἰς τρόπον ὥστε μακρόθεν εὐαίνεται εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς μυρμηκιά στρατιωτῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ φθάσαντες οἱ Τούρκοι δελῆδες (ἵππεις) εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δεσβεναζίων. Οἱ κεκορυμμένοι ἐκεῖ Ἕλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συγχῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἠράγκασαν νὰ τραπῶσιν πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ ἁγίου Σώστου. Τοὺς δελῆδες ἠκολούθουν οἱ πεζοί, οἵτινες ἔρριπτον ὄπλα καὶ σκευὴ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐγίνετο εἰς αὐτοὺς ἐμπόδιον κατὰ τὸν ἀνωφερῆ ἐκεῖνον δρόμον, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ὀπισθεν κατεδίωκον αὐτούς. Ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἁγίου Σώστου, ἐνόμισαν πλέον ὅτι ἦσαν ἔξω τοῦ κινδύνου· ἀλλ' ἐκεῖ περιέμενεν αὐτοὺς τὸ μεγαλείτερον κακόν. Ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὁ Ὑψηλάντης καταλαβόντες προηγουμένως τὸ ὕψωμα ἐπέπεσον αἰφνιδίως κατὰ τῶν Τούρκων καὶ κατέκοψαν αὐτούς. 4,000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύς. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ τῇ φονικῇ ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν Τ ο υ ρ κ ο φ ἄ γ ο ς, ἄπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἀγνανόρους. Ἄν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος ἐλληνικὸς στρατὸς ἐπέπιπεν ἐκ τῶν νώτων, ὅπως εἶχεν εἰδοποιήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀναμφιβόλως δὲ ν θ ἂ ἐ γ λ ὕ τ ω ν ε ν ο ὕ τ ε ἔ ο υ θ ο ὕ ν ι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ Ἕλληνες ἠσυχολήθησαν εἰς τὸ νὰ λεηλατήσωσι τὸ ἐγκαταλειφθὲν στρατοπέδον τοῦ Δράμαλη καὶ τοιουτοτρόπως ὁ Δράμαλης μὲ μικρὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κόρινθον ἄπνους σχεδόν, πεζός, σύρων ὀπισθὲν του τὰ ὄρακῃ τῆς κατεσοχισμένης πλουσίας ἐνδυμασίας του, αὐτὸς ὅστις προ

δλίγων ἀκόμη ἡμερῶν ἐν τῇ λάμπει καὶ τῇ δόξῃ τοῦ θριάμβου ἐπῆλθε ἵνα κατακτήσῃ τὴν Πελοπόννησον!

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατορθῶμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ μὲν ἐλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ δὲ τῶν Πελοποννησίων ὠνομάσθη γέρωσ τοῦ Μωρηᾶ.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην καὶ τὰ ἔλεεινὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐντὸς τῆς Κορίνθου, πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσεά νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῆς πολλῆς του λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψανα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του ὑφιστάμενα παντοειδῆς στερήσεις καὶ δεκατιζόμενα καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν ἀσθενειῶν ἐξήτησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου· ἀλλ' εἰς τὴν Ἀκρότιαν περιζωσθέντα ὑπὸ τῶν Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πειμεζᾶ, καὶ τοῦ Χαραλάμπη ἔπαθον νέας συμφορὰς καὶ μόλις ἐπὶ τέλους κωλύθησαν νὰ σωθῶσιν ἐλάχιστοι ἐπὶ πλοίων, τὰ ὁποῖα προσήγαγεν ὁ πασσᾶς τῶν Πατρῶν Ἰουσοῦφ.

Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῇ 30 Νοεμβρίου, ὡς προείπομεν, ἐκκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμήδιον· μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη διὰ συνθήκης εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἰτς-Καλι) μετὰ τῆς πόλεως.

Ἐσκήσεις

59. Ποῖον ἐπεμφε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁ Σουλτᾶνος ἅμα ἀπηλλάγη ἀπὸ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ;—Πόθεν ἐξεκίνησεν ὁ Δράμαλης καὶ μετὰ πόσων δυνάμεων;—Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὴν πορείαν τοῦ Δράμαλη μέχρι Ἀργους;—Ὅποια ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων τότε ἐν Ἑλλάδι;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν;—Τίς ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως;—Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν;—Ποῦ ἔστησε τὸ στρατήγιόν του ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τίνας ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἦσαν μετ' αὐτοῦ;—Εἰς ποῖον λάθος ὑπέπεσεν ὁ Δράμαλης καὶ τίνας ἦσαν αἱ συνέπειαι τοῦ λάθους τούτου;—

60. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ γρομματέως τοῦ Δράμαλη εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον;—Τίς ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ τί εἶπεν εἰς τὸ συγκροτηθῆν πολεμικὸν συμβούλιον;—Τί ἔκαμεν ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς γνώμης του;—Πότε ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον;—Πῶς ἐξῆψεν ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν στρατιωτῶν του;—Πῶς παρέταξε τὸν στρατόν του ἐν Δερβενακίοις;—Διηγῆθί μοι λεπτομερῶς τὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη ἐν Δερβενακίοις;—Διὰ τίνος ὁδοῦ ὑπεχώρησε τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη;—Ποίαν παραγγελίαν ἔδωκεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὸν ἐν Μύλοις

ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ τί ἔκαμον οἱ Ἕλληνας;—Πῶς ἐφθασεν ὁ Δράμαλης εἰς Κόρινθον;—Τί διωρίσθη μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης καὶ πῶς ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Δράμαλη ἐν Κορίνθῳ, περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καθὼς καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως — 1823.

§ 61. Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων.—Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.

Πᾶσαι αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἀπέτυχον οὐκίρως. Ἦδη ἡ Πύλη ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν νέον πολεμικὸν σχέδιον. Δύο στρατιαὶ ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν ἢ μὲν ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἢ δὲ ἐκ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν δυτικὴν, ἀμφότεραι δὲ ἐνούμεναι περὶ τὴν Ναύπλακτον ἔμελλον νὰ διαπεραιωθῶσι διὰ τοῦ στόλου εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς.

Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσούφ πασῶς Βερκοφτσαλης. Οὗτος προελάσας ἐκ Λαρίσεως περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ σίφη του τὰ ἵππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· ἰδρύσας δὲ τὸ στρατόπεδόν του ἐν Θήβαις, μετέβη ἔπειτα εἰς Ἐββοίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμέρ πασῶ τῆς Καρύστου πρὸς καθυπόταξιν τῆς νήσου, καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιότερα ὅμως ἦτο ἢ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις. Ὁ Μουσταῖ πασῶς τῆς Σκόδρας μετὰ 8000 Τουρκαλβανῶν, τῶν καλουμένων Μιοδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀργάρων εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ 4000 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀχαρναίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῖ, ἀποτελουμένη ἐκ 4000, ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπεην κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενηοῖου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ κανεῖς δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἥρωϊκὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρήγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν τοῦ Σουλίου. Ἦτο υἱὸς τοῦ Κίτσου Μπότσαρη. Ἦτο μειριόφρων καὶ σιωπηλός. Ὁ Μᾶρκος δὲν εἶχε τὸ πολυμήχανον πνεῦμα τοῦ Κολοκοτρώνη,

οὔτε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Καραϊσκάκη· κατὰ τὴν προσω-
πικὴν ὅμως ἀνδρείαν οὐδεὶς ἦτο ἐφάμιλλος πρὸς αὐτόν.

Ἐὖτε ὁ Μάρκος προσέφερε μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα. Ὅτε ὁ
Χουρσίτ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ πασοῦ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου,
ὡς εἶδομεν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ αὐτό, ἐπέπλητε τοὺς Ἀλ-
βανούς ὡς δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους. Τότε γηραιὸς τις Ἀλβανὸς φέρον

Μάρκος Μπότσαρης

χιστρατήγου τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ μεγαλόφρων ὅμως Μάρκος, μὴ
θέλων νὰ κινήσῃ τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, ἠσπάσθη μὲν
τὸ δίπλωμα δεικνύων οὕτω ὅτι ἐσέβετο τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος
του, ἔπειτα ὅμως ἔσχισεν αὐτὸ εἰπὼν : « ὅποιος εἶνε ἄξιος, παίρνει τὸ
δίπλωμα μὲ τὸ σπαθὶ του ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν ».

Τότε ὁ Μάρκος, θέλων ν' ἀναζωπυρρῆσῃ τὸ πεπικνὸς θάρρος τῶν
Ἑλλήνων, προθύμως ἀνέλαβεν αὐτὸς νὰ ἐπιτεθῇ μετὰ 350 Σουλιωτῶν
ἐκ τῆς πεδιάδος κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνομένων ἐχ-
θρῶν, ἐν ᾧ ἕτερον σῶμα Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαρνάνων ἐμελλε ταυτοχρόνως
νὰ ἐφορμῆσῃ ἐκ τῶν ὀρέων. Μάτην ὅμως περιέμενε ὁ Μάρκος μέ-
χρι τῆς ὀρισμένης ὥρας. Ἡ συνδρομὴ, τὴν ὁποίαν τῷ ὑπεσχέθησαν,
οὐδαμοῦ ἐφαίνετο. Τέλος μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀνυπομο-

πολλὰς πληγὰς εἶπε πρὸς τὸν
Χουρσίτ : « ὄχι, αὐθέντα μου·
οἱ Ἀλβανοὶ δὲν εἶνε ἀνάνδροι,
ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σουλιωταὶ εἶνε λε-
οντάρια, ὁ δὲ Μάρκος εἶνε ὁ ἄν-
δρειότερος καπετᾶνος τοῦ καιροῦ
μας ». Ὁ Μάρκος εἰς τὴν ἐν
Πέτα μάχην ἐπολέμησε γενναίως
καὶ κατόπιν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν
Μαυροκορδάτον κυρίως ὠφείλετο
ἡ σωτηρία τοῦ Μεσολογγίου κα-
τὰ τὴν πρώην πολιορκίαν αὐ-
τοῦ.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θέ-
λουσα ν' ἀνταμείψῃ τὰς πρὸς τὴν
πατρίδα ὑπηρεσίας τοῦ Μάρκου,
ἔπεμψεν εἰς αὐτὸν δίπλωμα ἀρ-

νησίαν του, τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου (1823) ἐπιπίπτει αἰφνιδίως μετὰ τῶν πιστῶν συντρόφων του κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν.

Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐξυπνήσαντες περίτρομοι κατέλιπον τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ ὄπλα των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Φοβερὰ σφαγὴ ἐπηκολούθησεν. Ὁ Μᾶρκος, καίτοι ἦτο πληγωμένος εἰς τὸν μηρόν, ἐν τούτοις ἤθελε νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσῃ τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας. Ἀνεροικήθη λοιπὸν ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Οἱ ἐντὸς ὁμως διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦσι καὶ ὀπίπτουσι ἄπνου τὸν Μᾶρκον. Οἱ Σουλιῶται περίλυποι ἔλαβον τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι συναποκομίζοντες ἐπὶ ἡμιόνων πλουσιώτατα λάφυρα τῶν λαφύρων ὁμως τούτων ἤξιζε πολὺ περισσώτερον ὁ Μᾶρκος. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐτόφη μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου ἐθεωρήθη ὡς ἐθνικὴ συμφορὰ καὶ ἐλένηθησαν ἅπαντες οἱ Ἕλληνες.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιωδίται ἐθάψαν τοὺς νεκροὺς των ἀνερχομένους εἰς 800. Μετ' ὀλίγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῆ προὔχώρησαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδικήσιν. Καθ' ὁδὸν ὁ Μουσταῆς ἠρώθη μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη, ἀμφότεροι δὲ ἦλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἐπελθόντος ὁμως τοῦ χειμῶνος καὶ κατατροχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν σιερήσεων, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπῆλθον ὁ μὲν Μουσταῆς εἰς Σκόδραν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βριώνης εἰς Ἄρτιαν.

§ 62. Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ.—Ὁ λόρδος Βύρων.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμὸν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, τὰ δὲ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἠρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαγῶν καὶ ἰδίως ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἠῦξήσαν καὶ ἀνεξωπύρῃσαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἶσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ αὐτῇ συνεστάθησαν διάφοροι εἰσιρεῖαι, αἵτινες ἐπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὄπλα καὶ χρήματα. Πρὸς τοῦτοις δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἴταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἔσπευσαν

νά ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα διὰ τοῦ αἵματός των ὑποστηρίξωσι τὸν ἱερὸν αὐτῆς ἀγῶνα.

Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἐξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἰς τῶν μεγαλοφρεστεύων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων ἔφαλεν ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα τελευταῖον δὲ ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του.

Λόρδος Βύρων

Τῆ 24 Δεκεμβρίου 1823 ἀπεβίβασθη εἰς Μεσολόγγιον. Οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν καὶ τὸν ἐχαιρέτισαν ὡς πολικὸν Μεσοσίαν.

Ὁ Βύρων ἐνεδύθη ἐνδύματα ἑλληνικὰ καὶ ἐγένετο ψυχῇ τε καὶ σώματι Ἕλλην. Ἐπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Εἰργάσθη μετὰ δραστηριότητος καὶ φιλοτιμίας. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδαῖον ὅσα χρήματα εἶχε φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνέλαβε δι' ἐξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος ἐκ 500 Σουλιωτῶν. Ἄλλ' ἢ φθοροῦ μοῖρα ἐστέρησε ταχέως τὴν Ἑλλάδα τοῦ λαμπροῦ τούτου θειοῦ τέκνου της. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1824 ὁ Βύρων ἐξεληθὼν ἐπιππος εἰς περιπατικὸν κατελήφθη ὑπὸ ὀργασμοῦ βρογχίτιδος. Θέλων δὲ νὰ μιμηθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν σκληραγωγίαν ἔμεινε ἐπὶ πολλὴν ὥραν μετὰ τὰ βεβρεγμένα ἐνδύματα καταληφθεὶς ὅμως ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, μετὰ 12 ἡμέρας ἐξέπνευσεν ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλέλληνας ἐν ἡλικίᾳ 37 ἐτῶν. Ὁ νεκρὸς του ἐκηδέυθη μετὰ πάσης ἐπιτημότητος, ἣ δὲ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπένησεν ἐπὶ δεκαεπιτήμηρον.

Ἀσκήσεις.

61. Ποῖον πολεμικὸν σχέδιον ἔθηκεν εἰς ἐνέργειαν ἡ Πύλη κατὰ τὸ γ' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Βερκόφτσαλη;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν προτερημάτων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Χουρσίτ κατὰ τοῦ Βουλίου καὶ περὶ τῶν λόγων γηραιοῦ τινος Ἀλθανοῦ πρὸς τὸν Χουρσίτ;—Ποῦ τὸν εἶδομεν ἕως τῶρα πολεμήσαντα γενναίως τὸν Μάρκον;—Πῶς ἀντήμειψεν ἡ Ἑλλην. κυβέρνησις τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας τοῦ Μάρκου καὶ τί ἔκαμιν εἰς τὴν περίστασιν τούτην ὁ Μάρκος;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐισβολῆς τοῦ Μουσταῆ πασᾶ καὶ τοῦ Ὁμῆρ Βριώνη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα;—Ποῦ κατεσκήνωσεν ἡ ἔμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ καὶ ἐκ πόσων ἀνδρῶν ἀποτελεῖτο αὕτη;—Τί ἔκαμνον οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην;—Τί ἀπεφάσισεν ὁ Μάρκος νὰ κάμῃ καὶ τίνας ὑπεσχέθησαν συνδρομῆν;—Εἰπέ μοι λεπτομερῶς τὰ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Μάρκου κατὰ τῶν ἐν Καρπηνήσιφ Τουρκαλθανῶν;—Εἰπέ μοι περὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Αἰτωλικοῦ;

62. Πῶς διετέθησαν οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀπ' ἀρχῆς;—Τί ἠύξησε καὶ ἀνεζωπύρησε τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθημα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν;—Τί γνωρίζεις περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνικῶν ἐταιρειῶν;—Τί γνωρίζεις περὶ Βύρωνος;—Πότε ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Βύρων καὶ ποῦ ἀπεβιβάσθη καὶ πῶς τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες;—Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὸν Βύρωνα ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1824

§ 63. Ἐμφύλιοι πόλεμοι.—Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεῶς.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθεν ἐν Ἀστρει ἡ β': Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Πειρόμπεη. Οἱ πληρεξούσιοι ὁμῶς αὐτῆς διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, τῆς ὁποίας προῖστατο ὁ Μαυροκορδαῖος. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἕξις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ Βουλευτικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδαῖος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῶσαν ἐκίρυσεν ἑκπρωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξεν ἕτερον Ἐκτελεστικὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, καὶ οὕτω ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφ' οὗ ἐγένοντο ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκρούσεις, καθ' ἃς εὐτυχῶς εἰς μόνον ἔπεσε νεκρὸς, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβὼν ἀμνησίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὀπαδοὺς του.

Ὁ μετ' ἄλλων ὅμως ἐκτραγείς δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πάνος Κολοκοιρώνης, βληθείς ἐξ ἐνέδρας διὰ σφαιράς ἑλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατήρ του, ὁ συντριψας τὰς ὀρδὰς τοῦ Λράμαλη, συντριβείς τὴν πατρικὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνησίαν τῆς κυβερνήσεως. Συλληφθεὶς ὅμως μετ' ἄλλων προζορίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὑδρα μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

Κατόπιν ἡ Κυβέρνησις, τῆς ὁποίας δεξιὸς βραχίον ἦτο ὁ Κωλέτιης, ἐστράφη καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὀδυσσεως, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι δῆθεν εὐρίσκειτο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὀδυσσεως ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλῆκαρόν του, ὁ Γούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γούραν ἐπὶ τῇ ὑπόσχεσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῆ. Ὁ Γούρας ὅμως παραβὰς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιάς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνεγερθέντα πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωας ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφρονεύθη κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ πύργου. Οἱ δολοφόνοι θέλοντες νὰ καλύψωσι τὸ βδελυρὸν ἀνοσιούργημα των, διέδωκαν ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς κατέπεσε καὶ ἐφρονεύθη.

§ 64. Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου.

Ὁ Σουλτᾶνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων νὰ καταβάλλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπαναστάσιν, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῆ πρὸ τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ· ἵνα δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἐσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, ἀνέθηκε τὴν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰβραῆμ καὶ διώρισεν αὐτὸν διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Κρήτη εἶχεν ἐπαναστατήσῃ συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ὡς προείπομεν. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 ὁ Σουλτᾶνος ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου· κατὰ Ἰούνιον δὲ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Χασᾶν πασσᾶς ἀπεστά-

λη μετὰ στρατοῦ πρὸς καθυπόταξιν τῆς νήσου. Τὰ τέως νικηφόρα σίφη τῶν Κρητῶν διεσκορπίσθησαν διὰ τῶν λογχῶν τῶν τακτικῶν στρατευμάτων. Ὁ Χασάν πασσᾶς λαβὼν ἐπανειλημμένως ἐπικουρίας προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Ἀνεκδιήγητα δὲ εἶνε τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ πολυπαθῆς αὕτη νῆσος ὑπὸ τῶν αἰγυπιακῶν ὀρδῶν. Δισχίλιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες κατέφυγον εἰς τὴ σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μαλᾶτον, τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλου, καὶ ἐπὶ 15 ἡμέρας ἀπέκρουον ἐξορωμένως τὰς μανιώδεις ἐφόδους τῶν πολεμίων. Τέλος ἐκλιπόντων τῶν πολεμοφοδίων καὶ πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς δίψης ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἀγρίως ἐσφάγησαν, οἱ δὲ ἱερεῖς δεθέντες δι' ἀλύσεως ὡς κτήνη ἐρρίφθησαν ἐπὶ μεγάλῃς πυρᾶς καὶ ἐκάησαν ζῶντες· ἐκ δὲ τῶν γυναικῶν αἱ μὲν πρεσβύτεραι ἐλακπατήθησαν ὑπὸ τῶν ἰππέων καὶ ἐφρονεύθησαν, αἱ δὲ νεώτεροι ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης κατ' ἀρχὰς εἶχε πέμψη ὡς διοικητὴν τῆς Κρήτης τὸν Ἀφεντιούλην. Πρὸς τοῦτον ὅμως περιτῆλθον εἰς ἔριδας οἱ πολεμικοὶ κάτοικοι τῶν Δευκῶν Ὀρέων Σφακιανοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἀνεκλήθη. Διάδοχος δὲ αὐτοῦ ἐσιάλη ὁ ἐξ Ὑδρας Ἐμμανουὴλ Τομπάζης.

Ὁ Τομπάζης ἀποβίβασθεις μετὰ 15 τηλεβόλων καὶ 1500 περίπου στρατιωτῶν ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέλαβεν οὗτος τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Τομπάζης ἀντὶ νὰ σπεύσῃ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰ ἄλλα φρούρια ἀπώλεσε πολὺτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίας συζητήσεις περὶ πολιτεύματος. Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς προσλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἐκτακτικὸν δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν πασσᾶ ἀπέστειλε (Μάρτ. 1824) τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης.

Ὁ Χουσεῖν μπέης πολὺ δραστηριώτερος καὶ θηριωδέστερος τοῦ Χασάν, λαβὼν ἐπικουρίας ἀλλεπαλλήλους ἐξ Αἰγύπτου συνεπλήρωσε τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου. Ἀπείρως σπαρακτικὴ ὑπῆρξεν ἡ σκηνή, ἥτις διεδραματίσθη ἐν τινὶ σπηλαίῳ παρὰ τὸ χωρίον Μελιδόνι. 370 ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδια εἶχον καταφύγη εἰς τὸ εἰρημένον σπήλαιον. Ὁ Χουσεῖν ἐπὶ τρεῖς μῆνας προσεπάθει νὰ κυριεύσῃ τὸ σπήλαιον καταπιροβολῶν αὐτὸ διὰ τῶν τηλεβόλων του. Μάτην ὅμως. Οἱ ἐν αὐτῷ κεκλεισμένοι ἀπέκρουον ἐπιτυχῶς πάσας τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ. Τό-

24 9 1920
τε ὁ Χουσεΐν μπέης ἐπενόησε διαβολικὸν σχέδιον. Πρῶτον ἀπέφραξεν ἐντελῶς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου διὰ λίθων καὶ ξύλων καὶ ἔπειτα ἤνοιξεν ἄνωθεν αὐτοῦ ὀπήν ὀλίγας δ' ἐντὸς τῆς ὀπῆς εὐφλέκτους ὕλας, ἦραψεν αὐτάς καὶ οὕτω τὰ ἄθῳα ἐκεῖνα θύματα εἰς ὀλίγας στιγμὰς ἀπέθανον ἐξ ἀσφυξίας.

Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ ἡ μικρὰ νῆσος Κάσσοσ, τῆς ὁποίας οἱ θαλασσοῦοὶ κάτοικοι μετῆροχοντο τὴν πειραιεῖαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνίσχον τὴν κορητικὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς προσομοίσεως τῶν ἐπιτηδείων. Ἐθεωροῦτο δὲ ἡ ὑποταγὴ τῆς Κάσσου ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀσφαλῆ κατοχὴν τῆς Κρήτης καὶ διὰ τὴν καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Χουσεΐν μπέης κατώρθωσε μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Κασσίων ν' ἀποβιβάσῃ εἰς ἀπρόσιτόν τινα λιμένα τῆς νήσου ἰκανὸν στρατόν. Οὕτω κατέλαβε τὰ νῶτα τῶν Κασσίων καὶ ἐξηνάργασεν αὐτοὺς εἰς ὑποταγὴν, μεθ' ἣν ἐπηκολούθησε σφαγὴ ἀνηλεῆς καὶ ἐξανδραποδισμόσ τῶν κατοίκων.

Ἐσκήσεις.

63. Πότε καὶ ποῦ συνῆλθεν ἡ β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τίνος; — Εἰς ποίαν μερίδας διηρέθησαν οἱ πληροξόσοιοι καὶ τίνες πρόσταναντο αὐτῶν; — Τίς ἐκίνει τὸ Ἐκτελεστικόν καὶ τίς διηύθυνε τὸ Βουλευτικόν; — Ποῖον ἐκ τῶν δύο τούτων σωματίων ὑπερίσχυσε καὶ τί προέκυψεν ἐκ τούτου; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ α' ἐμφυλίου πολέμου; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ β' ἐμφυλίου πολέμου; — Τίς ἦτο ὁ δεξιὸς βραχίον τῆς Κυβερνήσεως Κουντουριώτου; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀδυσσεύς.

64. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς παρεμβάσεως τοῦ Μεχμέτ Ἀλή τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα; — Διὰ τίνος μέσου ὁ Σουλτᾶνος κατέστησε προθυμότερον τὸν Μεχμέτ Ἀλήν; — Ποῖον ἀπέστειλεν ὁ Μεχμέτ Ἀλής πρὸς καθυπόταξιν τῆς Κρήτης καὶ τί γνωρίζεις ἐν γένει περὶ τῆς θράσεως αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ; — Τί συνέβη περὶ τὸ Μαλάτον; — Τί γνωρίζεις περὶ Ἀφεντούλη; — Τί γνωρίζεις περὶ Ἐμ. Τομπάζη; — Εἰπέ μοι ἔτι γνωρίζεις περὶ Χουσεΐν μπέη καὶ περὶ τῆς σπαρακτικῆς σκηπῆς τοῦ Μελιδονίου; — Εἰπέ μοι περὶ ὑποταγῆς τῆς Κάσσου;

§ 65. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσσου ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῆται ὡς σοβαρὰ νουθεσία διὰ τοὺς Ἕλληνας; δυστυχῶς ὁμως οὕτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρσαν καὶ ἐξησθένισαν τὸ ἔθνος καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκην ὅλων του τῶν δυνάμεων, ἵνα δυνηθῆ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἄλλ' ἰδοὺ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑλλάς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσεφ πασοᾶν ἐκπλεύσας ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου τῇ 24 Μαρτίου 1824 ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν μόλις κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπεισῶν· δυστυχῶς ὁμως οὐδεμία βοήθεια ἦλθεν. Ἡ μὲν Κυβέρνησις ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους της, οἱ δὲ στόλοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπεισῶν στερούμενοι ἐφοδίων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐλθωσιν εἰς βοήθειαν. Ὅθεν οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσιον ν' ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ δλέθριον σφάλμα νὰ περιορίσωσι τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν καὶ νὰ καταδικάσωσι εἰς ἀοργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφῆρσαν καὶ τὰ πηδάλια.

Ἡ νῆσος περιεζώσθη ὑπὸ 235 τουρκικῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβησαν ἀποβατικὸς στρατὸς ἐκ 14 χιλ. ἀνδρῶν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χοσεφ ἤρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὁποῖον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν ν' ἀποβιβάσωσιν εἰς ἀφρούρητόν τι μέρος πρὸς ἀνατολὰς πολυάριθμα σίφη, ἅτινα βοηθούμενα καὶ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων κατέλαβον τὰ νῶτα τῶν Ψαριανῶν.

Οἱ Ψαριανοὶ αἰφνης εὐρέθησαν μπισαζὺν δύο πυρῶν. Ἐπιειθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν φύρδην μίγδην εἰς τι πυροβολοσιάσιον καὶ ἐκεῖ πλέον ἤρχισεν ἀγὼν ἀπεγνωσμένος. Ἠθέλησαν τότε νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν πυροπολικῶν· ἀλλ' ὡς ἐὰν ἡ τύχη εἶχε συνομόση κατὰ τῶν ταιλαιπύρων τούτων νηιοικτῶν, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, ἤτις τὰ μέγιστα διηυκόλυνε τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων, ἤδη ἠγέρθη σφοδρὸς ἄνεμος, ὅστις παρεκώλυε τὴν ἐνέργειαν τῶν πυροπολικῶν. Οἱ Ψαριανοὶ ἠρωϊκῶς ἀνθιστάμενοι ἀπέκρουσαν τρεῖς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Τελευταῖον δ' ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνευνάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐφορημασάντων βαρβάρων. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διασπαγὴν. Γυναῖκες καὶ παιδιά ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ παραδοθῶσιν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Ἐκ τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν. Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν κατοίκων ἐπὶ 16 πλοίων καὶ 7 πυροπολικῶν.

Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀντίστατο ἀκόμη. Ἦτο δὲ τὸ Παλαιόκαστρον ἀσθενὲς ὀχύρωμα ἐπὶ τῆς ΜΔ ἄκρας τῆς νήσου. Εἰς τοῦτο εἶχον καταφύγη 600 περίπου μαχηταὶ καὶ πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ εὐδαιμόνιοι ἐκεῖνοι ἤρωες ἀπέκρουον τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις 6000 Τούρκων. Ἄφ' οὗ δὲ πλέον ἐξέλιπε καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς, ἐκονώνησαν ἅπαντες τῶν Ἀρχόντων Μυστηρίων καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀποθάνωσι θάνατον ἔνδοξον—τοῦτο μόνον ὑπελείπετο εἰς αὐτούς.— Δισχιλίοι Ἀλβανοὶ εἰσώρμησαν εἰς τὸ ὀχύρωμα. Τότε ὁ Ἀντώνιος Βρατσῶνος, ἄφ' οὗ ἀπεχαιρέτισε τὸν μαχόμενον πατέρα του, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίδος καὶ οἱ τελευταῖοι ἐκεῖνοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρεπια μετὰ δισχιλίων Ἀλβανῶν.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον καταφύγη εἰς τὰ Ψαρὰ τὰ λείψανα τῶν φυγάδων τῶν Κυθωσιῶν, τῆς Σμύρνης, τῆς Χίου καὶ ἄλλων νήσων· ὥστε ὅλος ὁ πλῆθυσμός τῆς νήσου συνεποσοῦτο εἰς 30,000 μετὰ 7,000 Ψαριανῶν. Ἐκ τῶν 7,000 Ψαριανῶν μόνον 3,000 ἐσώθησαν· ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17,000 ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν, ἑκατὸν δὲ μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ Χοσρέφ.

Οἱ Ψαριανοὶ λοιπὸν ἀπώλεσαν τὰ πάντα· ἀλλ' ἔμεινεν εἰς αὐτούς δόξα ἀθάνατος, τὴν ὁποῖαν κάλλιστα ἀπεικονίζει ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸ ἀκόλουθον ποιήμα του :

Στῶν Ψάρων τὴν ἐλόμανρη βάρχη
περπατῶντας ἡ Δέξα μονάχη,
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
καὶ σὸ χέρι στεφάνι κρατεῖ,
γενομένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια,
πύχχαν μείνη στὴν ἔρημη γῆ.

§ 66. Ναυμαχία περὶ τῆς Σάμου.

Μετὰ τὴν καταστροφήν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ ἐπλευσεν εἰς τὰ πικράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν Σάμον. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Σαχτούρην (τοῦ Μιαούλη κωλυθέντος) καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν, δι' οὗ ὁ Χοσρέφ διενοεῖτο ν' ἀποβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὴν Σάμον. Εἰς τὸ στενὸν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι (ἀπὸ 31 Ἰουλίου μέχρι 5

Αυγούστου), καθ' ὅς διέπρεψαν ὁ Κανάρης, ὁ Ὑδραῖος Βατικιώτης καὶ ὁ Σπεισιώτης Ματρούζος πυρπολήσαντες τρία ἐχθρικά πλοῖα αὐτανδρα. Ὁ Χοσρέφ περιτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασοῦ, ἵνα ἀναμείνη ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

§ 67. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος (29 Αὐγ.).

Μετ' ὀλίγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολυθρῦλητου Ἰβραήμ, ὅστις ἦτο ἀνὴρ γενναῖος, τολμηρὸς, καὶ καρτερικὸς καὶ στρατηγὸς ἐπιτήδειος. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ, οὕτω δὲ ἀπετελέσθη στόλος ἐκ 400 πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα ἔφερον 2500 τηλεβόλα καὶ 50,000 ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὗρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἐλληνικὸν πρὸ τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐξ 80 μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον 850 τηλεβόλα μικρῶς ὀλικῆς καὶ 500 ναύτας, ἐναντῶχει δὲ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης, ὅστις κατέφθασε τῇ 24 Αὐγούστου.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἀλλ' ἔληξεν ἄνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανástασιν ναυμαχιῶν συνεκρούτη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνός (Αὐγούστου). Ἦτο ἀληθὴς γιγαντομαχία, καθ' ἣν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνενέωσε τὸ ἐν Σολαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων του. Ἐν τῇ γιγαντομαχίᾳ ταύτῃ οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν· τὸ τέλος δὲ τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς Τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀνατιναχθεῖσα πυρὶ φλέκτος εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ ἐλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἔσπειρεν ἄνωθεν ναύαγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἠγωνίζοντο νὰ διαρρηξῶσι τὴν γραμμὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ καταστρέψωσι τὴν Σάμον. Ἐπὶ τέλους ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα ἀπεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον μετὰ μικρᾶς τινοῦ μοίρας, ὁ δὲ Ἰβραήμ παραλαβὼν καὶ τὴν μοῖραν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐφιλοτιμήθη νὰ λάβῃ μόνος τὸ γέρας καταστρέφων τὴν Σάμον· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠμποδίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τέλος ἠθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Οἱ Ἕλληνες ὁ-

μως κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Μεγάλου Κάστρου (Ἡρακλείου) τῆς Κρήτης καὶ ἐπήνεγκον εἰς αὐτὸν τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀταξίαν, καὶ ἄλλα μὲν ἐκ τῶν πλοίων του κατέφυγον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἄλλα δὲ εἰς Ῥόδον, ἄλλα δ' ἐξώκειλαν εἰς τὰς ἀκτῆς τῆς Κάσσου καὶ τῆς Κρήτης καὶ ἱκανὰ συνελήφθησαν.

Δυστυχῶς τὰ πληρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔπασχον δεινὰς στεροήσεις, τὰ δὲ σκάφη ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὄχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωρομίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας τῆ 23 Νοεμβρίου 1824.

Ἐδοκίμεις.

65. Ἐνουθετήθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς τύχης τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ;— Ποῖα ἄλλη μεγαλειτέρα συμφορὰ ἐνέσκηψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ;— Πότε ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Φαρῶν ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τίνας ;— Οἱ Ἕλληνες ἐδοκίμθησαν τοὺς Φαριανοὺς ;— Ποῖον οὐδέριον σφάλμα διέπραξαν οἱ Φαριανοί ;— Ὑπὸ πόσων τουρκικῶν πλοίων περιεζώσθη ἡ νῆσος ;— Εἰπέ μοι τὰ τῆς ἀποδόσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ;— Πότε ἠθέλησαν νὰ κάμωσι χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν οἱ Φαριανοί καὶ τί συνέβη τότε ;— Εἰπέ μοι τὰ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ;— Τί ἦτο τὸ Παλαιόκαστρον καὶ τί γνωρίζεις περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ἀγῶνος ;— Πόσοι κάτοικοι ὑπῆρχον εἰς τὰ Φαρά καὶ πόσοι ἐσώθησαν ;— Τίς καὶ διὰ τίνας ἀπεικόνισε τὴν δόξαν τῶν Φαρῶν ;

66—67. Ποῦ ἀπέπλευσεν ὁ Χοσρέφ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Φαρῶν καὶ τί ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ;— Εἰπέ μοι περὶ τῶν ναυμαχιῶν, αἱ ὁποῖαι συνήφθησαν εἰς τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν ;— Ποῖος στόλος ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Χοσρέφ ;— Ὅποιός τις ἦτο ὁ Ἰβραήμ ;— Ποῦ συνηττήθησαν ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς καὶ ἑλληνικὸς στόλος καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ δυνάμεις ἐκατέρωθεν ;— Τίς ἐναυάρχει τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ;— Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος ναυμαχίας ;— Ἐπὶ πόσον χρόνον προσεπάθουν οἱ ἐχθροὶ νὰ διαρρήξωσι τὴν γερμυῆν τῶν Ἑλλήνων καὶ τί ἔκαμον ἐπὶ τέλους ;— Ποῦ ἠθέλησεν ὁ Ἰβραήμ νὰ πλεύσῃ ἕνα διαχειμάσι καὶ τί ἐπαθε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ;— Ποῦ καὶ πότε προσωρομίσθη ὁ Ἰβραήμ ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Πέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1825

§ 63. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἦττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.

Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν προσεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅσως

ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐπομένως οὔτε ἐμερίμνησε περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὅστις μόνος ἠδύνατο ν' ἀντιμετώπιση τὸν κίνδυνον, ἐκρατεῖτο δεσμότης εἰς τὸ ἐν Ὑδρα μονοστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ. Ὄθεν ὁ Ἰμβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ οὐδὲν ἐμπόδιον ἀπεβίβασεν εἰς Μεθώνην 10,000 πεζοὺς καὶ 1000 ἵππους καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν, περιχαρακωθεὶς δ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰμβραήμ εἰς Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὡς κεραινὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἡ Κυβερνήσις. Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἀδιοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ. Ἡ ἐκστρατεία ὁμως αὕτη ὑπῆρξεν οἰκτρὰ παρωδία. Φθάσας εἰς Καλάμας ὁ Κουντουριώτης ἀφῆκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, ὅπως ἄπειρον τοῦ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν.

Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ 5000 περίπου ἀνδρῶν στρατὸν τὸν παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου· ἀλλ' ὁ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾷ ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν.

§ 69. Ἄλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ Ἰβραήμ.—Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων μαθόντες τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Ἰβραήμ εἰς Μεθώνην ἀπέστειλαν τὸν μὲν Μιαούλην εἰς Κρήτην μετὰ 30 πλοίων πολεμικῶν καὶ 7 πυροπολικῶν, τὸν δὲ Ἀνασιάσιον Τσαμαδὸν εἰς Πύλον μετὰ 5 πολεμικῶν πλοίων, καὶ τὸν Γεώργιον Σαχτούρην μετὰ τριῶν μοίρας πρὸς τὸ Αἰγαῖον.

Ὁ Μιαούλης πλέων μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐκπλοὺν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου ἐκ τῆς Σούδας· καταληφθεὶς ὁμως παρὰ τὰ Κύθηρα ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας ἔπαθε μεγάλας ζημίας. Ἐτέρω δὲ μοῖρα τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου ἐξ 90 πλοίων ἐκπλεύσασα ἐκ τῆς Σούδας ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Ναυαρίνου.

Ὁ Ἰβραήμ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου διέταξε τὸν Χουσεῖν μπετήν, τὸν κακὸν δαίμονα τῆς Κρήτης, νὰ προσβάλλῃ τὴν Σφακτηρίαν.

Ἐν τῷ λιμένι τῆς Σφακιτηρίας εὐρίσκοντο τὰ ὑπὸ τὸν Τσαμαδὸν 5 ἑλληρικὰ πολεμικά, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου 800 Ἑλληρες.

Ὁ Χουσεῖν τῇ 26 Ἀπριλίου ἤρξατο νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακιτηρίαν· βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου 4000 Ἀράβων, οἵτινες ἀναρριχηθέντες ὡς αἰλουροὶ ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακιτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἐν τῷ ἀνίσφῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι ἔπεσον ἐνδύξως 350 Ἑλληρες, ἐν οἷς ὁ Τσαμαδὸς, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, καὶ ὁ φιλέλλην Ἰταλὸς Σανταροζᾶς· 250 ἐξωργήθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐσωθήθησαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐχθρῶν ἑλληρικῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐξῆλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ ὁ Μανροκοδάτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ «Ἀσπην», ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ διὰ μέσου 34 αἰγυπτιακῶν πλοίων καὶ νὰ σωθῇ ὡς ἐκ θαύματος. Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισμόν παρεδόθησαν διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ὁ Μιασούλης μαθὼν τὴν πτώσιν τῆς Σφακιτηρίας καὶ τὸν θάνατον τοῦ Τσαμαδοῦ, ἠσθάνθη βαθεῖαν λύπην καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἔστη ἄφωνος· διανοήθη νὰ εἰσπλεύσῃ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐντὸς τῆς Πύλου, ἵνα πυρπολῆσῃ τὸν ἐχθρῶν στόλον, ἀλλ' ἀπειράπη ἀπὸ τῆς παρατόλμου ταύτης ἀποφάσεως. Τότε προέβη εἰς ἄλλην ἐξ ἴσου τολμηρὰν προᾶξιν, εἰσῆλθε δηλ. περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης, ὅπου εὐρίσκοντο 30 αἰγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικά καὶ φορτηγά, καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτά.

Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὐβοίαν συνήρτησε παρὰ τὸν Καφηρέα τὸν Χοσρέφ, συνάψας δὲ πρὸς αὐτὸν ναυμαχίαν ἤρατο περὶ νύκτα νίκην, διασκορπίσας τὸν ἐχθρῶν στόλον καὶ πυρπολῆσας τὴν ναυαρχίδα.

§ 70. Εἰσβολὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.—Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι.—Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα.

Αἱ νῆκαι τοῦ Ἰβραήμ προῦξένησαν βαθυτάτην κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν εἰς πάντας τὴν ἀπελπισίαν. Αἱ λόγχοι καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰγυπτίων ἴσταντο ὡς τείχη ἀπέναντι τῶν ἐπανασιατῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις ὑπέιχουσα εἰς ποταπὰ πάθη ἐκράτει δέσμιον τὸν Κολοκο-

τρώνην και τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς και παρέειδε τὴν πατρίδα ἔρμαιον εἰς τὰς ἀγρίας ὁρδὰς τοῦ Αἰγυπτίου στρατάρχου.

Ὁ Παπαφλέσσας, ὅσους τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν, προῦδὼν τοὺς μεγάλους κινδύνους ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης διαιρέσεως, παρῶτρυνε τὸν Κουντουριώτην νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς δεσμώτας και νὰ κυρύξῃ γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀπεφάσισε δὲ και μόνος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἰβραήμ.

Ὁ Παπαφλέσσας ἦτο ἀνὴρ εἰς τοὺς κινδύνους ἀτρόμητος και πρὸς τὴν δόξαν ἀκάθεκτος. Ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου περὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου ἦλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Μεσσηνίαν και κατέλαβε τὸ ἔκιο τε περιώνυμον καταστὰν Μανιάκι και διέταξε νὰ κατασκευασθῶσιν ἐκ τοῦ προχείρου τρία λίθινα ταμπούρια, ἐτάχθη δὲ αὐτὸς εἰς τὸ μᾶλλον ἐπικίνδυνον.

Παπαφλέσσας

Τῆ 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραήμ ἐπελαύνων μετὰ 6000 ἀνδρῶν. Δυστυχῶς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα ἐγκατέλιπον αὐτόν. Μόλις εἶδον τὰς πεδιάδας και τὰ ὄρη κεκαλυμμένα ὑπὸ τῶν ἀναριθμῆτων σιφῶν τοῦ Ἰβραήμ, κατελήφθησαν ὑπὸ δρίγους και οἱ πλεῖστοι ἐξῆτησαν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἄλλ' ὁ Παπαφλέσσας, ὡς ἄλλος Λεωνίδας, ἔμεινεν ἐκεῖ μετὰ 300 Μεσσηνίων. Ἀντὶ τῆς αἰσχρᾶς φυγῆς προὔτιμησε τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ὑπέμνησε εἰς τοὺς περὶ αὐτόν τὰς νίκας τοῦ Βαλτετοίου και τῶν Δολιανῶν, τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως και τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι και παρῶτρυνεν αὐτοὺς νὰ φανῶσιν ἐφάμιλλοι πρὸς τὸν ἀρχαῖον Λεωνίδα και τοὺς ἄλλους προγόνους.

Και ἀληθῶς ἐκεῖ συνεκροτήθη μία ἐκ τῶν ἡρωικωτάτων και ἐνδοξοτάτων μαχῶν, ἐν πολλοῖς ὁμοίᾳ πρὸς τὴν ἐν Θερμοπύλαις. Τὰ λογοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ἰφώρμησαν και ἐπανειλημμένως ἀπεκρούσθησαν. Τέλος μετὰ τριῶρον φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν προμαχῶνων και τότε ἤρχισεν ἀπεγνωσμένος και διέθρως ἀγῶν ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρ. Οἱ Αἰγύπτιοι προέτειναν τὰς λόγχας, οἱ δὲ Ἕλληνες κατήνεγκον τὰ ξίφη. Ἡ πάλη ὑπῆρξεν ἄνισος κατὰ τὸ ὄπλον

άνισος καὶ κατὰ τὸ πλῆθος. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσον πάντες, Αἰγύπτιοι δὲ διπλάσιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσσα ἀκέφαλος. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰβραήμ εὐρέθη καὶ ἡ κεφαλὴ, ὅλον δὲ τὸ σῶμα μετὰ τῆς κεφαλῆς ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὕτως, ὥστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὄρθιος. Ὁ Ἰβραήμ ἐκτίταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν ἔπειτα δὲ στραφεὶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του εἶπεν «ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος» καὶ ἠσπάσθη τὸν νεκρόν.

§ 71. Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη. — Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Δύο ἡμέρας πρὶν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη εἰς τὸ Μανιάκι θυσία, ἡ Κυβέρνησις υπείκουσα εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἀπηλευθέρωσεν τοὺς ἐν Ὑδρᾷ δεσμώτας καὶ ἐκέρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστρατήγον τῆς Πελοπονηήσου. Καὶ ἀπήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ' αὐτὸν προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναύπλιον ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτός. Εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐπρότεινε νὰ καταστρέψωσιν αὐτοὶ διὰ τῶν ἰδίων τῶν χειρῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς παραδώσεως εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, νὰ κατασκάψωσι δὲ τὴν Τρίπολιν, τὸν παλαιὸν αὐτὸν σ τ α ὕ λ ο ν, καὶ νὰ μὴ ἀφήσωσι μηδὲ φ ω λ ε ἄ ν ὡς καταφύγιον εἰς τὸν Ἰβραήμ οὕτως ὥστε ὁ στρατὸς αὐτοῦ νὰ καταστραφῆ ἐκ τῆς πείνης. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις ἐτρόμαξε πρὸ τῶν τολμηρῶν αὐτῶν μέτρων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφαντάζετο τόσον σπουδαῖον τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μανιακίου ὁ Ἰβραήμ, χωρὶς νὰ χάσῃ σιγμῆν, ἐληλάτησε τὴν Μεσσηρίαν, ἐπυρόλησε τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας, καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ μισθάρων προδοτῶν προήλασεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοπονηήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν ἀλλ' ἀντιτάχθη κατ' αὐτοῦ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ ἡμιτελῆ μέσα, ἅτινα ἐχορήγει εἰς αὐτὸν ἡ Κυβέρνησις.

Ὁ Ἰβραήμ μετὰ 10 χιλιάδων ἀνδρῶν, μετ' ὅλου τοῦ ἱππικοῦ του καὶ μετὰ θρεῖνῶν πυροβόλων κατέλαβε τὴν Πολιανήν, ἔπειτα δὲ προσβαλὼν τὸν παρὰ τὸν Ἀκοβὸν ἐστρατοπεδευμένον Κολοκοτρώνην μετὰ διήμερον λυσσώδη ἀγῶνα ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐντεῦθεν

ὁ Ἰβραῆμ διηυθύνθη ἀκωλύτως πρὸς τὴν Τρίπολιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβε πυροπολουμένην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη (10 Ἰουνίου).

Ἀναπαύσας ὀλίγον τὸν στρατὸν του ἐν μέσῳ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων τῆς Τριπόλεως ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης ἔσπευσε νὰ κατέλθῃ εἰς τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου. Ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους 350 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην παρεκώλυσαν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Ἰβραῆμ καὶ οὕτω ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοῦ τὴν προσωνομίαν τοῦ «ἀητιήτου». Ὁ Ἰβραῆμ δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου, ἀλλὰ πυρπολήσας τὸ Ἄργος ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐδοκίμασε ν' ἀποκλείσῃ τοὺς Αἰγυπτίους ἐν Τριπόλει, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε τοῦτο. Ἐκτοτε ὁ Ἰβραῆμ δὲν ἔπαυεν ἐρημιῶν διὰ πύρρος καὶ διὰ σιδήρου τὴν Πελοπόννησον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον· ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους, ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν καὶ πάντοτε δεκατεῦν αὐτοῦ.

Ἄσκήσεις.

68. Ποῖα μέτρα ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραῆμ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραῆμ εἰς τὴν Πελοπόννησον; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Γ. Κουντουριώτου κατὰ τοῦ Ἰβραῆμ; — Ποῖον ἀφῆκε στρατήγηδον ἐν Καλάμαις ὁ Κουντουριώτης καὶ ποῦ ἀπῆλθεν αὐτός; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς παρὰ τὸ Κρεμμύδι μάχης;

69. Εἰς ποίας ἐνεργείας προέβησαν οἱ πρόκριτοι, ὅτε ἔμαθον τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰβραῆμ εἰς Μεθώνην; — Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας; — Πόσοι Ἕλληνες ἔπεσον ἐν Σφακτηρίᾳ καὶ ποῖοι ἐπιφανεῖς μεταξὺ αὐτῶν; — Τίνες ἐσώθησαν καὶ πῶς; — Τί διενοήθη ὁ Μιαούλης ὅτε ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Τσαμαδοῦ; — Ποῖαν ἐξ ἴσου τολμηρὰν πράξιν ἐξέτελεσεν ὁ Μιαούλης; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς παρὰ τὸν Καφρέα ναυμαχίας;

70. Τί προέβησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ νίκαι τοῦ Ἰβραῆμ καὶ πῶς ἐφέρετο ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις; — Τί προσεῖδεν ὁ Παπαφλέσσας ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διαιρέσεως, καὶ τί παρῴτρυνε τὸν Κουντουριώτην καὶ τί ἀπεφάσισεν ὁ ἴδιος; — Πῶθεν ἐξεκίνησεν ὁ Παπαφλέσσας, ποῦ ἦλθε καὶ ποῖαν θέσιν κατέλαβε καὶ μετὰ πόσων ἀνδρῶν; — Μετὰ πόσων ἀνδρῶν ὁ Ἰβραῆμ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ποῖοι τινες ἐφάνησαν οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα εἰς τὴν περίστασιν ταύτην; — Πόσοι ἔμειναν μετὰ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ πῶς ἐξῆψεν οὗτος τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν; — Διηγῆθητί μοι λεπτομερῶς τὰ τοῦ ἀγῶνος ἐν Μανιακῷ.

71. Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη; — Ποῦ ἦλθεν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπελευθερωθεὶς καὶ τί ἐπρότεινεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν; — Ἐδέχθη ἡ Κυβέρνησις τὰ μέτρα τοῦ Κολοκοτρώνη; — Μετὰ τὴν ἐν Μανιακῷ

μάχην τι ἔκαμεν ὁ Ἰβραήμ καὶ τὶς ἀντετάχθη κατ' αὐτοῦ ; — Εἶπέ μοι ἐν γένει τὰ τῆς α' ἐπιδρομῆς τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ; — Τίς ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ Ἰβραήμ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ ἀητιότητος καὶ ποῦ ; —

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

§ 72. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

(Πρώτη περίοδος).

Τὰ λαμπρὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμ ἀφ' ἑνὸς ηὐχαρίστησαν τὸν σουλιᾶνον Μαχμούτ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ἐκίνησαν τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῆ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του, διώρισε στρατιάρχην τῆς Ῥούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ πατὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἡ δὲ διαταγὴ ἦτο τοιαύτη, ὡς ἐὰν τῷ ἔλεγε σιωπηλῶς: « Ἡ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου ».

Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε μεγίστην στρατηγικὴν σπουδαιότητα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἀπειτέλει τὴν κλεῖδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῆς γεινιάσεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ μὲ τὰς Ἰονίους νήσους.

Ὁ δραστήριος καὶ ἰκανώτατος Κιουταχῆς παραλαβὼν 20 χιλ. Ἀλβανῶν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς 4,000. Ὑπῆρχον δὲ ἐν αὐτῷ προσέτι 12,000 γέροντες, γυναῖκες καὶ παῖδιά.

Ὁ Κιουταχῆς συμπληρώσας τὰ πρὸς πολιορκίαν ὀχυρωματικὰ ἔργα ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν πόλιν. Ἐν τῷ μεταξὺν κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσεφ πασοᾶν, κομίζων ἀφθονα τροφίμα, πολεμφοῦδα καὶ χρήματα, καὶ ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον ὁ Κιουταχῆς, ἐπρότεινε εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὄρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκουόμενοι ἀπῆρησαν οὐκ αἰ κλεῖδες τῆς πόλεως εἶνε κρεμασμένοι εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν καὶ τῇ 16 Ἰουλίου διέταξεν οὗτος γενικὴν ἔφοδον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ ἡ ἔφοδος ὅμως αὕτη καὶ τρεῖς ἕτεροι λυσσώδεις, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι, ἀπεκρούσθησαν, φονευθέντων ὑπερ-χιλίων πολεμίων.

Ἀλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος,

διότι δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτοὺς τροφαὶ εἰμὴ δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας. Ἐὐ-
τυχῶς κατέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μιαούλην ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις συγ-
κορήσας ναυμαχίαν ἐκ παρατάξεως (23 Ἰουλίου) διέσπασε τὸν ἀπο-
κλεισθὲν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον τροφὰς καὶ πολεμφοδία. Ὁ
ἐχθρικός στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταϊνάρου καὶ
εἰσηλθὲν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου ὁ Κανάρης ἐπεχεί-
ρησε νὰ πυρπολήσῃ αὐτόν, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Οἱ πολιορκούμενοι τοσοῦτον
θάρρος ἔλαβον, ὥστε τῇ 25 Ἰουλίου 1000 ἐπίλεκτοι ἔκαμον νυκτερι-
νὴν ἔξοδον ξιφίηρεις καὶ μετὰ τριώρον σφαγὴν ἐπέστρεψαν κομίζοντες
ὄπλα, σημαίας, αἰχμαλώτους καὶ πλεῖστα ἄλλα λάφυρα.

Ὁ ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν καὶ
ἀπόγνωσιν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποιαξίαι καὶ αἱ στεροῆσεις εἶχον ἐλαττώσῃ
τὸν στρατὸν τοῦ κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ χειμὼν. Ἦθελε ν' ἀ-
ναχωρησῇ καὶ ὅμως δὲν εἶτόλμα. Ἐβόμβει εἰς τὰ ὧτὰ τοῦ ἡ διαταγὴ τοῦ
Σουλτάνου «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου». Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ
διαχειμῶσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως, ἀναμένων ἐναγω-
νίως τὸν Χοσρέφ. Καὶ πράγματι ὁ Χοσρέφ δὲν ἐβρόάδυνε νὰ ἐπανέλθῃ
κομίζων ἄφθονα τροφίμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ τῆς πείνης ἀποθνήσκοντα
στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα δὲ θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνοκήφῃ
κατὰ τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ Σουλτάνος ἠγαγκάσθη νὰ κάμῃ καὶ τὴν τελευταίαν θυσίαν τῆς
φιλοτιμίας καὶ τῆς ὑπερηφανίας του παρεκάλεσε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, ὅ-
πως διατάξῃ τὸν υἱὸν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ
μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς ἀκαταβλήτου ἐκείνης πόλεως. Ὁ
δὲ Ἰβραῆμ λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ πατρὸς του ἦλθεν εἰς Μεσο-
λόγγιον μετὰ 10 χιλ. ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ
στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου
1825).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Ἐκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1826.

§ 73. Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσο-
λογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ.

Μόλις ἔφθασεν ὁ Ἰβραῆμ εἰς Μεσολόγγιον ἐκαυχῆθη μετὰ στόμφου

ἔτι ἐντὸς δύο ἑβδομάδων θὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτιν ἐκεῖνον, πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ Κιουταχῆς κατηγάλωσε ὀκτὼ μῆνας καὶ ἔχασε 15 χιλ. περίπου ἄνδρας. Φράκτιν ὁ Ἰβραῆμ ὠνόμαζε περιφρονητικῶς τὰ χαμηλὰ ὄχυράματα τοῦ Μεσολογγίου. Καὶ δὲν ἐκυρίευσεν μὲν τὸν φράκτιν ἐντὸς δύο ἑβδομάδων, ὡς ἐκαυχῆθη ἐν τούτοις ὅμως ἀπὸ τῆς ἀριζέως αὐτοῦ τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται ἐπὶ τὸ χεῖρον.

Ἄφ' οὗ ἀπέκλεισε στενωπὸς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ κανονιοβολισμόν. Αἱ σφαῖραι ἐπιπτον κατὰ τῆς πόλεως ὡς χάλαζα. Οἱ πολιορκούμενοι περιτῆλθον εἰς ἀμυχανίαν ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Καὶ ἴδη παρουσιάζεται ἄλλος ἐχθρὸς ἐπικινδυνότατος, κατὰ τοῦ ὁποίου πᾶν ὄπλον συνσντριβεται καὶ πᾶσα γενναίότης ὑποχωρεῖ, καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτὸς ἦτο ἡ πείνα! Τὸ σιτηρέσιον ἐκάστου στρατιώτου ἠλαττώθη εἰς 50 δράμια καὶ τελευταῖον εἰς 30. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἠπράκτει ἔνεκεν ἐλλείψεως χρημάτων. Καὶ ἠδυνήθη μὲν δι' ἰδιωτικῶν εἰσφορῶν ὁ Μιαούλης νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ τροφοδοτήσῃ τὴν λιμῶντιουσαν φρουράν (9 Ἰανουαρίου)· ἀλλὰ μὲ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ὁ ἀποκλεισμός ἐπαρνήθη, ὁ κανονιοβολισμὸς ἤρχισε καὶ πάλιν φοβερός, ὀκτακισχίλια δὲ σφαῖραι καὶ βόμβαι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὀπιπτόμεναι ἐκάλυψαν δίκην χαλάζης τὰ ἑρείπια τῆς πόλεως (13—15 Ἰανουαρίου).

Τῇ 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραῆμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον. Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς χεῖρας ἐπέπεσον ὡς μαινόμενοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πρὸ τῆς ἀκατασκέτου αὐτῶν ὁρμῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὑποσιάντες μεγάλην φθοράν. Ὁ Ἰβραῆμ διέταξε τὴν φρουράν του νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ νέου. Δις οἱ Αἰγύπτιοι κατέλαβον τὸ ὄχυρον καὶ δις ἐξεβλήθησαν.

Ὁ Κιουταχῆς ἦτο μάστιξ τῶν ἀγώνων τούτων, λαμβάνων λαμπρὰν ἱκανοποίησιν, καὶ ἠρώτησε μάλιστα τὸν ἀντίζηλόν του Ἰβραῆμ μετὰ τινος εἰρωνείας· «ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς ἀκόμη τὴν αὐτὴν ἰδέαν περὶ τοῦ φράκτου τούτου»; Ὁ δὲ Ἰβραῆμ μετ' αἰσχύνης ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ Κιουταχῆ, τὴν ὁποίαν προηγουμένως εἶχε περιφρονήσῃ.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Ἴνα καταστήσῃ στενωπὸν ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκεισμένον ὁ Ἰβραῆμ, κατέλαβε καὶ τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσῃ δύο ρησούδια Βασιλάδιον

καὶ Ντολμῶν. Ἐπειτα ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν ἔνδοξον Κλείσοβαν, ἣν ὑπερήσπιζε δροῦξ μαχητῶν, 131 ἐν ὄλω, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὤρμησε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δισχιλίων Ἀλβανῶν. Ἦναγκάσθη ὁμως μετ' ἐπανελημμένας ἐφόδους νὰ υποχωρήσῃ, ἀφ' οὗ ὑπέστη πολλὰς ζημίας, ἐπληρώθη δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν κνήμην. Κατόπιν ἀμιλλώμενοι οἱ Αἰγύπτιοι ὤρμησαν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν μπέην, τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐκείνου δαίμονος τοῦ Μελιδονίου. Τελευταῖαν οἱ Ἕλληνες ἐξώρμησαν ξιφήρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον ἀρχηγόν των Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ ἐφόνευσαν πλέον τῶν 1000 Αἰγυπτίων καὶ συνέλαβον 12 πλοιάρια, αὐτοὶ δὲ ἀπέβαλον μόνον 35 ἄνδρας.

Δυστυχῶς τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον ἤδη ἐντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικούς καὶ μὲ σκόληκας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν παντοειδῆς θανατηφόροι ἀσθένειαι. Εἶχον κατατῆρη πελιδνοὶ καὶ σκελετώδεις, πραγματικὰ φαντάσματα. Καὶ ὁμως ἄνδρες καὶ γυναῖκες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα. Πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραῆμ ἀπέρριπτον μετ' ἀποστροφῆς. Ὅτε δὲ ἀπώλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἔλαβον τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔξοδον καὶ ξιφήρεις νὰ διασχίσωσι τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν.

§ 74. Ἐξοδος τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου. (10 Ἀπριλίου 1826).

Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ φοβεροῦ δράματος προσήγγιζεν. Ἡ ἔξοδος ὠρίσθη νὰ γείνη τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου. Δυστυχῶς τὸ σχέδιον ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἰβραῆμ ὑπὸ τινος Βουλγάρου αἰτιολόγου. Ὁ Ἰβραῆμ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα. Παρέταξεν ὄλον τὸ πεζικὸν καὶ πυροβολικὸν ὄπισθεν τῶν χαρακωμάτων του. Τὸ ἰππικὸν του παρέταξεν ἐν τῇ πεδιάδι, ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Εἰς δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ ἐτοποθέτησε δισχιλίους Ἀλβανούς.

Τὴν προσδιωρισμένην νύκτα οἱ Ἕλληνες διαιροθέντες εἰς τρία τιμήματα ὑπὸ τὸν Νότιον Μπότσαρην, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Μακροῦν ἀνεμνον μετ' ἀγωνίας τὸ σύνθημα. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ᾧ ἡ σελήνη ἀνέτειλεν ὠχρὰ, ἐδόθη τὸ σύνθημα καὶ πάντες ἐξώρμησαν ξιφήρεις κραυ-

γάζοντες : «ἐμπρός! θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους!». Ἡ πρώτη δομὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος συμπαρασύρουσα ὡς σφοδρὰ καταιγὶς πᾶν τὸ προστυχόν. Οὔτε τὰ γαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν, οὔτε αἱ λόγχοι τῶν Αἰγυπτίων ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαίσιωσι τοὺς ἥρωας ἐκείνους. Ἐπήδων τάφρους καὶ δχυρώματα, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἔντρομοι ἤνοιγον τόπον εἰς τοὺς ἥρωας.

Ἔπισην ὅμως τῆς φρουρᾶς διεδραματίσθη φρικώδης σκηνή. Ἐρχοντο οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς πόλεως, γέροντες μόλις δυνάμενοι νὰ βαδίσωσιν ἕνεκα τοῦ γήρατος καὶ τῆς πείνης, γυναῖκες ἐνδεδυμέναι ἀνδρικά ἐνδύματα καὶ ὀπλισμένα, παῖδιά κρατοῦντα εἰς χεῖρας πιστόλια. Αἶφνης ἠκούσθη—ἄγνωστον πόθεν—ἡ ἀπαισία κραυγὴ «ὀπίσω!». Διὰ μιᾶς ἡμερᾶς θορήνοι καὶ ὀλολυγμοὶ ἠκούσθησαν. Τὸ πλῆθος ἐκεῖνο ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ καὶ συνωστισμῷ μέχρις ἀποπνιγμοῦ ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐν ᾧ ἄλλοι μακρὰν εὐρισκόμενοι καὶ μὴ ἀκούσαντες τὴν κραυγὴν «ὀπίσω», ὠθοῦντο πρὸς τὰ ἔξω συγχρόνως δὲ τὰ σίφη τῶν πολιορκητῶν ἐπέπεσον σφάζοντα καὶ πυρπολοῦντα.

Ἄλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἐπώλουν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των. Ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπέθνησκον μαχόμενοι, ἄλλοι δὲ ἔθαιον πῦρ εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀρεινάζοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ ἥρωϊκὸς γέρον Καρφάλης ἐκλείσθη εἰς τὴν μεγάλην πυριτιδαποθήκην μετὰ πολλῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν, καὶ ὅτε αὕτη ἐπληρώθη ἐχθρῶν, ἐφώναξε : «μνήσθητι ἡμῶν Κύριε», καὶ ἀμέσως ἔθεσε πῦρ. Τρομερὰ ἐκπυροκορότησις ἀντήχησε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια πιστοὶ καὶ ἄπιστοι.

Ὁ ἥλιος τῆς 11 Ἀπριλίου ἐφώτισε τὴν καιομένην πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο ὑπὸ χιλιάδων πτωμάτων. 2,000 Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν· 3,000 ἑλληνικὰς κεφαλὰς ἀπέκοψαν οἱ Αἰγύπτιοι· ὄσους δὲ ἠχμαλώτισαν, ἐπώλησαν ὡς κτήνη.

Ἄλλὰ καὶ τῶν πρώτων ἐξελθόντων ἡ τύχη ὑπῆρξεν ὡσαύτως οἰκτρού. Ὅσοι ἐσώθησαν διασχίσαντες τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς, ἔπεσον μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἱπικὸν τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἐδεκάτισεν αὐτούς· οἱ δὲ ἀπομείναντες δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναπνεύση, ὅτε εὐρέθησαν πρὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ. Ἄλλη καταστροφή ἐκεῖ. Τέλος ἐσώθησαν 1800, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πεινῶντες καὶ ὀίγοῦντες ἐπλανῶντο ἐπὶ ἡμέρας μὴ εὐρισκόντες μήτε καλύβην νὰ κοιμηθῶσι, μήτε ἄρτον ν' ἀνα-

κουφίσωσι τὴν πεινάν των, Μετὰ πολλὰς δὲ κακουχίας ἔφθασαν εἰς Ἄμφισσαν περὶ τοὺς 1300.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἡρωϊκατέρα πτώσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄσκήσεις

72. Πῶς διετέθη ὁ Σουλτᾶνος ἐκ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἰβραήμ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῆς διαταγῆς τοῦ Σουλτᾶνου πρὸς αὐτόν; — Ἐίχε σπουδαιότητα τὸ Μεσολόγγιον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν; — Πότε ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κιουταχῆς καὶ μετὰ πόσου στρατοῦ; — Πόσος πληθυσμὸς εἰσέλασσετο ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου; — Τίς ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης; — Τί ἐπρότεινε ὁ Κιουταχῆς εἰς τοὺς πολιορκουμένους καὶ τι ἀπήντησαν οὗτοι; — Πόσας ἐφόδους ἐπεχείρησεν ὁ Κιουταχῆς κατὰ τῆς πόλεως μετὰ τὴν ἀγέρωχον ἀπάντησιν τῶν πολιορκουμένων; — Ποία ἦτο ἡ ἐν γένει κατάστασις τοῦ Κιουταχῆ καὶ τι ἀπεφάσισεν οὗτος γὰρ κάμῃ; — Ποίαν νέαν ταπεινώσιν ὑπέστη ὁ Σουλτᾶνος πρὸ τοῦ ὑποπελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς μεταβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς Μεσολόγγιον;

73. Τί ἐκαυχῆθη ὁ Ἰβραήμ, μόνις ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγιον; — Τί ἐκάλεσε φράκτιν ὁ Ἰβραήμ; — Ἐξετέλεσεν ὅ,τι ἐκαυχῆθη ὁ Ἰβραήμ; — Ποιὸς νέος καὶ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τῶν πολιορκουμένων ἀνεφάνη; — Πότε ἐπεχείρησεν ὁ Ἰβραήμ γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐφοδὸν καὶ τι γνωρίζεις περὶ αὐτῆς; — Ποίαν ἐρώτησιν ἔκαμε πρὸς τὸν Ἰβραήμ ὁ Κιουταχῆς σχετικῶς πρὸς τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐφόδου; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἀλώσεως Ντολμαῦ, Βασιλαδίου καὶ Κλεισόβης; — Διηγῆθητί μοι λεπτομερῶς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὅποian περιῆλθον οἱ πολιορκούμενοι; — Ποίαν τελευταίαν ἀπόφασιν ἔλαβον οἱ πολιορκούμενοι;

74. Πότε ὤρισθη ἡ ἐξοδός; — Ἔμαθεν ὁ Ἰβραήμ τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου καὶ παρὰ τίνας καὶ ποῖα μέτρα ἔλαβεν; — Εἰς πόσα τμήματα διηρέθησαν οἱ πολιορκούμενοι διὰ τὴν ἐξοδὸν καὶ ὑπὸ ποίους; — Διηγῆθητί μοι τὰ τῆς ἐξόδου λεπτομερῶς; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ γέροντος Καφάλη; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς τύχης τῶν ἐξελεθόντων; — Πόσοι τέλος ἐσώθησαν καὶ ποῦ ἔφθασαν;

§ 75. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Πολιορκία Ἀκροπόλεως. — Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφ' οὗ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἅπανα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπέταξε τὴν Δοκρίδα, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, καὶ τέλος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἄγων 10,000 ἄνδρας, ἀξιόλογον ἰππικὸν καὶ 26 τηλεβόλα. Τῇ 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπι

ἤρχισε νὰ πολιορκῆ στενωῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνης ἐκ-
μάτιζεν ἡ σημαία τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως, καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερῆ-
πιζεν ὁ Γούρας μετὰ 400 ἀνδρῶν.

Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο ὡς σβεσθεῖσα, γενικὴ δὲ ἀπελπισία κατέ-
λαβε τοὺς Ἕλληνας. Τότε τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν
Γεώργιον Καραϊσκάκην καὶ ἡ κοινὴ γνώμη αὐτὸν ὑπεδείκνυεν ὡς τὸν
μόνον ἱκανὸν ν' ἀντιαχθῆ πρὸς τὸν Κιουταχῆν.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης κατήγετο ἐκ τινος χωρίου τῆς Ἀοῆς,
τῆς Σκουλικαργιάς. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ
Ἀλῆ πασοῦ τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις ἠγάπα καὶ ἐξετίμα αὐτὸν διὰ τὰ

Γεώργιος Καραϊσκάκης

σπάνια προτερήματά του. Ὁ Κα-
ραϊσκάκης ἦτο μικροσωμὸς καὶ ἰσ-
χνὸς καὶ εὐκίνητος. Ἦτο ἐνεργητι-
κώτος καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος. Οἱ
ὀφθαλμοὶ του ἐσπινθηροβόλουν ὑ-
ποδηλοῦντες τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ
πνεύματός του. Ὁ Καραϊσκάκης διε-
κρίνετο μὲν ἐπὶ ἐκτάκτῳ ἀνδρείῳ, ἀλλ'
ἦτο αὐθάδης εἰς τοὺς τρόπους καὶ
ἀκόλαστος εἰς τοὺς λόγους. Νεώτατον
ὄντα ὁ Ἀλῆς διέταξε καὶ τὸν ἔ-
στρωσαν εἰς τὴν φάλαγγα καὶ τὸν
ἐρράβδισαν ἀνηλεῶς. Ἄλλοτε πάλιν
ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἀλῆς: «τί θέλεις
νὰ σὲ κάμω, μωρὲ Καραϊσκάκη;»
ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μὲ τὴν συνήθη
ἐλευθεροστομίαν του ἀπήντησεν:
«ἂν μὲ νομίζης ἄξιον δι' ἀφέντην,
κάμε με ἀφέντην ἂν δὲ διὰ χουσμε-
κιάρον (ὑπρέτην), κάμε με χουσμεκιάρον· καὶ ἂν δὲν μὲ νομίζης ἄξιον
διὰ τίποτε, ὄψε με εἰς τὴν λίμνην.»

Ὅτε ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις, ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῶν πρώτων ὑ-
ψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰ Τζουμέρκα τῆς Ἡπείρου, εἰς
δὲ τὴν παρὰ τὸ χωρίον Κομπότι συμπλοκὴν, θελήσας διὰ τρόπον ἀσε-
μνου νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Τούρκους, ἔλαβε βαρεῖαν πληγὴν εἰς τὸν μηρόν

Εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐπηρέτησε πολὺ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτου. Μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅσον περισσό-
τερον ηὔξανοντο τὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅσον περισσότερον ἄφεν-
τος ἐφαίνετο ἡ ὑποταγὴ αὐτῆς ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν θέλησιν τοῦ Κιουτα-
ζή, τόσον ὑπερηφανωτέραν ὕψωνε τὴν κεφαλὴν ὁ Καραϊσκάκης καὶ πρὸς
αὐτὸν ἐστράφησαν, ὡς εἶπομεν, τὰ βλέμματα πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ
παρ' αὐτοῦ ἀνέμενον τὴν σωτηρίαν.

§ 76. Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος.

Ἡ Κυβέρνησις ἐνδίδουσα εἰς τὴν πίεσιν καὶ τὴν βίαν τῆς κοινῆς
γνώμης διώρισε τὸν Καραϊσκάκην ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλά-
δος. Ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅστις ἦτο προσω-
πικὸς ἐχρὸς τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ β' ἐμφυλίου πολέμου,
ἔδειξεν ὑφίστην μεγαλοφροσύνην συγκατεθεὶς εἰς τὸν διορισμὸν αὐτοῦ·
εἶπε μάλιστα τοὺς ἐξῆς θαυμασίους λόγους: «ἄς σωθῆ ἡ πατρίς μου καὶ
ἄς ἀνυψωθῆ ὁ ἐχθρὸς μου». Δίαν δὲ συγκινητικὴ ὑπέηρξεν ἡ σκηρῆ,
ὅτε ὁ Καραϊσκάκης μετέβη εἰς τὸν θαλασσοπυργὸν τοῦ Ναυπλίου διὰ
νὰ λάβῃ διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Ζαΐμης ἐνηγγάλισθη τὸν Κα-
ραϊσκάκην καὶ εἶπε «συμπολιτα, ἄς λημονήσωμεν τὸς ἐχθρας καὶ ἄς
σώσωμεν τὴν πατρίδα μας». Τοιούτους θαυμασίους λόγους εἰς τοὺς ἀρ-
χαίους χρόνους εἶπε καὶ ὁ Ἀριστείδης πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα πρὸ τῆς
ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

Κατὰ τὴν συγκινητικὴν ἐκείνην σκηρῆν ἦτο παρὼν καὶ ὁ Ὑδραῖος
Βασίλειος Μπουντιούρης, ὅστις εἶπε πρὸς τὸν Καραϊσκάκην. «Καραϊσκά-
κη, ἔως τώρα δὲν ἔκαμες, ὅπως ἔπρεπε, τὸ χρέος σου πρὸς τὴν πατρί-
δα. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἐξῆς». «Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι
— ἀπεκρίθη ὁ Καραϊσκάκης. — Ἐγὼ ὅταν θέλω, γίνομαι ἄγγελος, καὶ
ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος. Εἰς τὸ ἐξῆς ἔχω ἀποφασίσῃ νὰ γείνω
ἄγγελος». Καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον του. Ἀπὸ τότε ἤρχισε τὸ βραχὺ μὲν,
ἀλλ' ἐνδοξὸν στάδιον τοῦ Καραϊσκάκη, κατὰ τὸ ὅποιον διέλαμψεν ἡ
στρατηγικὴ αὐτοῦ μεγαλοφυΐα.

§ 77. Μάχη ἐν Χαϊδαρίῳ.—Θάνατος τοῦ Γούρα.—

Ὁ Κριεζώτης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου 1826

ἔφθασε μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου ἠνώθη μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάσσου καὶ Κριζώτου, οἵτινες εἶχον 2,000 ἀιάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος 850 τακτικούς καὶ 70 φιλέλληνας. Ὁ Καραϊσκάκης ἀμέσως ἤλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, δύο ὥρας Β. Δ. μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Κιουταχῆς ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ δυνάμεων ὑπερδιπλασίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον. Ἐπελθούσης ὁμως ἔριδος μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Φαβιέρου περὶ τοῦ πρακτέου, οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον δὲν ὠφελήθησαν τὴν πρώτην ταύτην νίκην, ἀλλὰ καὶ ἠττήθησαν κατὰ τὴν δευτέραν προσβολὴν τοῦ Κιουταχῆ καὶ ὑπεχώρησαν εἰς Ἐλευσίνα (3 Αὐγούστου). Ἐνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαιεν ὁσημέραι λίαν ἀκροσφαλῆς. Ὁ Κιουταχῆς περιέζωσεν αὐτὴν στενῶς. Ἡ φρουρὰ μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦ Χαϊδαρίου ἀπεθαρρύνθη, δι' ὃ καὶ πολλὰ λιποταξίαι ἐγένοντο. Ὁ φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως Γούρας ἠναγκάζετο τὴν νύκτα νὰ διέρχεται διὰ τῶν φυλακῶν καὶ συνεχῶς νὰ πυροβολῆ φωνάζων «εἰς τὰ ὄπλα», ὅπως ἀναγκάζῃ τοὺς Τούρκους ν' ἀγρυπνῶσι καὶ τοιουτοτρόπως ἐμποδίζηται ἡ δραπέτευσις. Νύκτα τινὰ ὁμως (1 Ὀκτ.) ἔπεσε βληθεὶς ὑπὸ τουρκικῆς σφαίρας, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Μακρυγιάννης. Ἀλλ' ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Κιουταχῆ ὅπως κυριεύσῃ τὴν ἀκρόπολιν ἀπέτυχον.

Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρου καὶ ὁ Κριζώτης συνεφώνησαν εἰς τὸ ἐξῆς πολεμικὸν σχέδιον. Ὁ μὲν Καραϊσκάκης διὰ τινος κινήματος πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ ὁ Φαβιέρου διὰ τινος ἀντιπερισπασμοῦ πρὸς τὰς Θήβας νὰ προσελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν. ὁ δὲ Κριζώτης διὰ τῶν ῥείθρων τοῦ Ἰλισσοῦ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε θαυμασίως καὶ ὁ Κριζώτης ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Μόνος ὁ Φαβιέρου ἔσχε πάλιν τὴν αὐτὴν ἀτυχίαν. Οἱ ἄτακτοι ἐγκατέλιπον αὐτὸν καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι τοῦτο ἐγένετο τῇ προτροπῇ τοῦ Καραϊσκάκη, ὠργίσθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μέθανα. Ἦδη ὁ Καραϊσκάκης προβαίνει μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σκηνῆς καὶ προκαλεῖ διὰ τῆς ἀκτινοβολούσης στρατηγητικῆς μεγαλοφυΐας του τὸν θαυμασμόν ἁπάντων.

§ 78. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.— Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχώβης.— Ὁ Φαβιέρος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ ἐξῆς μεγαλοφυῆς στρατηγικὸν σχέδιον, ἡ ἀποκόψη πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὐρισκομένου Κιουταχῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ ἡ ἀναγκάση οὕτω τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἤλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Δομβραϊαν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, τὸν δὲ Κωλέττην ἐπεμψεν, ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται ἔμελλον νὰ καταστῶσι κέντρα πολεμικά.

Ὁ Κιουταχῆς ἐπεμψε κατὰ τοῦ Κωλέττη τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπεην, ὅστις ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέττη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραϊῇ λίαν ὄχυρους πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπιτόγη ἐκ τῆς κικῆς ἀρχῆς. Τοῦναντίον ἐξήστραψε τότε ἐν τῇ διανοίᾳ του νέον μεγαλετηβολώτερον σχέδιον, τοῦτ' ἔστι νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ νικητοῦ τῆς Ἀταλάντης, ὅστις διηυθύνετο εἰς τὴν Ἀμφισσαν διὰ νὰ σώσῃ τοὺς ἐν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Ἀνοβουνιώτου καὶ τοῦ Πανουργιᾶ πολιορκουμένους Τούρκους. Ἀμέσως λοιπὸν ὁ Ἕλλην στρατάρχης εὐρισκόμενος ἐν Διστόμῳ προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 500 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιπαθῶσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ὁ ἀγέρωχος νικητὴς τοῦ Κωλέττη μετὰ 2,500 Τουρκαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἀνθίσταντο γενναίως.

Ἐν τῷ μεταξὺ καταφθάνει καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ περικυκλῶνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ὑποχωρήσαντες ὀλίγον κατέλαβον λόφον τινα. Ἀδιαλείπτως δὲ προσβαλλόμενοι καὶ μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν διέξοδον ἐξήτησαν νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ἄλλ' οἱ ὄροι τοῦ Καραϊσκάκη ἐφάνησαν λίαν βαρεῖς καὶ ἐπομένως δὲν ἐγένοντο δεκτοί.

Ὁ ἀποκλεισμὸς ἐξακολουθεῖ. Βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηψε καὶ πολλῇ χιῶν ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα. Πολλοὶ ἀποθνήσκουσιν ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ δριμυτάτου ψύχους. Τὸ δριμύτατον ψύχος ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας

νά καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωβιτῶν διὰ νὰ θεομανθῶσιν. Οἱ Τοῦρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25—26 Νοεμβρίου ἐξήτησαν νὰ φύγωσι διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ, ἐξηρητημένοι καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἄλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐννοήσαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους. Ἡ χιών κατέστησε τὰ τουφέκια ἀχρηστα. Τὸ ξίφος ὁμως ἔκαμε τὸ χρέος του καὶ ἐν ἄκρῃ σιωπῇ ἐξετελέσθη ἡ φοινικὴ ἐργασία. 1,300 ἐφορευθῆσαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μουσταμπέης καὶ τρεῖς ἄλλοι στρατηγοί, 400 δὲ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ἐπὶ τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης ἐστήθη φρικώδης πυραμὶς ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Καραϊσκάκης ἐπέγραψε «τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων».

Ἡ μεγάλη αὕτη νίκη ἐδόξασε τὸν Καραϊσκάκη καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ λαοφιλές. Ὁ Ζαΐμης διέταξε νὰ ψαλῆ δοξολογία εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας. Ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεῇ. Μέχρι τέλους δὲ τοῦ ἔτους τούτου ὁ Καραϊσκάκης κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Μόνον ἐν Μεσολογγίῳ, ἐν Αἰτωλικῷ, ἐν Βοιότῃ καὶ ἐν Ναυπάκτῳ ἐκνυμάτιζεν ἡ ἡμισέληνος.

Τὸ λαμπρὸν ἐν Ἀραχώβῃ κατόρθωμα τοῦ Καραϊσκάκη ἐξηρέθισε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἀντιπάλου του Φαβιέρου. Ὅθεν οὗτος παραλαβὼν 650 ἄνδρας, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔφερον ἐπ' ὤμου σάκκον πυρίτιδος, διήλθε τὴν νύκτα τῆς 30 Νοεμβρίου διὰ τῆς λόγχης ἀνὰ μέσον τῶν τουρκικῶν σταθμῶν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐν ᾧ χάλαζα ἐχθρικῶν σφαιρῶν ἐρρίπτοντο κατ' αὐτῶν.

Ἀδελφεῖς

75. Τί ἔκαμεν ὁ Ἰβραὴμ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τί ὁ Κιουταχῆς; — Πότε καὶ πῶς ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας ὁ Κιουταχῆς καὶ εἰς τί προέβη ἔπειτα; — Τίς ὑπερήσπιζε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ μετὰ πόσων ἀνδρῶν; — Πῶς ἐφαίνετο καὶ πάλιν ἡ ἐπανάστασις καὶ πρὸς ποῖον ἐστράφησαν τὰ βλέμματα πάντων; — Πόθεν κατήγετο ὁ Καραϊσκάκης; — Δός μοι τὸν κατάλληλον χαρακτηρισμὸν τοῦ Καραϊσκάκη; — Εἰπέ μοι τὰ κατὰ Καραϊσκάκην καὶ Ἀλῆ πασᾶν; — Ποῦ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης καὶ ποῦ καὶ πῶς ἐπληρώθη; — Ποῦον ὑπέρετησεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους; — Τί γνωρίζεις περὶ Καραϊσκάκη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου; 76. Εἰπέ μοι περὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἀρχιστρατήγου καὶ περὶ τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ Ἀνδρέα Ζαΐμη; — Ὅποια σκηνὴ ἔλαβε χώραν με-

ταξὺ Ζαΐμη καὶ Καραϊσκάκη εἰς τὸν θαλασσοπύργον τοῦ Ναυπλίου;—Τίς παρίστατο κατὰ τὴν σκηνὴν ταύτην, τι εἶπεν οὗτος πρὸς τὸν Καραϊσκάκην καὶ τι ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης;

77. Ποῦ ἦλθεν ὁ Καραϊσκάκης ἐκ Ναυπλίου καὶ μετὰ τίνων ἠνώθη;—Ἐπέμοι περὶ τῆς ἐν Χαϊδαρίῳ μάχης;—Ὅποια ἀπέβη ἢ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει μετὰ τὸ ἀτύχημα τοῦ Χαϊδαρίου καὶ τι συνέβαινεν ὡς ἐκ τούτου;—Τι γνωρίζεις περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κρισζώτου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν;—Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ Φαβιέρου καὶ διατί;

78. Ποῖον σχέδιον μεγαλοφυῆς συνέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Φαβιέρου καὶ πῶς ἐπέδιωξε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ;—Ποῖον νέον σχέδιον ἐξήστραφεν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πρώτου καὶ πῶς ἐνήργησεν ἀμέσως;—Εἶπέ μοι τὰ ἐν Ἀραχώθῃ συμβάντα;—Εἶπέ μοι τὰ κατὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώθης καὶ περὶ τοῦ τροπαίου τοῦ Καραϊσκάκη;—Ὅποσον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης παρὰ τὴν Ἀράχωθαν νίκης τοῦ Καραϊσκάκη;—Εἰς ποῖα μέρη τῆς Στερεᾶς ἐκυμάτιζεν εἰς ἐπὶ ἡμισέληνος;—Τι γνωρίζεις περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Φαβιέρου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Ἐβδομον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως—1827.

§ 79. Νῆκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερασίμιον.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώθης ὁ Καραϊσκάκης ἤραιο περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον. Ὁ Κιουταχῆς πληροφορηθεὶς τὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν Ὀμέρο πασσαῖν τῆς Εὐβοίας μετὰ 2,000 πεζῶν καὶ 500 ἰππέων ἐν ἀρχῇ τοῦ 1827. Μετὰ πολλὰς συμπλοκάς ὁ Καραϊσκάκης κατώρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Τούρκον πασσαῖν ἐκ τῆς παρὰ τὸ Δίστομον ὀχυρᾶς αὐτοῦ θέσεως καὶ νὰ τρέψῃ αὐτὸν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Πλείστοι ἐκ τῶν Τούρκων ἐφορευήθησαν, αἱ δὲ ἀποσκευαὶ αὐτῶν καὶ τὰ τηλεβόλα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς ἐξηκολούθει νὰ πολιορκῇ στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Κυβέρνησις τότε ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ 1030 ἀνδρῶν κατήλθεν εἰς Ἐλευσίνα, παραλαβὼν δ' ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ τὸν Νοταρῶν ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Κερασίμιον πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἐνταῦθα πρὶν ἢ ὀχυρωθῆναι καλῶς, προσεβλήθη ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὁποῖον ἀπέκρουσε. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐφόρμη-

σεν αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς μετὰ 3000 πεζῶν, 400 ἰππέων καὶ 6 τηλεβόλων ἀλλὰ καὶ οὗτος μετὰ ἐπτάωρον μάχην ἔστρεψε τὰ νῶτα καὶ κατησχυμένος ὑπεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του ὑποστὰς ὄχι μικρὰς ζημίας.

Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Καραϊσκάκη ἐνεθάρρυνε καὶ αὐθις τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ὄνομα τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο ὀλόκληρος δύναμις. Πανταχόθεν συνέρροον πρὸς αὐτὸν ἐπικουραῖαι. Ἦλθον ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, ὁ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ Σισίνης μετὰ 2000 ἀνδρῶν· ἐντὸς δὲ ὀλίγου συνεκεντρώθησαν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην περὶ τοὺς 10,000 ἄνδρας.

§ 80. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.—Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλ' ἤδη τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν. Ἡ ἐν Τροιζήνι συνελευθεύσα Ἀ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις (Μαρτ. 1827) διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἄγγλον Τζῶριτζ, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Ὁ ἠρωϊκὸς ναύαρχος Μιασούλης, ὁ τοσάκις τρέψας εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους, προθύμως καὶ ἀγογγύστως παρέδωκε τὴν ναυαρχίαν εἰς τὸν Κόχραν καὶ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ὡς ἀπλοῦς πλοίαρχος.

Ὁ Καραϊσκάκης διετάχθη νὰ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζῶριτζ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Δυστυχῶς ὅμως ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆτει ταχεῖαν τὴν ἐνέργειαν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας, ἦτοι νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως ἐθεώρει ὅλως ἀσύνειτον τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἐπέμενεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου του, τοῦτι ἔστι συνεβούλευε νὰ καταλάβωσι τὸν Ὄρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω πᾶσαν ἕξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πολεμφοδίων νὰ περιαγάγωσι τὸν Κιουταχῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων λόρδος ναύαρχος ἐπέμενεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἠραγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Πρὶν ὅμως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κεντριεῦσῃ τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, (τὸ ὁποῖον ὁ Κιουταχῆς εἶχε προκαταλάβῃ μὲ 500 Γκέκας καὶ εἶχεν ὀχυρώσῃ), καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχωσιν ἐχθρὸν ὀπισθὲν των. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τοῦ

μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἔνεκεν ἑλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξέλθωσι μετὰ τῶν ὄπλων. Κατὰ τὴν ἔξοδον ὅμως συνέβη αἱματηρὰ ῥήξις. Οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες κατέκοψαν τοὺς ἐξεληθόντας. Μάτην ὁ Καραϊσκάκης προσεπάθησε νὰ πρὸλάβῃ τὴν σφαγὴν. Οἱ Γκέκηδες ἐξητλημένοι ὑπὸ τῆς δίψης καὶ τῆς ἀϋπνίας καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγῶνος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμυνθῶσι. Τὸ τρομερὸν κακὸν συνετελέσθη. Ἐκ τῶν 270 ἐξεληθόντων μόνον 60 διεσώθησαν καὶ τούτους ἀφήρπασαν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Κ. Τζαβέλλας μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των.

Ὅτια τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον μετεβλήθη εἰς σκηνὴν ἀπαισίας ἀναρχίας. Ὁ Κόχραν ἐξήμισε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὰς χυδαιότερας ὑβρεις, καὶ ὁ Τζῶριτζ ἀπῆλθεν εἰς τὸ πλοῖόν του καὶ ἐκεῖθεν ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν· ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀναγνὸς αὐτὴν ἔγεινε σχεδὸν ἐκτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐφώναξε : «λοιπὸν διαμαρτύρεται ἀπὸ τὴν γολέταν του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μὲ ἄνεσιν παρατηρεῖ τὸν ἀγῶνα, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἀγωνιζόμεθα ἐναντίον τόσων διαβόλων». Καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης κατέπεσε πυρέσων (16 Ἀπριλ.). Ὁ Τοῦρκος ἀρχιστράτηγος μαθὼν τὰ συμβάντα ἀνεφώνησε μὲ τόνον ἐπίσημον : «ὁ Θεὸς δὲν θ' ἀφήσῃ ἀτιμώρητον τὴν ἀπιστίαν ταύτην».

Ἡ προφητεία αὕτη τοῦ Κιουταχῆ ἔμελλε ταχέως νὰ ἐκπληρωθῇ. Τὰ συμβάντα ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. Μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις ἐξηγμενίσθη ὁ Κόχραν, τὸ δὲ γεγονός παρεδόθη εἰς τὴν λήθην καὶ ἐπανελήφθησαν αἱ σκέψεις περὶ σωτηρίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Καραϊσκάκη, νὰ γείνη ἡ ἔφοδος τὴν νύκτα τῆς 22—23 Ἀπριλίου.

Ἀπὸ τῆς προτερείας ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του ἔπεσε κληήρης πυρέσων σφοδρῶς. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἀλαγορευθῆ πᾶς προβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (22 Ἀπριλ.) Κοητῆς τινες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τοῦ πλησιεστέρου τουρκικοῦ ὀχυρώματος. Οἱ Τοῦρκοι ἀντεπυροβόλησαν καὶ κατόπιν γίνεται συμπλοκή. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὸ ὄχυρωμα. Ταχέως ὅμως ἀπόσπασμα τουρκικοῦ ἰππικοῦ ἐξέβαλεν αὐτοὺς καὶ κατεδίωξε ἕως τὸ Φάληρον. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούει τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης· βλέπει τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας· πηδᾷ ἐπὶ τοῦ ἵππου

του ἀρπάξει τὸ γαταγάρι τοῦ πρώτου, τὸν ὁποῖον συνήρτησεν ἐμπρός του· ὁρμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ βιάζει αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἄλλ' ἔξαφθεις ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος. Τότε Τοῦρκός τις ἱππενὸς πυροβολεῖ καὶ πληγώνει καιρῶς τὸν Καραϊσκάκη εἰς τὸ ὑπογάστριον. Οἱ πιστοὶ ὄπαδοί του τὸν ἀρπάζουσι καὶ τὸν φέρουσιν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζῶρτζ. Ὁ Καραϊσκάκης προαιοθάναται τὸν θάνατόν του ζητεῖ συγχώρησιν παρὰ τῶν περικυκλούντων αὐτόν· μεταλαμβάνει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων παρηγορεῖ τοὺς κλαίοντας συναδέλφους του καὶ τοῖς λέγει : «πρὸ πάντων δὲν πρέπει νὰ ὑποχωρήσητε. Αὐτὸ εἶνε ἡ διαθήκη μου».

Περὶ τὰ ἐξημερώματα (23 Ἀπριλίου 1827, ἑορτὴν τοῦ ὀνόματός του) παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀπώλεσε τὸν μεγαλειότερον τῶν στρατηγῶν της. Ἐτάφη κατὰ παραγγελίαν του ἐν Σαλαμῖνι ἐν μέσῳ θρήνων καὶ ὀδυνῶν. Οἱ Τοῦρκοι μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη ἐφώναζον ἐκ τῶν προμαχῶνων των πρὸς τὰς προφυλακὰς τῶν Ἑλλήνων «πρέπει νὰ πενθηφορήσητε» ! Ἔλεγον δὲ συνήθως οἱ Τοῦρκοι : «ἡμεῖς ἔχομεν ἓνα Κιουταχῆν καὶ οἱ Ἕλληνες ἓνα Καραϊσκάκη· δύο λέοντες πολεμοῦσι νὰ καταβάλλῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον». Μεταξὺ δὲ τῶν Ἀλβανῶν, ἕαν τις ἐφευγε ταχέως, ὑπῆρχεν ἐν χορῆσει ἢ παρομοιωδῆς καταστᾶσα ἔκφρασις «ποῦ τρέχεις, μωρέ, ὡσὰν νὰ σὲ κνηρηᾷ ὁ Καραϊσκάκης;». Ἡ ἐκτίμησις αὐτῆ ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν εἶνε τὸ μεγαλιότερον ἐγκώμιον τοῦ Ἑλλήνος ἥρωος.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐγένετο δὲ αὕτη τὴν ἐπιούσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος. Τοσαύτη ὅμως ἀταξία ἐπεκράτησε κατ' αὐτήν, ὥστε, ἐν ᾧ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ εἶχε φθάσῃ μέχρι βολῆς τηλεβόλου ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὀπισθοφυλακὴ εὗρισκετο ἀκόμη εἰς Φάληρον. Ἐλευσε τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὅπερ ὠδήγει τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην.

Ὁ Κιουταχῆς ἀντιληφθεις τὴν οἰκτρὰν θέσιν τῶν ἀντιπάλων του ὥρμησε κατ' αὐτῶν πανστρατιᾷ. Οἱ Ἕλληνες ἔπαθον πανωλεθρίαν. Ὁ Κιουταχῆς κατεδίωκε καὶ κατέκοπτεν αὐτοὺς μέχρι θαλάσσης. 1500 ἐφρονεύθησαν καὶ 200 ἠχμαλωτίσθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦσαν καὶ ὁ Δράκος καὶ ὁ Καλλέργης· καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἠτυοκτόνησεν, ὁ δὲ Καλλέργης ἀπελύθη διὰ λύτρων, ἀφ' οὗ ὁ Κιουταχῆς τοῦ ἀπέ-

κοψε τὸ ἀριστερὸν ὠτίον. Ἄπαντες οἱ αἰχμάλωτοι Ἕλληνες ἐτέθησαν εἰς μίαν γραμμὴν καὶ ἀπεκεραλίσθησαν πρὸς τιμωρίαν διὰ τὴν παρὰ τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα ἀπιστίαν. Ἐνα δὲ μῆνα ἀπὸ τῆς ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρίας παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τοὺς Τούρκους.

Ἄσκήσεις

78. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς παρὰ τὸ Δίστομον νίκης τοῦ Καραϊσκάκη;— Εἰς ποῖον ἀνέστηκεν ἐπὶ τέλους τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἢ Κυβέρνησις;— Ποῦ ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετὰ τίνων ὀπληρχῶν ἠνώθη πρότερον;— Τί γνωρίζεις περὶ τῆς προσβολῆς τοῦ Καραϊσκάκη ἐν Κερατινίῳ ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ;— Τίνες ἦλθον ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἠνώθησαν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πόση δύναμις συνεκεντρώθη περὶ αὐτόν;

79. Τί γνωρίζεις περὶ Τζώρτζ καὶ Κόχραν;— Ὅπως λαμπρὸν παράδειγμα παρέσχεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Μιαούλης;— Τί γνωρίζεις περὶ συμπράξεως καὶ διαφωνίας Καραϊσκάκη, Κόχραν καὶ Τζώρτζ;— Τί ἀπῆτει ὁ Κόχραν καὶ τί ὑπεστήριξεν ὁ Καραϊσκάκης;— Τίς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν ἄλλον;— Ποῖον μέρος ἀπεφασίσθη νὰ κυριεῦσῃ, πρὶν ἐπιτεθῆσι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως;— Εἶπέ τὰ τῆς προσβολῆς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τὰ τῆς συνθηκολογήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ἀποκλεισμένων καὶ τὰ τῆς παρασπονδίας τῶν Ἑλλήνων;— Τί εἶπεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅτε ἔμαθε τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Τζώρτζ;— Τί εἶπε ὁ Κιουταχῆς, ὅτε ἔμαθε τὰ συμβάντα;— Πότε ἀπεφασίσθη νὰ γείνη ἡ ἐφοδος κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως;— Εἶπέ μοι λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη;— Ποῦ ἐτάφη ὁ Καραϊσκάκης;— Πῶς ἔκρινον συνήθως οἱ Ἄλθανοὶ τὸν Καραϊσκάκη;— Διηγῆθητί μοι λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐφόδου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ τῆς πανωλεθρίας αὐτῶν;— Μετὰ πόσον χρόνον παρεδόθη ἡ Ἀκρόπολις;

§ 81. Ἐπέμβασις τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.
Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις κατ' ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἂν καὶ οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης διαφοροτρόπως ἐξεδήλωσαν τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ἡ ἐγκαριέρησις ὁμως τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἤρχισαν ἤδη νὰ προσελκύωσι τὴν εὐνοίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων, αἱ τρεῖς δὲ Μεγάλαι Δυνάμεις Ῥωσσία, Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν ἐπὶ τέλους νὰ θέσωσιν τέλος εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὅθεν τῇ 24 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, δι' ἧς ἀνεγνώρισον τὴν Ἑλλάδα ὡς χώραν αὐτόνομον καὶ φόρον ὑποτελή εἰς τὴν Τουρκίαν, προσεκάλεσαν δὲ ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσωσι τὰς

ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλάς προθύμως ὑπέκλυεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν Δυνάμεων ἢ Τουρκία ὁμως ἠρνήθη ἀγερώχως νὰ παραδεχθῆ τὴν συνθήκην, μὴ ἀναγνωρίζουσα εἰς τὰς Δυνάμεις τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἑαυτῆς πράγματα.

Τὰ ἐν τῇ Ἀιτικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν ὀλεθρώως πανταχοῦ καὶ ἐπέφερον γενικὴν ὀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ περιτρέξῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ πορθῆ καὶ νὰ ἐρημόνη αὐτὴν διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου· ὁ δὲ πατὴρ του ἀπέστειλε κατ' Αὔγουστον ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἐξ 90 πλοίων, ἅτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν καὶ ἄφθονα χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμφοδία. Ὁ στόλος οὗτος προσωρμίσθη ἀκώλυτως εἰς τὴν Πύλον ὑπὸ τὸν Ταχῆρ πασοῦν καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἐυτυχῶς ὁμως μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναύαρχους Κοδριγκιῶνα (Ἄγγλον), Δερινῦν (Γάλλον) καὶ Ἐϊδεν (Ῥώσον).

Ὁ Κοδριγκιῶν ἐξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, καθ' ὅσον ἐν ἐναντία περιπτώσει θὰ εἶχεν ἀντιμετώπους τοὺς τόλους τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων.

Μετὰ τινὰς ὑπεκφυγὰς ὁ Ἰβραήμ ἠγαγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀπόσῃ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως, μέχρις οὗ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας διαταγὰς. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ὁ Ἰβραήμ παρὰ τῆς Πύλης τὰς νέας ὁδηγίας, καθ' ὅς ὄφειλε ν' ἀποκρούσῃ πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσωτερικὰς αὐτῆς ὑποθέσεις ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσπαθείας του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου.

Τότε ἐξέδωκεν ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατηλάτης τὰς φοβερὰς ἐκείνας διαταγὰς περὶ ἐρημόσεως τῆς χώρας διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Στίφη δλόκληρα περιέτρεχον τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν πυροπολοῦντα χωρία, ἐκρίζωντα ἀμπέλους καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν. Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν Δυνάμεων, καθὼς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὀκτωβρ. 2 μ.μ.), παρετάχθησαν δ' ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ. Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐξ 26 πλοίων (11

ἀγγλικῶν, 7 γαλλικῶν καὶ 8 ὀθωμανικῶν) μετὰ 1270 τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαἰγυπτιακὸς ἐξ 120 πλοίων καὶ μετὰ 2000 τηλεβόλων.

Ὅτε εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προσταϊδῶν Δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσε εἰς τὸν Κοδριγκιῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ· ἀλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀπέρητσε ξηρῶς «ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ οὐχὶ νὰ λάβω». Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο χειρῶν ἀδίκων, πυροβολήσαντες κατὰ τῶν δύο λέμβων, αἰτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκιῶνος μετὰ διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκιῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς. Ἐν ὀπίῃ ὀφθαλμοῦ φοβερὸν πῦρ ἤρχισε νὰ ἐξεργεῖται ἀπὸ τῶν τηλεβόλων καὶ οἱ πενυρακιωμένοι μύδροι ἐπιπτον ὡς χάλαζα. Τέσσαρες μόνον ὧραι ἤρκεσαν ἵνα ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος μεταβληθῇ εἰς συντρίμματα καὶ εἰς νανάγια, ἅτινα ἐπλήρωσαν τὸν λιμένα.

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς βαρβαρότητος.

Ἄσκήσεις.

81. Πῶς διετέθησαν κατ' ἀρχὰς αἱ εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις πρὸς τὸν ἑλλην. ἀγῶνα, καὶ τί συνετέλεσαν ἐπὶ τέλος εἰς τὴν μετατροπὴν τῶν διαθέσεων αὐτῶν;— Ποιαι Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβῶσι καὶ νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὸν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τοῦρκων αἱματηρὸν ἀγῶνα;— Τί γνωρίζεις περὶ τῆς πρώτης μεταξὺ τῶν εἰρημένων δυνάμεων ὑπογραφείσης συνθήκης;— Πᾶρεδέχθησαν τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη τὴν μεσολάθειαν τῶν τριῶν Δυνάμεων;— Τί ἔκαμνεν ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Ἰσραήμ;— Τίνες ἀναιχαιτίσαν τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ Ἰσραήμ;— Πῶς δνομάζετο ὁ Ἄγγλος, πῶς ὁ Γάλλος καὶ πῶς ὁ Ρῶσος ναύαρχος;— Τί ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰσραήμ ὁ Κοδριγκιῶν καὶ τί προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ κάμῃ;— Τί ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ναύαρχους ὁ Ἰσραήμ;— Ποίας νέας ὁδηγίας ἔλαθε μετ' ὀλίγον παρὰ τῆς Πόλεως ὁ Ἰσραήμ καὶ πῶς ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ αὐτάς;— Τί ἔκαμον οἱ ναύαρχοι, ὅτε ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πελοποννήσου;— Εἰπέ μοι λεπτομερῶς τὰ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'

Ὁγδοὸν καὶ ἑνατὸν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως;— 1828 καὶ 1829

§ 82. Ἐκδίωξις τοῦ Ἰμβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—

Ἀπόφασις τῶν τριῶν Δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος

Ἡ εἰδησις περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ

Σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ μανίας καὶ λύσεως, ὁ δὲ ἀχαλίνωτος ὄχλος περιέτρεχεν ἐνοπλος τὰς ἀγυῖας ἀπειλῶν γενικὴν σφαγὴν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Νέαι πολεμικαὶ παρασκευαὶ διετάχθησαν πρὸς ὑποδοῦλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Μετ' ὀλίγον ὁμοως περιέστη εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς του. Συγχρόνως δέ, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἐκέρυττε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Ἀπριλ. 1828), ἐπῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 7 Ἰουλίου 1827 ἐν Λοιδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν Δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ 14000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαϊζῶνα. Ὁ Μαϊζῶν ἀποβιβάσθεις εἰς Πελοπόννησον ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Τζῶρτζ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων ὅλας τὰς θέσεις, πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος μάχη τῆς περὶ τοῦ ταύτης ὑπῆρξεν ἢ ἐν Πέτρῳ τῆς Βοιωτίας, γενομένη τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829. Κατὰ ταύτην ὁ Δ. Ὑψηλάντης μετὰ 3000 ἀνδρῶν κατετρόπωσεν 7000 Τούρκους.

Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρομα εἰς τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ τύχη ἠθέλησε νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄθλον τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως.

Ἐν τοῦτοις αἱ τρεῖς προσιάτιδες Δυνάμεις, ἀφ' οἷς ἀπήλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν ὀρδῶν, ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λοιδίνῳ τὴν 10 Μαρτίου 1829 ὤρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσιν ἀποτελέσῃ κράτος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος.

Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβαλεν εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου καὶ ἡ Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευσις συνεβούθησα ἐν Ἀργεῖ, διότι ὄχι μόνον αἱ πλεῖστοι ἐλληνικαὶ χῶραι παρεδ

δοντο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἰτινες ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ἴδιον κράτος, ἐστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἤρθετο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Δογδίνῳ ἀποφασισθέντα· ἠτιγηθεῖσα ὁμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἠναγκάσθη ν' ἀποδεχθῇ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς Δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσήνεγκον τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κουβούργου Λεοπόλδου. Οὗτος ὁμως βλέπων τὰ ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἤρνηθη ν' ἀποδεχθῇ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μετὰξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπῆλθεν ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι.

§ 83. Διοίκησις τοῦ Καποδιστριαίου.

Ἡ ἐν Τροϊζῆνι συνελθοῦσα (Μάρτ. 1827) Δ' Ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Κερκυραῖον Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρόφην ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσσίας.

Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκετο ἐν Ἑλβετίᾳ, κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ἰανουαρίου ἀπεβίβασθη εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτός. Τῇ 12ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς Αἴγιναν, ἐν ἣ ἤδρευεν ἡ Κυβέρνησις. Δοὺς δὲ τὸν νεομισμένον ὄσκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπιζόντων ἐρειπίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου ὑπῆρξεν ἐξόχως λαμπρά. Κατὰ πρῶτον οὗτος διεργούμισε τὰ στρατιωτικὰ διαίρεσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας·

καὶ ἄλλας μὲν ἐκ τῶν χιλιαρχῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν Τζῶτζ πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Στερεᾶς, ἥτις κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτα-

Καποδίστριας

κτοποίησε τὸ ναυτικὸν καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξόντωσιν τῆς πειρα-
τείας. Ἐκοψε χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν νόμισμα, ὅπερ ἔφερεν ἔμβλημα
τὸν φοίνικα, ὡς σύμβολον τῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδιστριας κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ
λαοῦ ἰδρύσας πολυάριθμα δημοτικὰ σχολεῖα. Ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν
ἰδρύσας ἐν Τίρυνθι γεωργικὸν σχολεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ ὄρφανο-
τροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν Ὑ-
δρᾷ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογικόν. Μεγάλῃ φροντίδᾳ κατέβαλε διὰ
τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομη-
χανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλιπεν ὁ δραστήριος καὶ φιλότιμος Κυ-
βερνήτης ἐξ ἐκείνων, ἅτινα συντελοῦσιν εἰς τὴν ὀλικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευ-
ματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους. Καὶ ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων δὲν
ἐξετίμησαν τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ προαίρεσιν. Τοῦναντίον ὁ λαμπρὸς οὐ-
τος Κυβερνήτης ἐδολοφονήθη ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831
ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Γεωργίου Μαυρομιχάλη καθ' ἣν σιγμὴν
εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ ν' ἀκούσῃ
τὴν θεῖαν λειτουργίαν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης (ἀδελ-
φὸς τοῦ Πειρὸμπεη) συνελήφθη καὶ κατεσπαράχθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ
μαινομένου πλήθους, ὁ δὲ Γεώργιος (υἱὸς τοῦ Πειρὸμπεη) κατέφυγεν
εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν. Παραδοθεὶς δὲ κατεδικάσθη ὑπὸ εἰδικοῦ δι-
καστηρίου εἰς τὸν διὰ τυφεκίου θάνατον, ὃν καὶ ὑπέστη.

§ 84. Ἰδρῦσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστριαίου ἐπικολούθησε δεινὴ ἀναρχία
ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ ὀρθώσωσι
τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατερημώσῃ τὴν
Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασιλείον καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα αὐτῆς τὸν
Ὀθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληρος βασιλέως τῆς Βαυαρίας
Λουδοβίκου. Τὸ ἑλληνικὸν βασιλείον περιέλαβε τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν
Πελοπόννησον, τὰς Κυκλάδας νήσους, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Σποράδας, τὴν
Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Ἡ ἔθνικὴ τῶν Ἑλλήνων Συνέλευσις συναλ-
θούσα ἐν Προνοίᾳ, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τῇ 27 Ἰουλίου 1832, ἀπεδέ-
χθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προσιαιτῶν Δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐ-
κλογὴν τοῦ Ὀθωνος ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Τουρκία ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλ-
λάδα ὡς βασιλείον.

§ 85. Βασιλεία τοῦ Ὀθωνος (1833—1862).

Ὁ Ὀθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἀπεβιβάσθη εἰς Νάυπλιον τῇ 25 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς ὑπέδεχθη αὐτὸν μὲ δάκρυα χαρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὀθων ἦτο ἀνήλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας, ἣτις ἀποτελεῖτο ἐκ τοῦ Ἀρμεσπεργ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουερ, ἐξόχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγῶν Ἐϋδεκ, καὶ ἦτις ἐκυβέρνησάν τὴν Ἑλλάδα μέχρις ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως (1833—1835). Τῇ 1 Ἰανουαρίου 1835 ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου μετετέθη εἰς Ἀθήνας διὰ τὸ ἐνδοξὸν αὐτῶν ὄνομα.

Ὁ Ὀθων γενόμενος ἐνήλικος ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡς ἰδίαν του πατρίδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Τῷ 1837 ἴδρυσεν ἐν Ἀθήναις τὸ Πανεπιστήμιον. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπέκλινε πρὸς τὴν μοναρχίαν, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ φιλελεύθερον Σύνταγμα.

Ἀλλὰ καὶ τὸ Σύνταγμα δὲν μετέβαλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ δυσαρέσκεια κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ βασιλέως ἐπετείνετο. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημ. Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δεληγεώργης, καὶ ἄλλοι. Ἐνεκα τούτου ἐξεργάη τῷ 1862 ἐπανάστασις εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τελευταῖον ἐν Ἀθήναις· ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἦτο ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος, ὅστις ἐπιβὰς μετὰ τῆς βασιλείας Ἀμαλίας ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου «Σκύλλας» ἔφυγεν εἰς Βαναλίαν (8 Ὀκτωβρίου 1862).

§ 86. Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α' (1863—).

Μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξέλεξε βα-

Ὀθων

σιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ τοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ἔδωκε τὸν νεομισμένον δροκον, ὑποσχεθεὶς νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ Σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπὶάνησον. Ὡσαύτως τῷ 1881 προσηρητήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπόφασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου, τῷ δὲ 1898 ἡ Κρήτη ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῶν Τούρκων ὑπὸ τῶν τρισσῶν Μεγάλων Δυνάμεων Ῥωσσίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας ἀπειτέλεσεν ἡγεμονίαν αὐτόνομον ὑπὸ ὕπατον ἀρμοστήν τὸν πρίγκιπα Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ ἡμετέρου βασιλέως. Τούτου ὅμως παραιτηθέντος τῷ 1906, διωρίσθη διοικητὴς τῆς Κρήτης ὁ πρόην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α' ἐκπληροῦνται κατὰ μικρὸν οἱ ἐθνικοὶ ἡμῶν πόθοι περὶ ἀπελευθερώσεως πάντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, οἵτινες στεναρίζουσιν εἰσέτι ὑπὸ τὸν ἀφόρητον τουρκικὸν ζυγόν. Ἄλλ' ὅπως φέρωμεν εἰς πέρας τὸ μέγα ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν, ἀνάγκη νὰ παρασκευαζώμεθα δραστηριῶς, ὥστε, ὅταν ἔλθῃ ἡ εὐλογημένη ἐκείνη ὥρα, νὰ φανῶμεν ἄξια τέκνα τῶν μεγάλων ἡρώων τοῦ 1821 καὶ ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων.

Ἐσκήσεις

82. Τί συνέζη ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅτε ἀνηγγέλθη ἡ ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφή; — Εἰς ποίαν θέσιν περιήλθεν ὁ Ἰβραήμ μετὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν; — Πῶς ἐξεδιώχθη ὁ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου; — Ποία ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τί γνωρίζεις περὶ αὐτῆς; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ ἐν Λονδίνῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829 ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου μεταξὺ τῶν τριῶν προστατῶν Δυνάμεων; — Πότε αἱ Δυνάμεις ἀνεκρύψαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ εἰς ποῖον προσέφερον τὸ ἐλληνικὸν στέμμα; — Ἀπεδέχθη ὁ Λεοπόλδος τὸ ἐλληνικὸν στέμμα;

83-84. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος; — Εἰπέ μοι ἐν γένει περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Καποδιστρίου; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Καποδιστρίου καὶ περὶ τῆς τιμωρίας τῶν δολοφόνων; — Τί ἐπηκολούθησεν ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου καὶ πῶς ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ κακὸν τοῦτο; — Ἐκ τίνων χωρῶν ἀπετέλεσθη τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον;

85-86. Πότε κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ὄθων καὶ ποῦ ἀπεβιβάσθη; — Ὑπὸ τίνων συνωδύετο ὁ Ὄθων καὶ διὰ τί; — Πότε μετετέθη ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους εἰς Ἀθήνας καὶ διὰ τί; — Τί γνωρίζεις περὶ Ὄθωνος ὡς βασιλέως; — Τί γνωρίζεις περὶ χορηγήσεως Συντάγματος εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν; — Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὴν ἐξωσιν τοῦ Ὄθωνος; — Τίς ἐγένετο βασιλεὺς τῆς Ἑλ-

λάδος μετά τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος ;—Πότε κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Γεωργίος καὶ τί παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀγγλία ; — Ποῖα ἀξία γεγνότα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α' συνέδησαν ;

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

§ 87. Ἐφευρέσεις.

Μεταξὺ τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐμφαίνουσι τὴν μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους, εἶνε καὶ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὴν 14ην καὶ 15ην ἑκατονταετηρίδα. Ἐκ τούτων σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ν α υ τ ι κ ῆ π υ ξ ῖ ς, ἡ π υ ρ ῖ τ ι ς καὶ ἡ τ υ π ο γ ρ α φ ῖ α.

α.) Ἡ ναυτικὴ πυξίς.

Ἄν καὶ ἡ ἀξιοθαύμαστος ιδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας, ἐν τούτοις ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐν Ἐθρῶπῃ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγιαν. Πρῶτος οὗτος ἐσήρριξεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ κινῆται. Προσῆρμωσε δ' ἐπὶ τῆς βελόνης λεπτότατον κυκλικὸν πῖνακα, τοῦ ὁποίου τὴν περιφέρειαν διήρριξεν εἰς 32 μέρη, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τοὺς 32 ἀνέμους. Ἐκτοτε τῇ βοήθειᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἠδύνατο τὰ πλοῖα νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὠκεανῶν, τὰ δὲ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὴν 15ην ἑκατονταετηρίδα, ὅτε ἐγένοντο αἱ λαμπραὶ ἐκείναι γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, περὶ ὧν θὰ εἴπωμεν κατωτέρω.

β.) Ἡ πυρῖτις.

Καὶ ἡ πυρῖτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τὸν Σίνας, βραδύτερον δὲ εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς Ἀραβας μετεχειρίζοντο ὁμοῦς αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ εἰς κατεδάφιον κτιρίων. Πρῶτος ὁ Γερμα-

νός μοναχός Βαρθόλος Σχουάρτσος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκτακτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφευρέσεις αὕτη καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ βραδύτερον μετέβαλον καθ' ὁλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου.

γ.) Ἡ τυπογραφία.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα πασῶν τῶν ἐφευρέσεων εἶνε ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύτερα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ διὰ χρώματος ἢ διὰ μελάνης ἀπετυπῶντο ἐπὶ χάρτου ὁλόκληροι σελίδες διαφόρων κειμένων.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰω. Γουτεμβέργιος τῷ 1436 κατεσκεύασε ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κεραιωμένα ἀπ' ἀλλήλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται τις κατ' ἀρέσκειαν νὰ συναρμολογῇ καὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτά. Διὰ τῆς πολυτίμου ταύτης ἐφευρέσεως ἤτις ἐτελειοποιήθη ὑπὸ τοῦ χρυσοχόου Φαύστου καὶ τοῦ γαμβροῦ του καλλιγράφου Σχεφφέρου, κατασκευασάντων μετάλλινα στοιχεῖα, ἐποπλασιασθήσαν ταχέως τὰ βιβλία καὶ ἐγένοντο εὐθηνότατα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παιδεία ἐγένετο προσιτὴ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ἰδεῶν εὐκολωτέρα καὶ ταχύτερα. Τὸ πρῶτον βιβλίον, ὅπερ ἐτυπώθη, ἦτο ἡ Ἁγία Γραφή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Σ ΗΛΙΑΣ ΤΑΞ Γ' ΑΡ 54
Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Κ Α Ι Α Ν Α Κ Α Λ Υ Ψ Ε Ι Σ

§ 88. Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων αἱ Ἰνδία ἦσαν ἐκ τῶν πλουσιωτάτων χωρῶν τῆς Ἀσίας. Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐξετελείτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν μετακομίζόμενα διὰ διαφόρων ὁδῶν

εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταφέροντο δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Ἀφ' οὗτος ὁμως τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέλαβον οἱ Μαμελοῦκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐκτελεῖται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδὸς, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρονται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοῦτο ὁμως ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περιήλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ' ἑκατονητηρίδος ἐπεχείρησαν νὰ εὗρωσι τὴν ζητουμένην κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Εἰς τὰς τολμηρὰς δὲ αὐτῶν ἐπιχειρήσεις μεγίστην ὤθησιν ἔδωκεν ὁ τρίτοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Ἰωάννου Δὸν Ἐρρίκος, ὁ ἐπικληθεὶς «θαλασσοπόρος». Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ οἱ Πορτογάλλοι τῷ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσάντον καὶ Μαδέραν. Βραδύτερον ἀνεκάλυψαν τὰς Καναρίους νήσους καὶ τὰς Ἀζόρας (1432), τὸ Πράσων ἀκρωτήριον (1447) καὶ τὴν ἄνω Γουϊνέαν. Ἐν εἰεὶ δὲ 1488 ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάζος ἔκαμπε τὴν νοτιαν ἄκρην τῆς Ἀφρικῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ἔνεκα τῶν σφοδρῶν τρικυμιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ τὸν περιήλου, ὠνόμασε «θυελλῶδες ἀκρωτήριον», ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Β' μετωνόμασεν «ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος».

Ὁ διακαὴς πόθος τῶν Πορτογάλλων ἐξεπληρώθη μετὰ 10 ἔτη ὑπὸ τοῦ Βάσκου Δεγάμα. Ὁ τολμηρὸς οὗτος θαλασσοπόρος ἐκπλεύσας ἐκ Λισσαβῶνος μετὰ 4 πλοῖα περιέπλευσε τὴν Ἀφρικὴν καὶ μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἔφθασε τῷ 1498 εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης. Οὕτω λοιπὸν κατορθώθη νὰ εὗρεθῇ ἡ τοσοῦτον ἐπιθυμητὴ καὶ ἀγαθαί καὶ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, τῶν ὁποίων τὰ πολύτιμα προϊόντα μεταφέροντο ἔκτοτε ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας Ἐμμανουὴλ ὁ εὐτυχὴς δὲν ἤρεκέσθη εἰς μόνην τὴν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἰνδιῶν, ἀλλ' ἠθέλησε καὶ νὰ καταλάβῃ τὰ παράλια αὐτῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Καβράλον μετὰ 13 πλοίων καὶ 1500 ἀνδρῶν. Κατ' ὁδὸν ὁ Καβράλος ὄψινθεὶς ὑπὸ τρικυμίας δυτικώτερον ἀνεκάλυψε τὴν Βραζιλίαν τῆς

Νοτίου Ἀμερικῆς (1500), τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τῆς Πορτογαλλίας· κατόπιν δ' ἐπλευσεν εἰς Καλικούτην, ὅπου ἴδρυσεν τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἐμπορεῖον.

Ἀκολούθως ἐστάλη ἀντιβασιλεὺς τῶν Ἰνδιῶν ὁ Ἀλμέϊδας, ὅστις ἴδρυσεν πολλαχοῦ ἐμπορεῖα καὶ φρούρια. Μετ' αὐτὸν δὲ ὁ Ἀλβουκέρκης, ἀνὴρ μεγαλόνομος, ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν πορτογαλικὴν κυριαρχίαν ἀπάσας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς χερσονήσου Μαλάκκας καὶ κατέλαβε τὴν Γόαν (ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης), τὴν ὁποίαν κατέστησε σταθμὸν ὀχυρώτατον. Ἡ Γόα ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἐκτεταμένου ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων, ἐν ᾧ ἡ Διοσαβίων ἐν Εὐρώπῃ ἐγένετο κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

Ἐρωτήσεις.

87. Τί ἐμφαίνουσιν αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις αἱ γενόμεναι κατὰ τὴν 14ην καὶ 15ην ἑκατονταετηρίδα καὶ ποῖαι ἐκ τούτων εἶνε σπουδαιότεραι;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ιδιότητος τῆς μαγνητικῆς βελόνης καὶ περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος;—Τί προέκυψεν ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρρίτιδος;—Ποῖα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφευρέσεως τῆς πυρρίτιδος;—Διὰ τί ἡ τυπογραφία εἶνε ἡ σπουδαιότερα τῶν ἐφευρέσεων;—Τί γνωρίζεις περὶ βιβλίων κατὰ τοὺς ἀρχαιότατους χρόνους;—Εἰπέ μοι ὅ,τι γνωρίζεις περὶ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας καὶ περὶ τῆς τελειοποιήσεως αὐτῆς;—Ποῖον βιβλίον ἐτυπώθη κατὰ πρῶτον.

88. Τί γνωρίζεις περὶ Ἰνδιῶν καὶ τῆς ἐμπορικῆς συγκοινωνίας αὐτῶν μετὰ τῆς Εὐρώπης;—Ἀπὸ πότε ἡ συγκοινωνία αὕτη κατέστη ἐπισημῆς;—Τί ἐπρεπεν ἐπομένως νὰ ζητηθῇ καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ τοῦτο;—Τίνες πρῶτοι ἐπεχείρησαν νὰ εὕρωσιν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ πότε;—Τίς ἔδωκε μεγίστην ὠθησιν εἰς τὰς τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Πορτογάλων;—Ποῖα μέρη κατ' ἀρχὰς ἀνεκάλυψαν οἱ Πορτογάλλοι;—Τί γνωρίζεις περὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς νοτίου ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Βάσκου Δεγάμα;—Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Καθράλου;—Τί περὶ τοῦ Ἀλμέϊδα;—Τί περὶ τοῦ Ἀλβουκέρη;—Τί ἦτο ἡ Γόα;—

§ 89. Ἡ Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.

Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι μετ' ἀξιοθαυμάσιον ἐπιμονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εὕρωσιν τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη ἐν τῇ κεφαλῇ ἐνὸς μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσεπάθον οἱ Πορτογάλλοι νὰ κατορθώσωσι πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενουῇ τῆς Ἰταλίας ἐξ οἰκογενείας εὐγενοῦς μὲν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκαετραετῆς ἐγένετο ναυτι-

κός και παρηκολούθησε μετ' ενδιαφέροντος τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἀνακαλύψεις. Ἐσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς ἦτο σφαιροειδές. Στοχαζόμενος δὲ ὅτι αἱ Ἰνδία εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἐὰν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἤθελε φθάσῃ εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας, ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ιδέας του ταύτης ἐμελλε νὰ προέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις ἐνὸς νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, τοῦτο οὐδόλως ἐφαντάσθη.

Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ιδέας του ταύτης ἐμελλε νὰ προσκρούσῃ εἰς πλείστας ὄσας δυσκολίας. Ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρόωτον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενούης, ἔπειτα δ' εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Ἄλλ' ὄχι μόνον δὲν ἔλαβε τοιαύτην οὐδεμίαν, ἀλλὰ καὶ ἐχλευάσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς παραδοξολόγος καὶ φαντασιοκόπος. Ἐπὶ τέλος ὅμως ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλείᾳ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστίλλιας Ἰσαβέλλα, συζύγου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, 120 ἄνδρας καὶ τὰ ἀναγκαζοῦντα χρήματα, συγχρόνως δ' ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψῃ, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἐξ αὐτῶν εισοδημάτων αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 3 Ἀυγούστου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος· ἐφθασεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπωσιν ἄλλο τι εἰμὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν προὐχώρουν εἰς τὸ ἄπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀπήτουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' ὁ Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θεομῶν παρακλήσεων κατώρθωσε νὰ καταρτίσῃ τὴν μικροψυχίαν τῶν συμπλωτῆρων του, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνομίαν νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἐὰν δὲν ἤθελεν ἐπιστρέφῃ ὀπίσω.

Τέλος τῇ 11 Ὀκτωβρίου ἀνήχησεν ἡ φωνὴ «γῆ! γῆ!». Προσ-

ήγγισαν εἰς μίαν ἐκ τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναχάνην. Ὁ Κολόμβος ἐξεληθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἐγονυπέτησε καὶ ἠὺχαρίστησε τὸν Θεόν, ὅστις τόσον καλῶς τὸν ὠδήγησε. Κατέλαβε δὲ τὴν μικρὰν ἐκείνην νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστίλιας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν « Ἅγιον Σωτήρα ». Οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου ἐθεώρουν τοὺς ξένους ὡς πεσόνας ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης.

Ἐκεῖθεν ὁ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἔπλευσεν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἀίτην, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἴσπανιόλαν ἤτοι μικρὰν Ἴσπανίαν. Ἄφ' οὗ δὲ ἴδρυσεν ἐν Ἀίτῃ τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἴσπανίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1493) ὁ μεγαλόφυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1499) πλεύσας νοτιώτερον προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεὰν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὁρενόκου.

Ἄλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ταύτας ὑπηρεσίας του ὁ μέγας ἀνὴρ ἀντιεὐγνωμοσύνης ἔδραψε μαύρην ἀχαριστίαν. Ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν, οὔτινες διαφοροτρόπως διέβαλλον αὐτόν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἠδυνήθη ἂν ἀποφύγη τὸ αἰσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὅτε δὲ ὁ Κολόμβος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀίτῃ τινὰς ἐκ τῶν Ἴσπανῶν διὰ τὰς βίαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγγχωρίων, οἱ ἐχθροὶ του διέβαλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς ἀυθαίρετον καὶ ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος δὸς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς, ἐπεμψεν εἰς Ἀίτην ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βοβαδίλλαν, ἄνδρα ἐμπαθῆ καὶ ἀσυνείδητον. Οὗτος δὲ συλλαβὼν τὸν Κολόμβον ἀπέστειλεν εἰς Ἴσπανίαν δέσμιον ὡς ἐὰν ἦτο κακοῦργός τις. Καὶ ἠθφώθη μὲν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ὁ ἀκαταπόνητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502—1503), καθ' ὃν διηρένησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης Κολομβίας. Ταλαιπωρηθεὶς ὁμως ὑπὸ τρικυμιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἴσπανίαν, ὅπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέθανε, καταβληθεὶς ὑπὸ λύπης διὰ τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του

δὲ εἰτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μεθ' ὧν ἤχθη δέσμιος ἐξ Ἀίτης. Βραδύτερον ὁ νεκρός του μετηνέχθη εἰς Ἀίτην καὶ ἔπειτα εἰς Κούβαν καὶ εἰτάφη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀβάννας, πρωτευούσης αὐτῆς.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς Νέος Κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του «Κολομβία», ἀλλ' ὠνομάσθη «Ἀμερική» ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν Νέον Κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

§ 90. Ἀνακάλυψις τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ.—Πρῶτος περίπλους τῆς γῆς.

Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ δειψοκίνδουνοι ἄνδρες ὄρμησαν εἰς ἀνακάλυψις. Πρῶτος ὁ Ἰσπανὸς Βαλβόας διαπεράσας τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τῷ 1503 τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν· Μετ' αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγγελᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλον τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἰσπανίας τῷ 1519 διήλθε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα «Μαγελλανικὸν πορθμὸν» μετὰ τῆς νοτίου Ἀμερικής καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἐπλευσε τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανὸν καὶ τῷ 1521 ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππῖνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφρονεῦθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διήλθε τὸ ἀκρωτήριο τῆς «Καλῆς Ἑλπίδος» καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν 1124 ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

§ 91. Κατάκτησις Μεξικικοῦ, Γουατεμάλας, Καλλιφορνίας, Περούτας καὶ Χιλῆς.

Ἐν ἔτει 1520 ὁ τολμηρὸς Ἰσπανὸς Κορτέσιος μετὰ 700 ἀνδρῶν, 18 ἵππων καὶ 10 τηλεβόλων εἰσέβαλεν εἰς τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ Νέου Κόσμου. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μεξικικοῦ Μοντεζούμας ἀντέταξε κατὰ τῶν Ἰσπανῶν 100 χιλ. ἀνδρείων μαχητῶν· ἀλλ' ὁ κράτος τῶν τηλεβόλων καὶ ἡ θέα τοῦ ἱππικοῦ ἔτριψεν εἰς φυγὴν τοὺς Μεξικανούς. Τὸ Μεξικὸν ὑπετάχθη καὶ κατέστη ἰσπανικὴ κτῆσις. Μετὰ ταῦτα ὁ Κορτέσιος προὐχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἰσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυρίευ-

σαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περούϊαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Χιλὴν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἴσπανοὶ καὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἐγένοντο κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἴσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ Νέου Κόσμου. Οὕτω οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ· οἱ δὲ Ἄγγλοι ἀπέφικσαν τὴν Βιοργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βαρύτερον δὲ ἅπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν, ἣτις σήμερον καλεῖται «Ἡνωμένα Πολιτεῖαι».

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν.

Ἀσκήσεις.

89. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν σπουδῶν τοῦ Κολόμβου — Ποία ἰδέα ἐγεννήθη εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Κολόμβου καὶ πῶς ; — Εἰς ποίους ἀνεκοίνωσε τὴν ἰδέαν του ὁ Κολόμβος ; — Ἐλαβε συνδρομὴν παρ' αὐτῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἰδέας του ; — Τίς τέλος τὸν συνέδραμε καὶ ὑπὸ ποίους ἔρους ; — Πόθεν καὶ πότε ἐξέπλευσεν ὁ Κολόμβος ; — Εἰπέ μοι τὰ κατὰ τὸν πλοῦν τοῦ Κολόμβου ; — Τί ἔκαμεν ὁ Κολόμβος, ὅτε προσωρμίσθη εἰς τὴν Γουαναχάνην ; — Πῶς μετωνόμασε τὴν νῆσον ταύτην καὶ πῶς ὑπεδέχθησαν τοὺς ξένους οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ; — Ποῖα ἄλλα μέρη ἀνεκάλυψεν ὁ Κολόμβος κατὰ τὸν α' πλοῦν ; — Ποῦ ἔδρυσεν τὴν α' εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν ὁ Κολόμβος ; — Πότε ἐπεχείρησε τὸν β' καὶ γ' πλοῦν ὁ Κολόμβος καὶ ποῖα μέρη ἀνεκάλυψεν ; — Ἀντημέφθη διὰ τὰς μεγάλας του ὑπηρεσίας ὁ Κολόμβος ; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ δ' πλοῦ τοῦ Κολόμβου ; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κολόμβου ; — Πῶς ὠνομάσθη ὁ Νέος Κόσμος καὶ διὰ τί ;

90 91. Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Βαλδῆα καὶ περὶ τοῦ Μαγγελάνου ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μεξικοῦ ; — Ποίας ἄλλας χώρας κατέκτησεν ὁ Κορτέσιος ; — Τίς κατέκτησε τὴν Περούϊαν καὶ τίς τὴν Χιλὴν ; — Ποίαν χώραν ἀνεκάλυψαν καὶ ἀπέφικσαν οἱ Γάλλοι καὶ ποῖαν οἱ Ἄγγλοι ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

§ 62. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

α') Ἐν Γερμανίᾳ—Λούθηρος.

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδῆς καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ δὲ κληρὸς εἶχε περιπέση εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξαχρείωσιν καὶ διαφθοράν. Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες, διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἐξανέστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων καὶ

διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου, ἀλλ' ἀπέτυχον. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀκόλαστος βίον Παπῶν τινῶν ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν. Δὲν ἐχρειάζετο δὲ εἰμὴ μικρὰ ἀφορμὴ, ἵνα ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἐκτραγῆ εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν ὁ πάπας Λέων I.

Ὁ πάπας Λέων I' ὑπὸ τὸ πρόσχημα μὲν τῆς ἀποπεραιώσεως τοῦ ἐν Ῥώμῃ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου, πράγματι ὅμως ἵνα προικίσῃ τὴν ἀδελφὴν του, προσέει δὲ καὶ ἵνα ἐπαρκῆ εἰς τὰς μεγάλας καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀκόλαστου βίου τόν, ἐχορήγει ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ συγχώρησιν ἤτοι ἄφρασιν ἁμαρτιῶν. Τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀναδέσῃ εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογουντίας Ἀλβέρτος, ὅστις δὲν ἦτο κατώτερος τοῦ Πάπα κατὰ τὴν διαφθοράν. Ὁ Ἀλβέρτος ἀνέθηκε πάλιν τὴν ἱεροκαπηλείαν ταύτην εἰς τὸν μοναχὸν Τεζέλλον. Οὗτος δὲ περιορχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξέσκει μετ' ἀνηκούστου ἀναειδίας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἐμπόριον.

Τότε ἕτερος μοναχός, ὁ Μαρτίνος Λούθηρος, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δριμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ Πάπα. Τὴν παραμονὴν δὲ τῶν ἁγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης 95 θέσεις ἤτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, δι' ὧν ἤλεγχε πικρῶς πλείστας καταχρήσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προεκάλει δὲ πάντι βουλόμενον εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν περὶ αὐτῶν.

Ὁ Πάπας μαθὼν ταῦτα προσεκάλεσεν εἰς Ῥώμην τὸν Λούθηρον, ἵνα ἀπολογηθῆ ἐνώπιόν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἤρνηθη νὰ μεταβῆ, ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτοῦ φοβερὸν ἀφορισμὸν. Ἀλλὰ τότε ὁ Λούθηρος προέβη εἰς τολμηρὸν διάβημα ἔρριψε δηλ. εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ Πάπα. Τῷ 1521 συγκροτηθεῖσας ἐν Βορματίᾳ συνόδου ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, προσῆλθεν ὁ Λούθηρος καὶ ὑπερόσπισε μετὰ παρηγοίας τὰς ἀρχάς του.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἦτο ἐν συνόψει ἡ ἐξῆς : « Μόνη ἡ Ἁγία Γραφή εἶνε γνησία πηγή πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ θεία λειτουργία νὰ τελεῖται εἰς γλῶσσαν καταληπιτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὴν λατινικὴν, ἥτις ἦτο ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθῶσι. Καὶ τέλος νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων ».

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μνησθῆναι ὁ Λούθηρος παρεδέχετο μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηκολύνε δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Πανταχοῦ, ὅπου εἰσῆγετο ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μεταρρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων, ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο διὰ τῆς γερμανικῆς, τὰ μοναστήρια καταργοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο· προσέτι δὲ ἡ ἀγαμία τῶν κληρικῶν ἀπεκηρύχθη.

Οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες, φοβούμενοι τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου, συνησπίσθησαν κατὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ· συνηγόρησαν δὲ νὰ συγκροτηθῇ σύνοδος ἐν Σπείρα τῷ 1529 πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἠμποδίζετο ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ὅμως ταύτης, ἥτις κατεδίκασε τὴν μεταρρυθμίσιν εἰς στασιμότητα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ « διαμαρτυρόμενοι » (protestantes) ἐκλήθησαν· συνῆψαν δὲ καὶ αὐτοὶ συμμαχίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουθηρανοὶ θέλοντες νὰ δείξωσιν ὅτι ἐπειθῆμον μόνον τὴν κατάπανσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τοῦ κλήρου, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς θρησκείας, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Ἀύγουστη συνελθοῦσαν σύνοδον τὴν « ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των », ἥτις ἔνεκα τούτου ὠνομάσθη « Ἀύγουσταία ὁμολογία » καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἐκτοτε ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας. Βραδύτερον δὲ διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης (1648) ἐπειράθη εἰς τοὺς

διαμαρτυρομένους ν' ασκῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των καὶ νὰ ἔχωσιν ἴσα πολιτικά δικαιώματα πρὸς τοὺς καθολικοὺς.

β') Ἐν Ἑλβετία—Ζβίγγλιος—Καλβίνος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου ἔξαεστη κατὰ τῶν τελομένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσιον ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὄχι μόνον τὸν καθαρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκλεχθέντος «Μεγάλου Συμβουλίου» προέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν εἰκόνας, σταυροὺς, λαμπάδας, βωμοὺς, μουσικὰ ὄργανα.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβίγγλιου ἀνεφάνη ἕτερος μεταρρυθμιστὴς ἐν Γενεύῃ ὁ Ἰωάννης Καλβίνος. Ὁ Καλβίνος καθ' ὄλον τὸν βίον του ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα κηρύττων, συζητῶν, συμβουλευῶν, συγγράφων καὶ διδάσκων. Ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἠθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος οὕτω καὶ ὁ Καλβίνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχὴν, κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ· οὐδεμίαν δ' ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐφορτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐωρτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβίνος ἀνέθετεν εἰς πρεσβυτέρους, ἀποτελούμενον ἐκ κληρικῶν καὶ πρεσβυτέρων, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἐξέλεγον αἱ κοινότητες.

Ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβριωτὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν.

Ἀσκήσεις.

92. Τι γνωρίζεις ἐν γένει περὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως;—Τίς ἔ-

δωκέν ἀφορμὴν εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσειν καὶ πῶς;—Τὶ γνωρίζεις περὶ τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Λουθήρου ὑπὸ τοῦ Πάπα;—Τὶ γνωρίζεις περὶ τῆς ἐν Βορματικῆ συνόδου;—Ὅποια ἦτο ἐν συνόψει ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου;—Ποῦ διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου καὶ τί διηγουμένους τὴν διάδοσιν αὐτῆς;—Πῶς ἐκλήθησαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ διατί;—Τὶ γνωρίζεις περὶ τῆς Ἀγγουσταίας ὁμολογίας;—Τὶ ἐπετράπη εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους διὰ τῆς Βετοφαλικῆς εἰρήνης;—Τὶ γνωρίζεις περὶ Ζβιγγλίου;—Τὶ γνωρίζεις περὶ Καλθίνου καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ;—Ποῦ διεδόθη ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Καλθίνου;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1789)

§ 93. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ὀνομάσθη «χρυσοῦς αἰὼν» τῆς Γαλλίας, καὶ δικαίως, διότι καὶ αὐτὴν προήχθησαν ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, αἱ δὲ τέχναι καὶ αἱ ἐπισοῖμαι ἔφθασαν εἰς ἀνυπέροβλητον βαθμὸν τελειότητος. Καὶ ὅμως ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ἀκμῇ τῆς Γαλλίας ὑπῆρχον ἄφθονα τὰ σπέρματα τῆς παρακμῆς. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῶν ἀτελεσιγώνων ἐξωτερικῶν πολέμων του, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς πρωτοφανοῦς σπατάλης καὶ ἀσωτείας τῆς Ἀυλῆς του ἐξήντησεν οἰκονομικῶς τὴν Γαλλίαν καί, ὅτε ἀπέθανεν, ἀφῆκε αὐτὴν βεβαρημένην μὲ δημόσιον χρέος τριῶν δισεκατομμυρίων φράγκων.

Τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' διεδέχθη ὁ δισέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ' ἡγεμὼν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἤρχισε ὀδυρδαίως νὰ φέρῃται πρὸς τὴν τελείαν παρακμὴν καὶ ἀποσύνθεσιν. Ἡ διαφθορὰ τῆς Ἀυλῆς ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Τὰ δημόσια πράγματα τῆς Γαλλίας διηύθυνον ἀναιδεῖς καὶ ἀνήθικοι ἐταῖροι, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστόταται εἶνε ἡ μαρκησία Πομποδοῦρ καὶ ἡ κόμησσα Δυβαρρύ. Τὸ δημόσιον χρέος ηὐξήθη καταπληκτικῶς ὑπερβὰν τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια! Ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνεκρωθήσαν. Ὁ λαὸς ἐστέναξεν ὑπὸ τὸ βῆρος δισβαστάκτων καὶ καταθλιπτικῶν φόρων, ἐν ᾧ οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρὸς ἦσαν ἀπληλαγμένοι παντὸς φόρου· ἐπὶ πλεον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἀθλία αὕτη κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἐτι μᾶλλον ἀφορη-

τος ἤρχισε νὰ γεννᾶται ἀναβρασμὸς παρὰ τῷ λαῷ κατὰ τῶν δύο ἀνω-
τέρων τάξεων (τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου), καὶ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ-
τον ὑπέθαλπον οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Βολταῖρος, Ρουσσὸ καὶ
ἄλλοι. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων
τῶν ἑκαυτηρίαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνηθικότητα τῶν εὐ-
γενῶν, καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου, καὶ ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς
τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας· οὕτω δὲ ἐγέννησαν παρὰ
τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ῥιζικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς
τρόπον ὥστε καὶ ὁ λαὸς νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ μὲ τὸν
κλήρον δικαιώματα, καὶ αἱ δύο αὗται ἀνώτεροι τάξεις νὰ ὑποβάλλονται
εἰς τὰς αὐτὰς μὲ τὸν λαὸν ὑποχρεώσεις.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν
θρόνον ὁ Δουδοβίκος ΙΣΤ' (1774—1793). Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχε
μὲν ἀγαθὴν καρδίαν, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ καὶ χαρακτῆρα ἄστατον. Ἐ-
πεθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν σκληρῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν
εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διε-
φθαρμένης Αἰθλῆς, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ὑποβάλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς
εὐγενεῖς καὶ τὸν κλήρον.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας δὲν ἦτο δυνατὸν ἄλλως πως
νὰ θεραπευθῇ εἰμὴ μόνον διὰ τῆς φορολογίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ
κλήρου καὶ διὰ τῆς μεγάλης φειδοῦς περὶ τὰ οἰκονομικά.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Νεκκέρως, διάσημος οἰκονομολό-
γος, προέτεινε τοῦτο, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμανα ἀντίστασιν
τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἐν τέλει ἀπεπέμφθη. Προσεκλήθησαν
ἄλλοι εἰδικοί, ἵνα θεραπεύσασιν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ προσπά-
θειαι ἐναυάγησαν, ὅτε ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ λαοφιλῆς Σέκκέρως.

§ 94. Ἐκρηξίς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. — Συντακτικὴ
Συνέλευσις (1789—1791). — Ἀλωσις τῆς Βασιλλίης.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συμβουλήν τοῦ Νεκκέρου
συνεκλήθησαν ἐν Βερσαλλίαις τῇ 5 Μαΐου 1789 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν
τριῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ λαοῦ), ὅπως ἀπὸ
κοινοῦ σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς

ΣΗΜ. Τὰ γεγονότα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας χρονολογοῦνται κατὰ τὸ γρη-
γοριανόν ἡμερολόγιον.

θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἄλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρία οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήτησαν νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλὰς. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς « Ἐθνικὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν » καὶ ὠρολοῦθησαν, τῇ προτροπῇ τοῦ διασήμεον ῥήτορος Μιραμπώ, νὰ μὴ διαλυθῶσι, πρὶν δώσωσιν εἰς τὴν Γαλίαν τὸ πρέπον εἰς αὐτὴν σύνταγμα. Μετὰ τῶν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ ἠρώθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κατωτέρου κλήρου.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, αἰτινες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἐχρησίμευον ὡς βασιλικὴ καθέδρα, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων εὐρίσκειτο εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν διερεθιζόμενος ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Διεδόθη τότε ἐν Παρισίοις ὅτι ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας στρατεύματα γερμανικὰ καὶ ἑλβετικὰ, δι' ὧν προϋτίθειτο νὰ διαλύσῃ τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν, προσέτι δὲ ὅτι ἔπαυσε τὸν Νέκκερον καὶ ἐξώρισεν αὐτόν.

Ἡ διάδοσις αὕτη ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν ἀνταρσίαν. Οἱ μεγάλοι κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούσθησαν, τὰ ὀπλοποιεῖα διηρπάγησαν, καὶ ὁ λαὸς ἔνοπλος ἐβάδιζε κατὰ τῆς Βασιλλῆς, ἥτις ἦτο παλαιὸς πύργος χρησιμεύων ὡς εἰρκτὴ τῶν πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ὡς τὸ σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐντὸς ὀλίγων ὥρων ἡ Βασιλλὴ ἐκκυριεύθη (14 Ἰουλ. 1789), καὶ ἠλευθερώθησαν οἱ αὐτῇ κρατούμενοι, θύματα τῆς τυραννίας τῶν προνομιούχων τάξεων.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις ἐψήφισε νέον σύνταγμα, δι' οὗ καθιερώθησαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, περιορίσθη ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως, καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ ἰσότης τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν πολιτῶν. Κατήργησε προσέτι ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις καὶ τὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν, ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἔθνικὰ, καὶ τέλος διήρπασε τὴν Γαλίαν εἰς 83 νομοὺς, καταργηθείσης τῆς προτέρας διαιρέσεως αὐτῆς.

Τὰ ψηφίσματα τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν εὐγενῶν ν' ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς Γαλλίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐβράδυνε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα τῆς Συνελεύσεως, ἐπετάθη καὶ πάλιν ὁ κατ' αὐτοῦ ἀναβρασμός. Τὴν πρωτὴν τῆς 5 Ὀκτωβρίου οἱ

ἀρτοπῶλαι τῶν Παρισίων προσποιήθησαν ὅτι δὲν εἶχον ἄλευρα. Χιλιάδες γυναικῶν ἔτρεχον εἰς τὰς ἀγνιάς τῆς πόλεως καὶ ἐκραύγαζον «θέλωμεν ἄρτον, πεινῶμεν!» Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἠκούσθη φωνὴ «τρέξατε εἰς τὰς Βερσαλλίας πρὸς τὸν μέγαν ἀρτοπῶλῃν Λουδοβίκον!» Τότε ὁ σурφетὸς ἐκεῖνος τῶν πευαλέων γυναικῶν, ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ μεγάλου πλήθους ὄχλου, ἔδραμεν εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα. Τὴν ἐπαύριον ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν τρομερῶν ἐκείνων σιφῶν, ἠγαγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους, ὅπου μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ Συνέλευσις. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς διετέλει ἐν Παρισίοις οἰονεὶ αἰχμάλωτος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπρατεν ἢ νὰ ὑπογράψῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς. Βλέπων ὁμως ὅτι ἔστρεψτο τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας, ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς καθ' ὁδὸν συνελήφθη καὶ ἀπήχθη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτέθη ὑπὸ αὐστηρὰν φύλαξιν· ἠγαγκάσθη μάλιστα καὶ νὰ ὁμώσῃ τὴν τήρησιν τοῦ ἐκπονηθέντος συντάγματος.

Ἐδκίσεις.

93. Τί γνωρίζεις περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. ; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. ; — Τίνας διηθύθηνον τὴν Γαλλίαν ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ'. ; — Ὅποια ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ διὰ τί ; — Τί καθίστα μᾶλλον ἀφόρητον τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ ; — Τί γνωρίζεις περὶ τῶν φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς ταύτης ; — Ποίας ἀρχὰς ἐκήρυττον οὗτοι καὶ τί ἐγεννήθη ἐκ τούτου ; — Τί γνωρίζεις περὶ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣ' ὡς βασιλέως ; — Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ θεραπευθῇ ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας καὶ τίς ἐπρότεινε τοῦτο ;

94. Πότε καὶ ποῦ συνεκλήθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων ; — Τί συνέβη κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν αὐτῶν καὶ τί ἔκαμον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ; — Τί συνέβαινεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Παρισίοις ; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλίδης ; — Ποῖα ψηφίσματα ἐξέδωκεν ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις καὶ τί ἠγαγκάσθησαν ὡς ἐκ τούτου νὰ κάμωσι πολλοὶ εὐγενεῖς ; — Τί γνωρίζεις περὶ δραπετεύσεως τοῦ βασιλέως ἐκ Παρισίων ;

§ 95. Νομοθετικὴ Συνέλευσις (1791—1792)

Ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις, ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον της, διελύθη, διεδέχθη δ' αὐτὴν ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (1791-1792), εἰς τὴν τὴν ὅποιαν ἐξεῖχον δύο μερίδες, ἡ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν Ἰακωβίνων καὶ ἡ τῶν μετριωτέρων Γιροδίνων. Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις ἐξέδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκηρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς πατριδος ὅσοι ἐκ τῶν μεταναστῶν δὲν ἠθέλον ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας, διότι οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας

διέτριβον ἔνοπλοι παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ῥήνου καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρωσι τὰς ξένας Δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Διὰ δὲ τοῦ ἄλλου ἐξωρίζοντο ἢ ἐφυλακίζοντο ὅσοι ἐκ τῶν κληρικῶν ἠγοροῦντο νὰ ὁμώσωσι πίστιν εἰς τὸ νέον σύνταγμα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα ταῦτα, διήγειρε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εὐρίσκειτο εἰς μυστικὴν συνενόησιν μετὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Πρώσων, οἵτινες παρεσκευάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Γαλλίας.

Ἔνεκα τούτου ὁ λαὸς μανιώδης καὶ φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐρουθροὺς πέλους ὤρμησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὀπλισμένος, ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφίσματα. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέφυγεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς Συνελεύσεως ζητῶν προστασίαν κατὰ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Τότε ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν ἔκπιπτον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν τῷ Ναῶ, ὅστις ἦτο φρούριον ὀχυρόν.

Τότε ἐπηκολούθησαν αἱ φοβεραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου (2—7 Σεπτεμβρίου), καθ' ἃς τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τρομεροῦ Δαντῶνος διεπράχθησαν ἀνηλεεῖς σφαγαὶ εὐγενῶν καὶ κληρικῶν.

§ 96. Συμβατικὴ Συνέλευσις (1792—1795).—Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας.—Θάνατος τοῦ βασιλέως.

Τὴν Νομοθετικὴν Συνέλευσιν διεδέχθη ἡ καλουμένη «Συμβατικὴ Συνέλευσις» (1792-1795). Αὕτη προέβη εἰς τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τῆς δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792). Μετὰ ταῦτα εἰσήγαγεν εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΣΤ' ὡς προδότην τῆς πατρίδος καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον. Ἐκαρτομήθη δὲ ὁ ἀτυχεὺς βασιλεὺς διὰ τῆς νεωστὶ ἐφευρεθείσης λαιμητόμου (21 Ἰανουαρίου 1793).

Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη βραδύτερον καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνιέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου Ἐλισάβετ. Πρὸς δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου, τὸν διάδοχον, προσήνέχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαίπωρον παιδίον εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρούρησιν ἐνὸς θηριώδους Ἰακωβίνου· ἰσοῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετὰ τινα χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀϋπνίας.

§ 97. Ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων. —
Τρομοκρατία.

Ἡ εἶδησις τῆς καριτομήσεως τοῦ ἀθύου βασιλέως προξένησε φορικτὴν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συνεμάχησεν αὕτη καὶ παρεσκευάζετο νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἕτερος ἐσωτερικὸς, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰακωβῖνοι περιελθόντες εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Γιρονδίνους συνέλαβον καὶ ἐφόνευσαν τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν, ἐπανεστάτησαν ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, τῶν ὁποίων ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ αἰσχυρῶς φονευθέντες Γιρονδῖνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατησασῶν πόλεων ἦσαν ἡ Δυὼν, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία, ἡ Τουλών καὶ ἄλλαι. Οὕτω λοιπόν, ἐν ᾧ ἐξωτερικὸς πόλεμος ἠπέιλει τὴν Γαλλίαν, ἕτερος ἐμφύλιος πόλεμος διαρκέσας ἐπὶ δύο ἔτη κατεσπάρασεν αὐτήν. Ἄλλ' ἅπασαι αἱ ἐσωτερικαὶ ἐξεγέρσεις κατεστάλησαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνέστη ἐν Παρισίοις ἡ «Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας», ἣτις διὰ τὴν ὁμότητα αὐτῆς ὑπῆρξε διαβόητος καὶ τῆς ὁποίας προϊστάτο ὁ φοβερός καὶ τρομερὸς Ῥοβεσπιέρος. Ἡ «Ἐπιτροπὴ τῆς κοινῆς σωτηρίας» περιεβλήθη δικτατωρικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν μετῆλθεν ἐπὶ 14 μῆνας, καλεῖται δὲ ἡ ἐποχὴ αὕτη «ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας». Ὁ Ῥοβεσπιέρος, ἅφ' οὗ ἀπηλλάγη τοῦ ἀνιπάλου του Δαντῶνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν, περιῆλθεν οὕτως εἰς τὸ ἀπόγειον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του καὶ διέτασεν ὡς κύριος ζωῆς καὶ θανάτου ἀναρωμήτους σφαγὰς. Τέλος ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

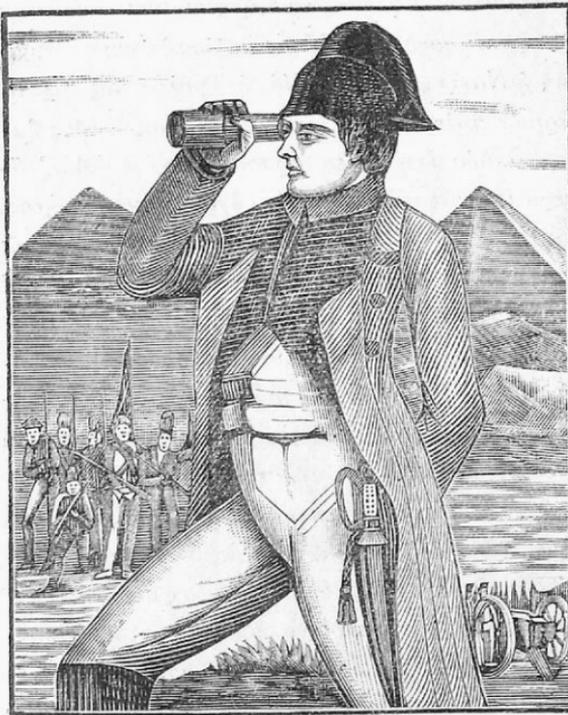
Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Γαλλίᾳ, οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ ἠγωνίζοντο νικηφόρως κατὰ τῆς Αὐστρίας, Πρωσσίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἀγγλίας, αἰτινες θεωρήσασαι ἑαυτὰς προσβεβλημένας ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ καριτομηθέντος βασιλέως Λουδοβίκου ΓΣΤ' συνησπίσθησαν ἅπασαι κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις ὥπλισεν ἐν ἑκατομμύριον ἀνδρῶν, τρὸς ὁποίους διαίρεσασα εἰς τμήματα ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ οὗτοι στρατοὶ φλεγόμενοι ὑπὸ ζωνοῦ αἰσθημαίως φιλοπατρίας ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Τότε κατὰ τὴν πολιορ-

κίαν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένης Τουλῶνος διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ 25 ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ.

§ 98. Διευθυντήριον.—Ναπολέον Βοναπάρτης.

Ἡ Συμβατικὴ Συνέλευσις, πρὶν διαλυθῆ, ἐψήφισε νέον Σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἶχε πενταμελὲς Διευτήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο Βουλαί, ἡ Βουλὴ τῶν γερόντων ἀποτελουμένη ἐκ 250 μελῶν, καὶ ἡ Βουλὴ τῶν πεντακοσίων.

Διαλυθείσης τῆς Συμβατικῆς Συνελεύσεως, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν

Ναπολέον ὁ Μέγας

τῆς χώρας τὸ Διευθυντήριον. Οἱ ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἐξηκολούθουν. Ὁ Ναπολέον Βοναπάρτης, πεμφθεὶς τότε ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνίκησεν εἰς διαφόρους μάχας τοὺς Αὐστριακοὺς, ἐκυρίευσεν τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Αὐστρίαν διὰ συνθήκης νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Λομβαρδίαν. Κατόπιν δὲ ὁ δαφνοστεφὴς ἀρχιστράτηγος ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν θριαμβευτικῶς.

Εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὁ Ναπολέον ἐπεχείρησεν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν ἅπασαν, καὶ προὐχώρησε μέχρι τῆς Συρίας. Τότε ὁμως μανθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα ἐδύρσκοντο εἰς ἀνώμαλον κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐ-

στρατικοὶ ἀνέκτησαν τὰς ἀπολεσθείσας χώρας. Ὁ Ναπολέων, ἀφήσας τὸν στρατὸν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὸν Κλέβερν, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν. Καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συνιάσκει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία ἀνετίθετο εἰς τρεῖς ὑπάτους ὑπευθύνους, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἦτο αὐτός. Μετ' ὀλίγον γίνεται πρωθύπατος καὶ τέλος τῷ 1804 ἀνακηρύσσεται κληρονομικὸς ὑποκράτωρ τῶν Γάλλων.

Ὁ Ναπολέων, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, ὑπῆρξε μέγιστος στρατηλάτης καὶ διοικητικῶρ, ἀληθῆς Τιτὰν τῶν νεωτέρων χρόνων. Διεξήγαγε πολλοὺς πολέμους ἐναντίον ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξέτεινε καταπληκτικῶς τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας, ἦμις ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Ἡ Εὐρώπη διὰ τὸν Ναπολέοντα ὑπῆρξεν οὕτω εἰπεῖν μία εὐπλαστος μᾶζα, εἰς τὴν ὁποίαν οὕτως ἐδίδεν οἰονδήποιε σχῆμα ἣθελεν, ἐν ἄλλοις λόγοις μετὰ μοναδικῆς εὐκολίας κατέλυε βασιλεία καὶ ἀνίδρυε νέα τοιαῦτα. Τοὺς ἀδελφούς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς ἀνηγόρευσε βασιλεῖς.

Ἄλλ' ὅμως καὶ τοῦ γίγαντος τούτου ὁ ἀστὴρ ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν του. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία, ἣν ἐπεχείρησε κατὰ τῆς Ῥωσσίας τῷ 1812, ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ στρατιὰ ἐξ 640 χιλ. ἀνδρῶν, ἣν πρώτην φορὰν εἶδεν ὁ νεώτερος κόσμος, κατεστράφη ὀλοσχερῶς ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπὸ τοῦ ἐνοικήφαντος τρομεροῦ χειμῶνος καὶ τῶν ἄλλων κακουχιῶν. Ὁ δὲ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους ἐπὶ ἀγοραίου ὀχήματος. Ἡ Εὐρώπη, ὠφελουμένη ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης εὐκαιρίας, ἐξηγγέρθη ὀνόσωμος κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε γιγάντιος. Μετὰ πολὺς δὲ ἀγχιστρόφους τροπὰς τῆς τύχης ὁ Ναπολέων τέλος ἠττήθη ὀλοσχερῶς εἰς τὴν περιλάλητον μάχην τοῦ Βατερλώ τῷ 1815 καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀπήχθη εἰς τὴν βραχώδη νῆσον Ἀγίαν Ἑλένην (ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὠκεανῷ). Ἐκεῖ ὁ γίγας οὗτος ὡς ἄλλος Προμηθεὺς οἶονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου ἔζησεν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ τέλος ἐξεμέτησε τὸ ζῆν τῷ 1821. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἡ Γαλλία περιορίσθη εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὅρια.

Ἀσκήσεις.

95. Τίς διεδέχθη τὴν Συντακτικὴν Συνέλευσιν; — Τίνες μερῖδες ἐξείχον ἐν τῇ Νομοθετικῇ Συνελεύσει καὶ ποῖα ψηφίσματα ἐξέδωκεν αὕτη; — Πότε ὁ βασιλεὺς κατέφυγεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς Νομοθετικῆς Συνελεύσεως καὶ τί συν-

έδη μετά τούτο ; — Τι έπηκολούθησεν μετά την κάθειρξιν του βασιλέως έν τῷ Ναφ ;

96. Τις διεδέχθη την Νομοθετικήν Συνέλευσιν και εις τι προέβη αυτη ; — Τι γνωρίζεις περι του θανάτου του Λουδοβίκου ΙΣ' ; — Τινας υπέστησαν βραδύτερον την αυτην τύχην με τον βασιλέα ; — Τι γνωρίζεις περι του υιου του Λουδοβίκου ΙΣ' ;

97. Ποιαν έντύπωσιν προξένησεν η κατατόμησις του Λουδοβίκου ΙΣ' εις το έσωτερικόν και έξωτερικόν και τι συνέβη εκ τούτου ; — Τι γνωρίζεις περι της « Έπιτροπείας της κοινής σωτηρίας » και περι της « τρομοκρατίας » ; — Τινας Δυνάμεις της Εδρώπης εκήρυξαν τον πόλεμον κατά της Γαλλίας ; — Τις άνεδείχθη κατά τον πόλεμον τούτον και ποι ;

98. Τι γνωρίζεις περι Διευθυντηριου ; — Τι γνωρίζεις περι της έκστρατείας του Ναπολέοντος Βοναπάρτου εις Ιταλιαν ; — Ποιαν άλλην έκστρατείαν επεχειρήσεν ο Ναπολέων ; — Ειπέ μοι τά της επανόδου του Ναπολέοντος εξ Αιγύπτου και τά της μεταβολής του πολιτεύματος της Γαλλίας ; — Πως επικαλείται ο Ναπολέων και οποός τις υπήρξεν ; — Που έφθασεν η Γαλλία επί Ναπολέοντος ; — Πότε ηρχισε να κλίνη ο άστήρ του Ναπολέοντος προς την δύσιν του ; — Ειπέ μοι περι της έκστρατείας του Ναπολέοντος κατά της Ρωσίας ; — Που ήττήθη επί τέλους ο Ναπολέων, που άπήχθη και τι γνωρίζεις περι των τελευταίων έτων του βλου του ; — Τι έπαθε η Γαλλία μετά την πτώσιν του Ναπολέοντος ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΑΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

§ 99. Γ α λ λ ί α.

Μετά την πτώσιν του Μ. Ναπολέοντος άνέβη εις τον θρόνον της Γαλλίας ο Λουδοβίκος ΙΗ΄, αδελφός του κατατομηθέντος Λουδοβίκου ΙΣΤ΄. Τούτον δε αποθανόντα διεδέχθη ο αδελφός του Κάρολος Γ΄. Ουτός ηθέλησε να στηρίξη την βασιλείαν επί του κλήρου και των ενγενων, εξέδωκε δε αυστηρά διατάγματα κατά της προσωπικης έλευθερίας και κατά της έλευθερίας του τύπου. Ένεκα τούτου δεινή αντιπολίτευσις εξηγγέθη κατά του βασιλέως. Και έσχε μεν ουτος έξωτερικας επιτυχίας (επί Καρόλου Γ΄ ο Γάλλος στρατηγός Μαιζών εξεδίωξεν, ως γνωρίζομεν, εκ Πελοποννήσου τον Ίβραήμ, ο δε στρατηγός Βουρμόνι κατέκτησε το Άλγέριον) έν τούτοις ο γαλλικός λαός επανεσιاتیησε τον Ίούλιον του 1830 και μετά τριήμερον αγώνα εξεδίωξε τον Κάρολον Γ΄, ανεκήρυξε δε βασιλέα τον δούκα της Αδρηλίας Λουδοβίκον Φίλιππον.

Ο Λουδοβίκος Φίλιππος ειχε ν' αντιπαλαίση προς τους Καρλιστάς, Βοναπαρτιστάς και πρό πάντων προς τους δημοκρατικούς. Ένεκα τούτου η κυβέρνησις αυτου προσέκρουσεν εις πλείστα εμπόδια, πολλαί δε στάσεις εξεργάγησαν, τας οποίας ο Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετ' αυστηρότητος. Έν τέλει όμως τον Νοέμβριον του 1848 εξεργάγη επανάστασις και ο Λουδοβίκος Φίλιππος ήναγκάσθη να παραιτηθῆ και ν' άπ-

ἔλθη εἰς Ἀγγλίαν, μεθ' ὃ συνέστη ἐν Γαλλίᾳ ἡ δευτέρα δημοκρατία, ἧς πρόεδρος ἐγένετο ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης, ἀνεφίς τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων τῷ 1852 ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ναπολέων Γ'.

Ὁ Ναπολέων Γ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ σιερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1854) κατὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἰδρύσιν τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ἀλλ' ἡ αὐτοκρατορία αὐτοῦ κατελύθη τῷ 1870 κατόπιν ἀτυχοῦς πολέμου κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη δημοκρατία, πρωτοστατούντων τοῦ Θιέρσου καὶ τοῦ Γαμβέττα.

§ 100. Γερμανικὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μ. Ναπολέοντος τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη μεγάλα καὶ μικρὰ ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας τὴν προεδρείαν εἶχεν ἡ Αὐστρία. Προϊόντος ὁμοῦ τοῦ χρόνου ἡ Πρωσσία, ἧς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα διηύθυνεν ὁ μέγας πολιτικὸς Βίσμαρκ, ἤξιώσε νὰ ἔχῃ αὐτὴ τὰ πρωτεῖα διπλωματικῶς ἐν Γερμανίᾳ, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἀπέκρουσεν ἡ Αὐστρία, ἐξεοράγη πόλεμος τῷ 1866 μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἡ Αὐστρία ἠττήθη, ἡ γερμανικὴ ὁμοσπονδία διελύθη, καὶ συνέστη ὁ «βόρειος γερμανικὸς δεσμός» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Πρωσσίας. Μετ' ὀλίγον (τῷ 1870) ἐξεοράγη δεύτερος πόλεμος μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Γαλλίας, ὅστις διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Ἡ Γαλλία ἠττήθη, οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Παρισίους, ὁ Ναπολέων Γ' παρητήθη, καὶ ἡ Γαλλία ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὴν Γερμανίαν πληρώσασα ὡς ἀποζημίωσιν πέντε δισεκατομμύρια φράγκων. Μετὰ τὸν θρόνον τοῦτον τῆς Πρωσσίας προσεχώρησαν εἰς τὸν βόρειον γερμανικὸν δεσμόν καὶ τὰ νότια γερμανικὰ κράτη, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γερμανῶν.

§ 101. Ἰταλία.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας, τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν (Σικελίας καὶ Νεαπόλεως), τὸ κράτος τὸ πα-

πικόν, καὶ εἰς μικροτέρας ἄλλας ἡγεμονίας, ἐν ᾧ ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἑνετία κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Κατὰ τῆς τοιαύτης διαρρέσεως ἐξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ ἐθνικὴ γνώμη, ἣτις ἤξιον ὑπερ τῆς Ἰταλικῆς πατρίδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ ἐπεδίωξε δραστηρίως ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Βίκτωρ Ἐμμανουήλ Β', ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυᾶ πολιτικὸν Καβούρ. Καὶ πρῶτον οὗτος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας τῷ 1859 καὶ κατόρθωσε ν' ἀποσπάσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένην Λομβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησαν οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων Ἰταλικῶν χωρῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας. Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἔκαμεν ὁ περιώνυμος ἥρωας Γαριβάλδης. Ἀποβιβασθεὶς οὗτος μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων εἰς Σικελίαν κατέλαβεν αὐτήν, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς νήσου ταχθέντος προθύμως ὑπ' αὐτὸν ὡς δικαίωρα. Ἐκεῖθεν ὁ Γαριβάλδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου καὶ πάλιν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἀκράτητος ὑπεδέχθη αὐτόν. Ὁ Γαριβάλδης εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκίσκος ἔσπευε νὰ φύγῃ. Οὕτω ἅπασα ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ 1860 ἠνώθη ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ Β', ὅστις τῷ 1861 ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἡ Ἑνετία ἀκόμη κατεῖχετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Ῥώμη μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς τῆς ἀπετέλει τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Ἄλλ' ἡ Ἰταλία μειασχοῦσα τοῦ μεταξὺ Πρωσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῷ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἑνετίαν. Τῷ 1870 περόντος τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος Γ' τοῦ ἐνθέρμως ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα, καὶ κατέστησαν τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου.

§ 102. Ῥ ω σ σ ί α.

Κ ρ ι μ α ῖ κ ο ς π ό λ ε μ ο ς (1854).— Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Νικόλαος Α' ἀπήτησε ν' ἀσκήσῃ ἀπόλυτον προστασίαν ἐπὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν καὶ ἐπειδὴ ὁ Σουλτᾶνος ἀπέ-

κρουσε την ἀπαίτησιν ταύτην, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1854). Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ὅστις ἐκλήθη Κ ρ ι μ α ἰ κ ὁ ς, διότι θέατρον αὐτοῦ κατέστη ἡ Κριμαϊκὴ Χερσόνησος, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία συνεμάχισαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς ἐτάχθη μετὰ τῆς Ῥωσσίας, πράκτορες δὲ καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον διὰ νὰ διοργανώσωσιν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἔνεκα τούτου διεκόπησαν αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, γαλλικὸς δὲ καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανιάθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, οὕτω δὲ ἠραγκάσθη ὁ βασιλεὺς Ὀθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἠτήθη ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσσία καὶ ἠραγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Παρισίοις εἰρήνην (1856), δι' ἧς πλὴν ἄλλων ἀπενεμήθησαν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανούς ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ὀθωμανούς, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων. Βραδύτερον ἦτοι τῷ 1859 ἐνωθεῖσαι αὐταὶ ἀπέτέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥ ω μ α ν ἰ α.

Ὁ τελευταῖος Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος (1877).— Ἐν ἔτει 1875 ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοβίνη, κατόπιν δὲ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι ἤγειραν γελσίαν τινὰ ἐπανάστασιν. Πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Σουλτᾶνος δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ κρεῖττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ῥωσσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1878). Οἱ Ῥῶσοι νικήσαντες καὶ ἐπανάληψιν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὴν Φιλίππουπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγουσαν, ἐν ᾧ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξεργάγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ καὶ Κρήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθοῦσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀνακωχὴν. Γενομένης τῆς ἀνακωχῆς, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διαταχθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, μετὰ τὰς ἀναγκαίας δὲ διαπραγματεύσεις ἡ Τουρκία συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δι' ἧς οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Τουρκίαν τερατώδεις ὄρους πλὴν ἄλλων δημογυῶντες καὶ μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν περιλαμβάνουσαν ἐκτὸς τῆς

Βουλγαρίας τὸ ἦμισυ τῆς Θράκης καὶ τὰ 4)5 τῆς Μακεδονίας. Τὴν τερατώδη ὁμως ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Ὄθεν συνῆλθεν ἐν Βερολίῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντιπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ ὅποιον περιώρισε πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας. Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ἐπεδίκασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἐλειδῆ δὲ ἡ Τουρκία ἤρθετο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ μέρη ταῦτα, ἐγένετο β' εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις ἐν Βερολίῳ τῷ 1880, ἦτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσώνος, καὶ τὴν πρὸς Α. τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Βερολινείου συνεδρίου ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ τελεία ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, Ῥωμανίας καὶ Μαυροβουνίου. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη δι-οικητικῶς αὐτόνομος καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία. Ταύτην ὁμως διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον οἱ Βούλγαροι τῷ 1885 καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέρας τοῦ Αἵμου Βουλγαρίας.

ἘΑΔΚΗΣΕΙΣ.

99. Ποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μ. Ναπολέοντος ; — Μῶς ἐκυβέρνησεν ὁ Κάρολος Ι' ; — Εἰπέ μοι περὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιτυχιῶν Καρόλου τοῦ Ι' ; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ περὶ τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ ; — Ὅποιον πολίτευμα συνέστη ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' ;

100. Εἰπέ μοι τῆς γερμανικῆς δημοσπονδίας ; — Ποία Δύναμις εἶχε τὴν προεδρίαν τῆς γερμανικῆς δημοσπονδίας καὶ ποία ἤξισσε κατόπιν νὰ λάβῃ ταύτην ; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ ; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ πολέμου μεταξὺ Πρωσίας καὶ Γαλλίας ;

111. Εἰς ποτα κράτη ἦτο διηρημένη ἡ Ἰταλία ; — Τί ἤξισο ἡ ἐθνικὴ ἐν Ἰταλίᾳ γνώμη καὶ τίς ἀνέλαβε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ ποῖον εἶχε συνεργάτην ; — Κατὰ τίνος πρῶτον ἐπολέμησεν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ Β' καὶ τί ὠφελήθη ἐκ τούτου ; — Εἰπέ μοι περὶ Γαριβάλδου, ὅτι γνωρίζεις ; — Πότε καὶ πῶς ἀνέκτησε τὴν Ἑνετιανὴν ἡ Ἰταλία ; — Πότε καὶ πῶς ἠνώθη ἡ Ἰταλία εἰς ἓν βασιλεῖον ;

102. Πότε καὶ ἐκ τίνος ἀφορμῆς ἐξεστράγη ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ διὰ τί ὠνομάσθη Κριμαϊκὸς ; — Ποτα Δυνάμεις ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας ; — Ἡ Ἑλλάς τί ἔκαμιν εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν ; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου ; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς ἐν Παρισίῳ συνομολογηθείσης εἰρήνης καὶ περὶ τῶν ὄρων αὐτῆς ; — Εἰπέ μοι τὰς ἀφορμὰς τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου ; — Εἰπέ μοι τὰς ἐπιτυχίας τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ; — Εἰπέ μοι περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ; — Ὅποια βουλγαρικὴ ἡγεμονία ἰδρύετο ; — Εἰπέ μοι περὶ τοῦ Βερολινείου συνεδρίου καὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ ; — Πότε καὶ ποτα χῶραι παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ;

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄.

	Σελίς
§ 1 Διανομή τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους μεταξὺ τῶν Λατίνων	3
» 2 Φραγκικά δουκάτα, βαρωνίαι, κομητῖαι ἐν Ἑλλάδι	4
» 3 Ἑλληνικά κράτη	4
» 4 Ἀσθένεια τοῦ Λατινικοῦ κράτους.—Αὐτοκράτορες αὐτοῦ	5
» 5 Οἱ ἐν Νικαίᾳ Ἕλληνες αὐτοκράτορες	7
» 6 Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων	8
» 7 Μιχαὴλ Η΄ ὁ Παλαιολόγος	10
» 8 Ἀνδρόνικος ὁ Β΄	11
» 9 Ἀνδρόνικος ὁ Γ΄	13
» 10 Ἰωάννης Ε΄ ὁ Παλαιολόγος καὶ Ἰωάννης Καντακουζηνός	14
» 11 Ἰωάννης Ε΄.—Μουράτ Α΄ Βαγιαζήτ	14
» 12 Μανουὴλ Β΄.—Βαγιαζήτ.—Μωάμεθ Α΄.—Μουράτ Β΄	16
» 13 Ἰωάννης Η΄ ἢ Ἰωάννης Παλαιολόγος Β΄	19
» 14 Οὐνιάδης καὶ ἦται τῶν Τούρκων	19
» 15 Διάρρηξις τῆς συνθήκης καὶ ἦτα τῶν χριστιανῶν παρὰ τὴν Βάρναν	20
» 16 Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης	21
» 17 Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων	22

ΜΕΡΟΣ Β΄

» 18 Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν.—Δεινοπαθήματα αὐτῶν	28
» 19 Θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια τῶν Ἑλλήνων	30
» 20 Φαναριῶται	31
» 21 Κλέφται καὶ ἀρματολοί	32
» 22 Βίος κλεφτῶν—φρόνημα καὶ θρησκευτικὸν αἶσθημα αὐτῶν.— Δημιῶδες ποιήσις	33
» 23 Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1769	35
» 24 Καταστροφή τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν—Φονικὸν βούλευμα τῶν Τούρκων	36
» 25 Ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας	37
» 26 Ἐκπαίδευσις τῶν Ἑλλήνων	38
» 27 Λάμπρος Κατσώνης	39
» 28 Ῥήγας Φεραῖος	42
» 29 Ἀλῆ πασσᾶς.—Σουλῶται	45
» 30 Πρώτη ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου	46
» 31 Δετέρα » » » » » » »	46
» 32 Τρίτη » » » » —Ἀποκλεισμός τοῦ Σουλίου	49

	Σελίς
§ 33 Ταλαιπωρία τῶν Σουλιωτῶν	50
» 34 Προδοσία Πήλιου Γούση.— Ἐξοδος τῶν Σουλιωτῶν.	50
» 35 Παρασπονδία — Ζάλογγον.	52
» 36 Φιλική Ἐταιρεία.	53
» 37 Περιστατικά ἐπισπεύσαντα τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως	54
» 38 Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς παραδουναβείαις ἡγεμονίαις. — Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	56
» 39 Μάχη Γαλαζίου καὶ Σκουλενίου	57
» 40 Μάχη παρὰ τὸ Δραγατσάνιον	58
» 41 Θάνατος Ὀλυμπίου καὶ Φαρμάκη.	59
» 42 Σφαγαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ. — Ἀπαγχονισμὸς πα- τριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄	60
» 43 Παπαφλέσσας εἰς Πελοπόννησον. — Ἐναρξις τῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλωσις τῶν Καλαμῶν — Ὁ ἀρχιεπίσκοπος πατρῶν Γερμανὸς	62
» 44 Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. — Πολεμικὸν σχέδιον αὐτοῦ	64
» 45 Ἡ ἐν Βαλτεσίῳ μάχη	67
» 46 Μάχη ἐν Δολιανοῖς	68
» 47 Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως	69
» 48 Ἐξέγερσις Ἀμφίσης, Λοκρίδος καὶ Λεβαδείας. — Ἡρωϊκὸς θά- νατος Διάκου	70
» 49 Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος καὶ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς	73
» 50 Ἡ ἐν Βασιλικῶς μάχη	74
» 51 Τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα	75
» 52 Τὸ ναυτικὸν τῶν τριῶν νήσων. — Ἀνδρέας Μιαούλης. — Τὸ α΄ κατὰ θάλασσαν τρόποιον.	76
» 53 Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων	78
» 54 Καταστροφή τῆς Χίου	80
» 55 Πυρπόλισις τουρκικῆς ναυαρχίδος ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν τῷ λιμένι τῆ Χίου.	81
» 56 Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ Δεύτερον ἀνδραγάθημα Κανάρη.	83
» 57 Ἡ ἐν Πέτρῃ μάχη	85
» 58 Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	87
» 59 Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη	88
» 60 Καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη	90
» 61 Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων. — Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη	93
» 62 Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. — Λόρδος Βύρων	95
» 63 Ἐμφύλιοι πόλεμοι. — Θάνατος Ὀδυσσεὺς	97
» 64 Παρέμβασις Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Καθυπόταξις Κρήτης καὶ Κάσου	98
» 65 Καταστροφή Ψαρῶν	100
» 66 Ναυμαχίαι περὶ τὴν Σάμον	102

	Σελίς
§ 67 Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.	103
» 68 Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Ἥττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.	104
» 69 Ἄλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ Ἰβραήμ.—Κατορθώματα ἑλλ. στόλου	105
» 70 Εἰσβολὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.—Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι.—Ἡρωϊκὸς θάνατος Παπαφλέσσα.	106
» 71 Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.—Ἐπιδρομὴ Ἰβραήμ εἰς Πελοπόννησον	108
» 72 Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου περίοδος πρώτη	110
» 73 Δευτέρα περίοδος πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσις αὐτοῦ.	111
» 74 Ἐξοδος τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου.	113
» 75 Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.—Πολιορκία Ἀκροπόλεως.—Γεώργιος Καραϊσκάκης.	115
» 76 Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος	117
» 77 Μάχη ἐν Χαϊδαρίῳ.—Θάνατος τοῦ Γούρα.—Ὁ Κριεζώτης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.	117
» 78 Πολεμικὸν σχέδιον Καραϊσκάκη.—Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχώβης	119
» 79 Νίκαί τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερατσίον	121
» 80 Θάνατος Καραϊσκάκη.—Ἡ ἐν Φαλήρῳ ἥττα τῶν Ἑλλήνων	122
» 81 Ἐπέμβασις τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ ἐν ναυαρίῳ ναυμαχία.	125
» 82 Ἐκδιώξις τοῦ Ἰβραήμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—Ἀπόφασις τῶν τριῶν Δυνάμεων περὶ Ἑλλάδος	127
» 83 Διοικήσις Καποδιστρίου	129
» 84 Ἴδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου	130
» 85 Βασιλεία Ὀθωνος	131
» 86 Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α'	131

Μ Ε Ρ Ο Σ Γ'.

» 87 Ἐφευρέσεις	133
» 88 Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰ ἀνατολικὰς Ἰνδίας	134
» 89 Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου	136
» 90 Ἀνακάλυψις Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ.—Περίπλους τῆς γῆς.	139
» 91 Κατάκτησις Μεξικοῦ, Γουατεμάλας, Καλλιφορνίας, Περούνας, Χιλῆς	139
» 92 Θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις ἐν Γερμανίᾳ—Λούθηρος—καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ—Ζβίγγλιος, Καλβίνος.	140
» 92 Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως	144
» 94 Ἐκρηξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.—Συντακτικὴ Συνέλευσις.—Ἄλωσις τῆς Βασιλίδος	145
» 95 Νομοθετικὴ Συνέλευσις	147
» 96 Συμβατικὴ Συνέλευσις.—Θάνατος τοῦ βασιλέως.	148
» 97 Ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων.—Τρομοκρατία.	149
» 90 Διευθυντήριον.—Ναπολέον Βοναπάρτης	150
» 99 Τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς νεωτάτης εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.	152

5

